This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

A 826,206

КЊИЖАРА И АНТИКВАРНИЦА
ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ
— БЕОГРАД —
БАЛКАНСКА УЛ. 9А

PROPERTY OF
University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

ГЛАСНИК

СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА

Књига LI

У БЕОГРАДУ

У КРАЉЕВСКО-СРПСКОЈ ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

1882

DR
301
.S77
v.51

Dir.
Perlstein
10.13.54
89161

Шта има у овој књизи и где је што

		страна
1.	Трагови преисторијског човека у Србији, од Феликса Хофмана	1
2.	О старом гробљу у Подрињу, извештај Љуб. Клерића и дра Лазе Докића	22
3.	Теорија и практика компензације клатна, од Љубомира Клерића	26
4.	Додатак мојим белешкама из Старе Србије, од Јастребова	53
5.	О св. Луци и пренашању његовог тела. Рукопис српски друге половине XV века. Изнео Ив. Павловић	70
6.	Хронолошке белешке Нићифора Григоре о Краљу Милутину, од Ив. Павловића	101
7.	Српска писма у француским архивама, изнео Ив. Павловић	113
8.	Неколико нових интегралних образаца, од Дим. Нешића, проф. вел. школе	138
9.	О дејству сумпор-угљеника на р-нитранилин, од С. М. Лозанића	148
10,	Дејство азотне киселине на трибром-анилин (обичан), од С. М. Лозанића	151
11.	Статистичан преглед нашег привредног и друштвеног стања, с обзиром на привредно и друштвено стање других држава, (наставак), од Вл. Јовановића	158

Погрешке

Непажњом коректора увукле су се многе погрешке у чланку г. Јастребова. Знатније су ове:

На страни:

55	у	5	реду	оздо	*наштампано је*	начину	*место*	натпису.
55	„	2	„	„	„	**кан**	»	**кан**.
56	„	7	„	озго	„	Штрпце	„	Штрпцима
56	„	16	„	„	„	**Жнвь**	«	**Жнвь**.
56	„	20	„	»	„	Богушевцима	*место*	Богошевцима.
63	„	8	„	„	„			
57	„	16	„	„		пред њива треба да дође т.		
57	„	17	„	„		ј., а треба изоставити т. ј.		
57	„	4	„	оздо	*наштампано је*	**не пар дою**	*место*	**непра(к)дою**
58	„	3	„	озго	„	над	*место*	на
58	„	6	„	„	„	**гропъь**	*место*	**гропь**
58	„	9	„	„	„	Мушутишћем	*место*	Мушутиштем
58	„	20 и 21	„	„	„	три пут L	*место*	Λ
60	„	8	„	„		треба изоставити **Гюрьгь**, а што је у загради требало је ставити у примедбу.		
61	„	19	„	„	*наштампано је*	**(Н)ока**	*место*	**(Н)окам.**
61	„	1	„	оздо		последња реч има на крају два **а**.		
62	„	12	„	озго	*наштампано је*	**даг**	*место*	**дог**
63	„	18	„	„	„	направиль	*место*	**направнхь.**
64	„	1	„	„	„	**помощнж**	„	**помощнж**.
64	„	23	„	„	„	**є**	„	**се.**

На страни:

65	у	5	реду	озго	наштампано	је	горнее	*место*	горнее.
66	„	2	„	„	„	„	нехо	„	нехо.
68	„	5	„	„	„	„	нытще	„	и нтще.
68	„	6	„	„	„	„	ѡ нємъ	„	ѡнємъ.
69	„	18	„	„	„	„	не	„	и
69	„	18	„	„	„	„	да је	„	је ли.

69 у последњем реду место знака ϩ треба ϩ.

ТРАГОВИ ПРЕИСТОРИЈСКОГ ЧОВЕКА У СРБИЈИ.

У нас се до скора поуздано није знало, да је наша земља у преисторијско доба била обитавана, док је то другде на југу и северу Европе већ одавна познато било. Истом у новије време нашли су се томе трагови т. ј. нека оруђа[1] од камена, за која би се истина могло да помисли, е су изгубљена приликом путовања људи, да се није у близини, где су оруђа нађена, нашао и камен, који је на прављење тог оруђа као материјал служио.

У Септембру год. 1875 неки људи из Медвеђе или Миливе (писац није могао прецизно дознати, ко и одакле су ти људи били) нађоше у реци Ресави, не далеко од села Миливе, један врло леп келт — представљен у табли I. са три различите стране. Ово секирче од камена добио је писац од Милоја Јанковића, тада рудара код ресавског рударског друштва, и тај рудар тврђаше, да је био на месту кад се секирче нашло, али није умео или није хтео да што ближе о томе наласку каже.

Писац посла овај келт првом ађутанту Њег. Височанства г. ђенералу Заху и тај га показа Књазу а после га по налогу Његовог Височанства прати г. Панчићу за природњачки кабинет, у коме се келт и данас чува, као Unicum свога рода.

---

[1] Наш народни музеј има само два одломка од каменог оруђа, један као да ће бити комад келта, али оба ова комада пореклом су из надземунских хумова.

Ово је секирче тако добро израђено, толико правилно и тако је углачано, да човек мора да посумња да ли није производ новијег времена израђен челичним справама, јер је тешко помислити, да се таково што може да изради из тако тврдог а уједно и тако жилавог камена помоћу самога камена или рога. А што највише зачуђава то је рупа за држаље, која је тако правилно округла а уједно и савршено се конички на један крај сужава, чим је секирче, које је много чему пак и одбрани послужити могло, било осигурано да се са држаља не сроза. Та толико правилна рупа за држаље била је прављена рогом од јелена или срне!

Сумње, да то оруђе припада давнашњем преисторијском времену, истом онда може да нестане, кад се оно сравни са подобним стварима, које се где по старијим музејима чувају. Ја сам по дугом тражењу најзад улучио прилике за таково сравњење и то у народном музеју у Пешти у оделењу старина. Ту сам видео секирче и по величини и по изради савршено равно нашему, и по томе пада свака сумња да је наше секирче производ новијег времена. Камен из кога је наш келт прављен припада фамилији трахита а пореклом је по свој прилици са Црног Врха, брда између Жагубице и Брестовачке Бање, које је у свима правцима а јаче у правцу од севера на југ трахитима проривено. У том брду извире и Ресава и наш је келт по свој прилици прављен од станца камена што је био негда у доњи Горње Ресаве оголићен или од облутка што је у кориту Ресаве нађен. Ово ће моћи најбоље констатовати будући испитачи, који буду долину Ресаве подробније испитивали.

Друго оруђе, од камена (камени чекић) нађено је г. 1878 у Нишу у кориту Нишаве више ћуприје што веже град са вароши, а нашао га је, тако ми рекоше, један

пионер при оправци бране Али Бегове воденице, а мени га је уступио грађанин Ниша а закупац нишке бање г. Јован Ваха Јовановић, коме овде за ту науци учињену услугу најсрдачније благодарим.

На табли II. престављено је то оруђе — камени чекић — у природној величини с две стране, да би се видела сличност и разлика која између пређе описатог и на I. табли насликаног келта и овога чекића постоји. Сличност постоји у томе, што оба оруђа имају наблизу једнаку рупу за држаље 19—19·5, ка 18·5—19·5, и што се у једноме и другоме рупа за држаље на један крај конички сужава. Напротив јако се разликују ова оруђа величином, обликом и размером делова, тако да ништа готово заједничко немају, а што је највише, ово последње оруђе не показује ни трага глачања, при свем том, што материјал из кога је оно прављено може најфинију политуру да прими. Ова последња околност, неуглачаност површине чекића — у чему се слаже са другим неким а из истог материјала направљеним оруђем о коме ће мало час да буде реч — даје места закључку, да келт и чекић не припадају ни једном народу, ни једном времену, да нарочито чекић о коме је овде реч, припада старијој, тако званој палеолитској периоди. Материјал који је за прављење чекића служио, находи се обилато у долинама Нишаве и то у речном кориту као облутак, а као станац камен на 16 к. м. од Ниша у почетку островичке клисуре, где је на прилику греде нишавску долину препречио и на десној обали Нишаве на видик изашао. Тај је камен — базалт[1] — толико чврст и жилав да се на подобна оруђа најкорисније може да употреби.

---

[1] Ово је према нашем данашњем геолошком знању земље једина тачка у Србији где има ове најмлађе еруптивне стене. Најближе је место тога стења ван наше земље — Нова Молдава у Банату.

Табла III. представља пре споменути одломак од секире и то онај део, који острицама овог оруђа одговара. Оваковом се, али гвозденом, секиром служи и данас већина народа на Балканском Полуотоку, с чега се с неком вероватности може да закључи, да је ово оруђе и предисторијском човеку као секира служило, а да није од никуд са стране донесено показује то, што је из истога материјала, базалта, као и пређе наведени чекић, прављено.

Ова је секира нађена 1878 г. писцем овога чланка у шљунчаном пољу Нишаве према Бањи недалеко од Вережинског Брда, а с њом у друштву нађен је вештачки израђени комад кремена од 22 м. м. дуж. а 11 м. м. ширине, по свој прилици одломак од каменог ножа или врх од стреле. На том истом месту налазе се осим тога рбине од земљаног посуђа а у близини има и старинског гробља, да ли је то Tumulus или Курган то ће даља раскопавања показати. Чекић II. и одломак од секире III. имају на површини по коју инкрустацију од сиге. Све ове ствари осим углачане секирице I. чувају се у збирци рударског оделења у министарству финансије[1].

Овим је изналасцима покренут писац у свима својим честим путовањима по Србији предузетим по струци рударској, обраћао пажњу на места где се остаци преисторијског човека, као кости, справе, оруђа, посуђа и др. могу да нађу, а то су обично корита речна, баре, језера и старо гробље. Кратко је време од како се моја пажња на подобне ствари обратила, те је мало од тих ствари нађено, али и оно што се о томе дознало поставља ме у

---

[1] Г. Панчић ми је показао неке грумиће од ћилибара, које чува у свом кабинету. Свако груме је пробушено, као да је било на врвцу нанизано те је служило као ђердан или обоце. Ово је нађено у сред чачанско-крагујевачке долине близу села Заблаћа, и ту га је с другим неким ситницама од гуча нашао у њиви сељак, кад је кукуруз ирекопавао.

стање да будућим раденицима на овом пољу дам нека мала упутства, само би пре тога имао то да приметим, да би они, који би хтели да се оваковога посла лате, ваљало да имају за то јаче справе, више времена и обилатијих новчаних срестава, него што сам ја могао тога да имам.

Опште је познато, да су човеку у првобитном његовом стању служиле на обитавање пештере, у којима је находио заклона од климатичких незгода и од зверова, од којих као да је некада много више било но сад, и с којима је човек морао жестоку борбу — праву борбу за опстанак — да води. Осим тога служиле су човеку као прибежишта реке, језера и баре, на којима је себи правио куће — тако зване зграде на кољу.

Постоји мишљење да су те зграде на кољу и села на кољу постала доста касно а на име за позније или неолитске нериоде, када су култура и друштвени односи већ нешто боље развијени били. С овог мишљења не треба да полази испитач, који предузима да какву нову област у овом обзиру испита, јер би га то могло на погрешне закључке да наведе. У томе га имају више да руководе ове мисли:

За првобитног човека, морале су при избору обиталишта бити меродавне све топографске и геолошке прилике онога краја у коме се нашао, и према томе човек је само онде прибегавао прављењу зграда на кољу, где није могао никакова другог заклона да нађе. Где је на против другог заклона било, где су били згодни кланци или клисуре или стрма места, којима се није могло лако приступити, и где је имало пећина, ту су без сваке сумње овака места послужила склоништу људи и њиховог мала, и само у равницама морао је човек да потражи воде или баровита места и да себи ту прави обиталишта.

Ми до данас нисмо нашли у нашој земљи трагова од тих зграда на кољу и зато су за сада за нас од много веће важности пештере већ и зато, што су оне у нас врло обилато по земљи растурене.

Сав крај између Мораве и Тимока или онај горски ланац, који се одвојио од Карпата и прешав Дунаво од севера на југ кроз нашу земљу пролази и најзад се спаја са ограницима западног Балкана — Гуљанском Планином; даље Суха Планина или сав брдовити крај између Гуљанске Планине, Кутинске и Суковске Реке, дакле наблизу површина од 40000 □ к. м., све је то већином покривено кречним слојевима из различитих геолошких формација и то: кречњацима тријаса и различитих етажа јуре, а највише кречњацима формације креде. Сви ови слојеви имају гдешто моћност од више стотина метара и од свакојаке су руке испреметани, овамо издижућом силом, онамо урвањем, а најзад и наједањем воде, те су на све стране постале пукотине, кланци и клисуре, којих се успрта платна гдешто на више стотина метаре издижу.

У свима овим кречним стенама могу да се стварају и стварају се одиста пећине и то тим, што је кречни камен у хладној а још лакше топлиј води растворљив. Пак ако к томе узмемо у обзир још и то, да је у пређашњим светским периодама површина наше земљане коре била много топлија, те су и воде на њој у сљед тога имале и већу растворну силу, ако најзад не заборавимо да су за доба таложења креде и касније таложења третичне формације биле честе вулканске ерупције, које су биле у свези са изливима врелих вода, ни мало нас неће да зачуди велики број пештера, које на све стране наше земље у кречном терену находимо.

Али те многе пећине већином су нам не приступне, пак и оне што се надно долина виђају бивају с временом

невидљиве тим, што се пред њима са више положених слојева камене трошке гомилају и најзад им гротло затрпају. По гдешто бива и то, да силом испирајуће воде унутарња шупљина тих пећина толика нарасте, да неможе више да носи терет горњих слојева, који се сурвају те на пређе равној површини постају јаме кадшто мале, другда и више од 100 метара добоке, које крају у коме их повише има необичан изглед дају. Ове јаме обично личе на мање или веће левкове — наш их народ зове вртаче, а ништа друго нису, него некадашње у земљи скривене пећине, које су се сурвале и које у том новом облику престављају простране канале, који сву атмосферску воду у се примају и даље проводе. Вода пак ова, текући под земљом на мања или већа удаљења избива најпосле поново из земље у слабијим или јачим изворима, гдешто у великим врелима, носећи собом свакојаке трошке од камена, растварајући све што је растворљиво и трошећи партије од камена узрок је непрестаном стварању нових шпиља и пештера. Што атмосферска вода брзо пропада кроз вртаче, што се те вртаче далеко под земљом пружају и међу собом од свакојаке руке укрштају, то нам објашњава, што су многа кречна брда и долине без воде (отуд Суха Планина, сухаја, сухи поток), и што местимице велике водене масе, читаве речице из земље избијају.

Небројене пећине, које се на овом терену находе само су околним становницима познате, као што су једино народу познате и многобројне скаске које су скопчане са тим пећинама, које без сваке сумње прикривају свакојаке ствари, што су од човека или животиња из различитих геолошких периода ту заостале, ствари, које би могле о првобитном човеку и његовом живовању и пословању много што да нам кажу. Али су слабо људи научни у

Погрешке

Непажњом коректора увукле су се многе погрешке у чланку г. Јастребова. Знатније су ове:

На страни:

55	у 5 реду	оздо	*наштампано је*	начину	*место* натпису.
55	„ 2 „	„	„	**кан**	» **кан**.
56	„ 7 „	озго	„	Штрпце	„ Штрпцима
56	„ 16 „	„	„	**Живь**	« **Живь**.
56	„ 20 „	»	„	Богушевцима	*место* Богошевцима.
63	„ 8 „	„	„		
57	„ 16 „	„		пред њива треба да дође т.	
57	„ 17 „	„		j., а треба изоставити т. j.	
57	„ 4 „	оздо	*наштампано је*	**не пар дою**	*место* **непра(к)дою**
58	„ 3 „	озго	„	над	*место* на
58	„ 6 „	„	„	**гропъь**	*место* **гропь**
58	„ 9 „	„	„	Мушутишћем	*место* Мушутиштем
58	„ 20 и 21	„	„	три пут L	*место* Д
60	„ 8 „	„		треба изоставити **Гюрьгь**, а што је у загради требало је ставити у примедбу.	
61	„ 19 „	„	*наштампано је*	**(Н)ова**	*место* **(Н)оваи**.
61	„ 1 „	оздо		последња реч има на крају два **а**.	
62	„ 12 „	озго	*наштампано је*	**даг**	*место* **даг**
63	„ 18 „	„	„	направиль	*место* **направиль**.
64	„ 1 „	„	„	**помоцна**	„ **помоцнж**.
64	„ 23 „	„	„	**є**	„ **се**.

На страни:

65	у	5	реду	озго	*наштампано*	је	**гѡрнее**	*место*	**гѡрнее.**
66	„	2	„	„	„	„	**нехо**	„	**нехо.**
68	„	5	„	„	„	„	**нмѣще**	„	**н мѣще.**
68	„	6	„	„	„	„	**ѡ немъ**	„	**ѡнемъ.**
69	„	18	„	„	„	„	не	„	и
69	„	18	„	„	„	„	да је	„	је ли.

69 у последњем реду место знака ҂ треба ҁ.

ТРАГОВИ ПРЕИСТОРИЈСКОГ ЧОВЕКА У СРБИЈИ.

У нас се до скора поуздано није знало, да је наша земља у преисторијско доба била обитавана, док је то другде на југу и северу Европе већ одавна познато било. Истом у новије време нашли су се томе трагови т. ј. нека оруђа[1] од камена, за која би се истина могло да помисли, е су изгубљена приликом путовања људи, да се није у близини, где су оруђа нађена, нашао и камен, који је на прављење тог оруђа као материјал служио.

У Септембру год. 1875 неки људи из Медвеђе или Миливе (писац није могао прецизно дознати, ко и одакле су ти људи били) нађоше у реци Ресави, не далеко од села Миливе, један врло леп келт — представљен у табли I. са три различите стране. Ово секирче од камена добио је писац од Милоја Јанковића, тада рудара код ресавског рударског друштва, и тај рудар тврђаше, да је био на месту кад се секирче нашло, али није умео или није хтео да што ближе о томе наласку каже.

Писац посла овај келт првом ађутанту Њег. Височанства г. ђенералу Заху и тај га показа Књазу а после га по налогу Његовог Височанства прати г. Панчићу за природњачки кабинет, у коме се келт и данас чува, као Unicum свога рода.

---

[1] Наш народни музеј има само два одломка од каменог оруђа, један као да ће бити комад келта, али оба ова комада пореклом су из надземунских хумова.

Ово је секирче тако добро израђено, толико правилно и тако је углачано, да човек мора да посумња да ли није производ новијег времена израђен челичним справама, јер је тешко помислити, да се таково што може да изради из тако тврдог а уједно и тако жилавог камена помоћу самога камена или рога. А што највише зачуђава то је рупа за држаље, која је тако правилно округла а уједно и савршено се конички на један крај сужава, чим је секирче, које је много чему пак и одбрани послужити могло, било осигурано да се са држаља не сроза. Та толико правилна рупа за држаље била је прављена рогом од јелена или срне!

Сумње, да то оруђе припада давнашњем преисторијском времену, истом онда може да нестане, кад се оно сравни са подобним стварима, које се где по старијим музејима чувају. Ја сам по дугом тражењу најзад улучио прилике за таково сравњење и то у народном музеју у Пешти у оделењу старина. Ту сам видео секирче и по величини и по изради савршено равно нашему, и по томе пада свака сумња да је наше секирче производ новијег времена. Камен из кога је наш келт прављен припада фамилији трахита а пореклом је по свој прилици са Црног Врха, брда између Жагубице и Брестовачке Бање, које је у свима правцима а јаче у правцу од севера на југ трахитима проривено. У том брду извире и Ресава и наш је келт по свој прилици прављен од станца камена што је био негда у доњи Горње Ресаве оголићен или од облутка што је у кориту Ресаве нађен. Ово ће моћи најбоље констатовати будући испитачи, који буду долину Ресаве подробније испитивали.

Друго оруђе, од камена (камени чекић) нађено је г. 1878 у Нишу у кориту Нишаве више ћуприје што веже град са вароши, а нашао га је, тако ми рекоше, један

пионер при оправци бране Али Бегове воденице, а мени га је уступио грађанин Ниша а закупац нишке бање г. Јован Ваха Јовановић, коме овде за ту науци учињену услугу најсрдачније благодарим.

На табли II. престављено је то оруђе — камени чекић — у природној величини с две стране, да би се видела сличност и разлика која између пређе описатог и на I. табли насликаног келта и овога чекића постоји. Сличност постоји у томе, што оба оруђа имају наблизу једнаку рупу за држаље 19—19·5, ка 18·5—19·5, и што се у једноме и другоме рупа за држаље на један крај конички сужава. Напротив јако се разликују ова оруђа величином, обликом и размером делова, тако да ништа готово заједничко немају, а што је највише, ово последње оруђе не показује ни трага глачања, при свем том, што материјал из кога је оно прављено може најфинију политуру да прими. Ова последња околност, неуглачаност површине чекића — у чему се слаже са другим неким а из истог материјала направљеним оруђем о коме ће мало час да буде реч — даје места закључку, да келт и чекић не припадају ни једном народу, ни једном времену, да нарочито чекић о коме је овде реч, припада старијој, тако званој палеолитској периоди. Материјал који је за прављење чекића служио, находи се обилато у долинама Нишаве и то у речном кориту као облутак, а као станац камен на 16 к. м. од Ниша у почетку островичке клисуре, где је на прилику греде нишавску долину препречио и на десној обали Нишаве на видик изашао. Тај је камен — базалт[1] — толико чврст и жилав да се на подобна оруђа најкорисније може да употреби.

---

[1] Ово је према нашем данашњем геолошком знању земље једина тачка у Србији где има ове најмлађе еруптивне стене. Најближе је место тога стења ван наше земље — Нова Молдава у Банату.

Табла III. представља пре споменути одломак од секире и то онај део, који острицама овог оруђа одговара. Оваковом се, али гвозденом, секиром служи и данас већина народа на Балканском Полуотоку, с чега се с неком вероватности може да закључи, да је ово оруђе и предисторијском човеку као секира служило, а да није од никуд са стране донесено показује то, што је из истога материјала, базалта, као и пређе наведени чекић, прављено.

Ова је секира нађена 1878 г. писцем овога чланка у шљунчаном пољу Нишаве према Бањи недалеко од Вережинског Брда, а с њом у друштву нађен је вештачки израђени комад кремена од 22 м. м. дуж. а 11 м. м. ширине, по свој прилици одломак од каменог ножа или врх од стреле. На том истом месту налазе се осим тога рбине од земљаног посуђа а у близини има и старинског гробља, да ли је то Tumulus или Курган то ће даља раскопавања показати. Чекић II. и одломак од секире III. имају на површини по коју инкрустацију од сиге. Све ове ствари осим углачане секирице I. чувају се у збирци рударског оделења у министарству финансије[1].

Овим је изналасцима покренут писац у свима својим честим путовањима по Србији предузетим по струци рударској, обраћао пажњу на места где се остаци преисторијског човека, као кости, справе, оруђа, посуђа и др. могу да нађу, а то су обично корита речна, баре, језера и старо гробље. Кратко је време од како се моја пажња на подобне ствари обратила, те је мало од тих ствари нађено, али и оно што се о томе дознало поставља ме у

---

[1] Г. Панчић ми је показао неке грумиће од ћилибара, које чува у свом кабинету. Свако груме је пробушено, као да је било на врвцу нанизано те је служило као ђердан или обоце. Ово је нађено у сред чачанско-карановачке долине близу села Заблаћа, и ту га је с другим неким ситницама од туча нашао у њиви сељак, кад је кукуруз прекопавао.

стање да будућим раденицима на овом пољу дам нека мала упутства, само би пре тога имао то да приметим, да би они, који би хтели да се оваковога посла лате, ваљало да имају за то јаче справе, више времена и обилатијих новчаних срестава, него што сам ја могао тога да имам.

Опште је познато, да су човеку у првобитном његовом стању служиле на обитавање пештере, у којима је находио заклона од климатичких незгода и од зверова, од којих као да је некада много више било но сад, и с којима је човек морао жестоку борбу — праву борбу за опстанак — да води. Осим тога служиле су човеку као прибежишта реке, језера и баре, на којима је себи правио куће — тако зване зграде на кољу.

Постоји мишљење да су те зграде на кољу и села на кољу постала доста касно а на име за позније или неолитске нериоде, када су култура и друштвени односи већ нешто боље развијени били. С овог мишљења не треба да полази испитач, који предузима да какву нову област у овом обзиру испита, јер би га то могло на погрешне закључке да наведе. У томе га имају више да руководе ове мисли:

За првобитног човека, морале су при избору обиталишта бити меродавне све топографске и геолошке прилике онога краја у коме се нашао, и према томе човек је само онде прибегавао прављењу зграда на кољу, где није могао никакова другог заклона да нађе. Где је на против другог заклона било, где су били згодни кланци или клисуре или стрма места, којима се није могло лако приступити, и где је имало пећина, ту су без сваке сумње овака места послужила склоништу људи и њиховог мала, и само у равницама морао је човек да потражи воде или баровита места и да себи ту прави обиталишта.

Ми до данас нисмо нашли у нашој земљи трагова од тих зграда на кољу и зато су за сада за нас од много веће важности пештере већ и зато, што су оне у нас врло обилато по земљи растурене.

Сав крај између Мораве и Тимока или онај горски ланац, који се одвојио од Карпата и прешав Дунаво од севера на југ кроз нашу земљу пролази и најзад се спаја са ограицима западног Балкана — Гуљанском Планином; даље Суха Планина или сав брдовити крај између Гуљанске Планине, Кутинске и Суковске Реке, дакле наблизу површина од 40000 □ к. м., све је то већином покривено кречним слојевима из различитих геолошких формација и то: кречњацима тријаса и различитих етажа јуре, а највише кречњацима формације креде. Сви ови слојеви имају гдешто моћност од више стотина метара и од свакојаке су руке испреметани, овамо издижућом силом, онамо урвањем, а најзад и наједањем воде, те су на све стране постале пукотине, кланци и клисуре, којих се успрта платна гдешто на више стотина метаре издижу.

У свима овим кречним стенама могу да се стварају и стварају се одиста пећине и то тим, што је кречни камен у хладној а још лакше топлиј води растворљив. Пак ако к томе узмемо у обзир још и то, да је у пређашњим светским периодама површина наше земљане коре била много топлија, те су и воде на њој у сљед тога имале и већу растворну силу, ако најзад не заборавимо да су за доба таложења креде и касније таложења третичне формације биле честе вулканске ерупције, које су биле у свези са изливима врелих вода, ни мало нас неће да зачуди велики број пештера, које на све стране наше земље у кречном терену находимо.

Али те многе пећине већином су нам не приступне, пак и оне што се надно долина виђају бивају с временом

невидљиве тим, што се пред њима са више положених слојева камене трошке гомилају и најзад им гротло затрпају. По гдешто бива и то, да силом испирајуће воде унутарња шупљина тих пећина толика нарасте, да неможе више да носи терет горњих слојева, који се сурвају те на пређе равној површини постају јаме кадшто мале, другда и више од 100 метара добоке, које крају у коме их повише има необичан изглед дају. Ове јаме обично личе на мање или веће левкове — наш их народ зове вртаче, а ништа друго нису, него некадашње у земљи скривене пећине, које су се сурвале и које у том новом облику престављају простране канале, који сву атмосферску воду у се примају и даље проводе. Вода пак ова, текући под земљом на мања или већа удаљења избива најпосле поново из земље у слабијим или јачим изворима, гдешто у великим врелима, носећи собом свакојаке трошке од камена, растварајући све што је растворљиво и трошећи партије од камена узрок је непрестаном стварању нових шпиља и пештера. Што атмосферска вода брзо пропада кроз вртаче, што се те вртаче далеко под земљом пружају и међу собом од свакојаке руке укрштају, то нам објашњава, што су многа кречна брда и долине без воде (отуд Суха Планина, сухаја, сухи поток), и што местимице велике водене масе, читаве речице из земље избијају.

Небројене пећине, које се на овом терену находе само су околним становницима познате, као што су једино народу познате и многобројне скаске које су скопчане са тим пећинама, које без сваке сумње прикривају свакојаке ствари, што су од човека или животиња из различитих геолошких периода ту заостале, ствари, које би могле о првобитном човеку и његовом живовању и пословању много што да нам кажу. Али су слабо људи научни у

те пећине улазили да их проуче и ако је то где и било, људи ти нису имали довољно научне спреме, ни времена, ни потребних за то сретстава, а то је све преко потребно, ако се хоће у овом обзиру повољнији резултати да постигну.

Томе није толико узрок наша немарност за подобним истраживањима, већ поглавито то што је истом у новије време изналасцима зграда на кољу растурених на много места по Германији, Белгији, Шведској, Француској и Енглеској, прибран повећи материјал, из кога се може већ сад нешто поузданије закључити на живот и пословање преисторијског човека. На томе је материјалу основана нова наука Палеоантропологија, којој је поље за сада још недогледно, јер као да је позвана да нам обелодани постанак и поступни развитак људског рода, да нас позна са оној прошлости наших предака о којој нема ни повеснице ни предања.

Писцу није ништа познато о оним пештерама које се находе на Дунаву од Голупца до Текије ни о небројеним другим, које се виђају дуж реке Пека, Млаве, Ресаве, Раванице, Црнице, Тимока, Моравице и Кутине; незна да ли садрже или не трагове преисторијских људи и ако о томе, према ономе што смо до сада могли о томе на другим местима да разберемо, нимало не треба да се сумња, јер је свуда посведочено да је човек најрадије употребљавао за своја обиталишта пештере у близини река, и да је он ту од риболова живео.

Писцу су познате само пештере близу Преконога, Лазарева Пећина више Злота, пећине уз Јелашничку Реку и Сићевачка Пештера уз Нишаву.

Јелашничка и Сићевачка Пештера биле су по многоме чему што се ту види обитаване од првобитног чо-

века, јер се у свима тим пештерама налазе рбине од земљаног посуђа, које као да је прављено слободном руком и то из материјала — смесе глине и зрневља разне величине — који на себи носи слаби траг од ватре, а и необично дебели дувари тога посуђа јасно показују да је то посуђе припадало преисторијском човеку. Ово најзад доказује поред горе споменутих нађених оруђа од камена и та околност; што се на много места у тим пештерама находе кости од преживара не оглодане већ расцепљене, — особито омиљена храна преисторијског човека била је мождина костију.

Ближе испитивање од 11 различитих пећина т. ј. испретурање земље, што им дно заузимаше или, где то није било могуће, копање бунара у здравом камену и други радови што сам у истој цељи у тим пештерама предузимао, нису имали жељеног успеха, јер ниједна од тих пештера није била недирнута, већ од свакојаке руке испретурана од околног народа, који је на таковим местима скривено благо тражио. Приликом раскопавања тих пештера нашле су се, поред рбина којекаквог старог посуђа, различите рукотворине новијег времена и то све помешано са калцинисаним костима пећинског медведа — Ursus Spelaeus. Ово се може са доста великом вероватности растумачити тим: 1-во што је народ живећи близу тих пећина већ од прве навале азијатских народа пак и до најновијег времена — 1876 год. — имао узрока да бега од насиља завојевача, те се у свакој опасности склањао у ове пештере и ту је краће или дуже време т. ј. док би опасност трајала, боравио и од свакојаке руке унутарност пећина мењао већ и самим живљењем у њима; а 2-го што је кадшто из пустог љубопитства, а другда у жудњи да какове оставе нађе, унутрашњост тих пећина раскопавао и тиме свакојаке остатке из прошлих

времена претурао, те тако ствари из различитих периода помешао.

Поред свега овога неуспеха, који се може и томе приписати, што писцу у испитивању неких пештера на доњој Нишави и у околини Јелашнице нису била на расположењу потребна за то средства, ипак би ваљало да се настави проучавање овога краја, нарочито би ваљало да се островичко-градиштанска клисура у овом обзиру што боље проучи. Овај величанствени теснац са вертикалним кршевима савршено је испуњен Нишавом, и с тога су пећине, које се ту налазе за човека врло тешко приступне, те има изгледа, да ће се у њима наћи недирнутих остатака некадашњих генерација.

Особито бих у овоме обзиру препоручио две пећине, од којих се једна налази јужно од Градишта и према Поповом Стубу на левој обали Нишаве, а зове се Орловица, од многих орлова који се ту виђају и који по свој прилици у њој гњезда имају. За ову ми пећину рекоше да је врло пространа. Друга, тако кажу још пространија, пећина лежи испод Поповог Стуба на десној обали Нишаве. За обе ове пећине има као што је горе речено изгледа, да су биле некада од људи са своје неприступности радо употребљене на станишта, те ће се зато у њима све што је могло од тих људи да заостане, наћи у непоремећеном стању.

И пећине што се на стрменитим обронцима Сухе Планине находе важне су са истога узрока т. ј. своје неприступачности, јер им се може само са горњег гребена не без опасности живота прићи.

Једна од најинтересантнијих наших пећина позната са својих лепих сталактита, то је Преконошка Пећина. Писац овога чланка посетио је Преконошку Пећину у

Марту прошле године, али због других послова није могао ту више од 2 часа да се забави.

Пештера ова лежи у долини у којој је село Преконоге и то у оном кречном ланцу што се од Гуљана овамо продужава и што је по површини небројеним вртачама испресецан. Пећини се може прићи са севера и то од стрмене стране испод крша, који се на 100 метара од дна долине перпендикуларно у вис диже. Ту се налази у стени широк али врло низак улазак у пећину, која се пружа онако као што су управљени и слојеви кречне стене у којој је пећина издубљена и то од истока на запад а у томе правцу има 400 м. дужине, а искићена је изнутра најдивнијим сталактитима и сталагмитима. Унутарњост пећине влажна је, а дно јој је застрто где тањим а где дебљим слојем од пећинске глине, у којој има кад на површини, кад дубље тањи или дебљи слој од биграа.

Испод пећинског пода састављеног као што је мало час речено из глине и биграа, помешаних са свакојаким одломцима од камена, костима неких малих животиња и комаћем од угљевља — пошто се још и последњи слој од биграа провали — излази на видик оно што је у науци познато под именом культурног слоја. И тај је слој састављен из глине, у којој поред мало камених трошака има врло многог свакојаког гдешто врло великог коштаног комаћа слепљеног биграом. Поред тих костију има и подоста рбина од земљаног посуђа, што је очигледно доказ да је човек савремено с тим великим давно изумрлим животињама суштаствовао. Од ових костију може се једино са неком сигурности констатовати једна врста а то је пећински медвед (Ursus Spelaeus) који је, судећи по тим костима, имао дужину од 3 м. Према ономе што је већ горе речено писац није имао ни довољно времена на испитивање многобројних остатака у овој пећини, а

када није са више времена и са потребним алатима и свима другим сретствима располагао, мислио је да ће боље учинити, да много не брка по културном слоју у тој пећини, и не квари ред у ком су се остатци ту наслагали, те да би се могло касније методички т. ј. по свима правилима, којима се подобна испитивања предузимљу, до бољих резултата да дође.

Ову су пећину већ пре посетили људи од науке, др. Панчић, које сам, које са ученицама велике школе[1], др. Мачај, а овај је наредио и нека раскопавања, којом је приликом подоста костију на видик изашло.

Друга позната пећина названа Гаура Лазару, налази се близу Злота у црноречком округу. Ушће јој је у долини Злотске Реке на ½ сата више Злота а неколико метара над речним коритом, лако јој је прећи, али није баш лако ући у њу, јер је ушће поред доста велике ширине једва један метар високо а и заграђено је од стоке која у тој пећини тражи склоништа од времена и муха.

Некада је ушће ове пећине много веће а нарочито под пећине био је много нижи, те је по свој прилици и врело, које сада више метара на ниже извире, на ушће те пећине изливало, а истом после пошто је ушће пећине муљем и камењем, што је вода носила или се озго сурвало, стешњено, морала је себи вода други излаз да тражи и нашла је онде где сада врело истиче. Касније је ушће пећине још више стешњено тим, што се и даље камење одваљивало и што су шалитраџије неко време ту пећину на вађење шалитре употребљавали, а испирано земљиште пред пећину избацивали. Пећина је некада била ушћу нагнута, као што то другојаче и не бива где вода

---

[1] Овај је пут описан у омладинској заједници за г. 1867.

тече, сад пак ушће пећине пада за 12—15° к унутрашњости пећине, које из мало час наведених узрока, које опет и зато, што је ту пећину и човек за своје обиталиште употребио, те је на ушћу пећине остатке од јела и други измет нагомилавао.

Пошто се у пространу пећину уђе, она се дели у више рукава који сви воде у пространије тремове, од којих је онај што западно лежи великим камењем, што се од тавана пећине одвалило, затрпан, те се том страном не може даље да иде. Главна пећина управљена је северу, паралелно са слојевима кречног камена, који на југ падају. Унутрашњост пећине влажна је а и сва је окићена доста лепим сталактитима, који су се наслагали на пећинску глину што дно пећине застире, а гдешто је бигар глину на прилику тање или дебље коре покрио. Мало испод коре од бигра а у пећинској глини, која на станцу камену почива, налази се мноштво костију и овде (као у преконошкој пећини) већином од пећинског медведа. Од ових цевастих костију неке носе трагове глодања, друге су преломљене а по гдекоје и расцепљене, у осталом пак све су ове кости прилично сачуване, инфилтриране бигром или инкрустиране т. ј. скамењене. Осим костију находе се ту и рбине од свакојаког земљаног посуђа, и те рбине од 10—14 м. м. дебљине састоје се из црне иловаче (глине помешане са крупним песком) а очевидно долазе од посуђа прављеног слободном руком. Та околност што је овде до дна пећине рбина од посуђа помешана са различитим костима доказује да је човек и овде живео савремено са пећинским медведом. Мноштво пак тих костију доказује да оне нису случајно водом донесене, већ да је првобитни човек уловљене животиње у своја обиталишта уносио, као што су то научна испитивања већ на другим местима показала, а потврда томе

наћи ће се по свој прилици и у нас, пошто се буде више материјала, него што га данас има, прибрало.

Писац је походио ову Лазареву Пећину у Јуну прошлог лета у друштву са окружним начелником г. др. Мачајем, а неколико недеља касније са г. професором Клерићем и суплентом А. Матићем и трудио се у обе прилике, да са неколико људи, који су му се вољно придружили нека најпотребнија раскопавања предузме, али се на жалост показало, да су добровољни радници на такове послове, који изискују велику стрпљивост и издржљивост, посве неупотребљиви, а то зато што је сваки од ових добрих људи имао своје мисли, како где и којим редом има да се копа, што се тако неко време и радило, док нисам у жељи да нам цео труд не пропадне, наредио, да се у једном правцу пећине поширока бразда до дубине од 1—1·4 м. ископа, те да се тако испита чега у том културном слоју има. У бразди се испрва није нашло ништа особито, већ празан нанос помешан са рбинама млађег посуђа и ситнијим костима од данашњих животиња, истом дубље показале су се старије рбине, у дубини пак од 1·4 м. нађосмо једно шило од јелењег рога, по томе се пак морао посао да напусти. Нађено шило, предато г. начелнику, врло је важно с тога, што га је на стотине нађено у другим европским пештерама, те је наука била у стању да ову справу добро проучи а резултат је томе проучавањ,у да то шило од јелењег рога припада доби камења.

Не далеко од пећине Гаура Лазару у Злотској доњи находи се много старинско гробље, за које сада ни становници тих крајева не умеју да кажу, кад је и од кога народа копано. Положај и правац огромног тог мраморја (надгробног камена) није једнак. На више уз исту доњу находе се и многе могиле и друге неједнакости, којих је

постанак за сада још под сумњом, јер могу да су производ људи, који су ту може бити прали злато. — И у Злотској Доњи констатовало се, да у речном песку има нешто мало злата. На сваки начин будућа научна испитивања имаће ту задаћу, да за све то ближе разберу, а и даље неке пећине, којих у злотској долини има, боље испитају.

Као даљи доказ да је наша земља била у давно прошла времена — за доби камена — обитавана, може послужити и оно што се лане у нишавској долини приликом правлења пута од манастира Свете Богородице Просеку нашло. На 300 мет. западно од реченог манастира извадише раденици из подебелога слоја глине четири земљане урне, напуњене пепелом и другим стварима, које су само од човекове руке произаћи могле. Али на жалост те урне нађене од људи из Сићева и Острвице буду, из претпоставке да садрже какове скупоцености, од раденика разлупане и њихов садржај растурен. Истом пошто писац за то дозна, потражише људи рбине тих урна, а том приликом дознаде се и то, да су те урне биле напуњене земљом и пепелом и изгорелим комаћем ситнијих животињских костију, а поред тога нађе се и ситна плочица од бакра 10—11 м. м. широка и 15—17 дуга, која осим једне рупе никакових шара не показиваше. Рбине од урна и бакарне плочице налазе се сада у рукама црквењака манастира Богородице.

Ови остатци од земљаних урна показују врло примитивну израду и по томе не припадају ни Грцима ни Римљанима, већ много ранијем времену, само што плочица од бакра не говори за то, да спадају у прво доба камене периоде, већ у каснији неки одсек ове доби, која се, као што је познато, продужила не само до употребе бакра већ далеко у период туча.

Овде је место да се још ово примети. Наш се музеј може казати врло богат у старим новцима, али нема баш ни једне урне од пепела, те тако немамо у земљи нашој ни једну ствар, коју би могли са археолошким изналасцима новијег доба сравнити. Најзад нам служе као доказ да је некада у нашој земљи живео и умирао човек, о коме нам повесница ништа не уме да каже, неки велики гробови, дали „Тумулуси“, дали „Кургани“ или оно што у Русији зову „Могиле“; то ћеме истом дознати пошто будемо смотрено раскопали и брижљиво проучили сва такова места, која скривају не само свакојаке за историју човека важне податке већ ту могу да се нађу и многе скупоцене ствари од злата.

Тумулуси који су до сада нађени једино у Нишевачкој дољи показују нам врло јасно пут, којим је дошао онај народ што је својим мртвима те гробове оградио, а број тих Тумулуса и њихов размештај по земљи показује нам густину тадашњег народа и дуже или краће борављење његово у земљи. Ако погледамо на коју боју карту Балканског Полуострва, видећемо Тумулус најпре на Мрамрском Мору и близу Боспора, а после редом у правцу прастарог друма, којим су народи кроз Балкански Полуоток пролазили а којим иде и најновија жељезничка траса — дакла у правцу од Цариграда Једренету. У једренском басену а особито у близини ове вароши налази се велики број Тумулуса, који се далеко пружају, али се никако не спуштају низ Марицу, народ се овај кретао уз Марицу и ту је у долини ове реке, у долини горње Тунце и у басену Карлове живео, а највише га је било у околини Филибе, те је по свој прилици ту била средина населењу тога народа. Ни јужно преко планине Родопа ни северно преко Балкана није се тај народ пружао, већ се потиснут којим другим, јачим народом селио вазда од

истока на запад, или се било са ког узрока у том правцу покретао. Од Татар-Базарџика па до Габрове находи се дуж Марице читав низ тумулуса, који, као прекинути вододелницом Искера и Марице, тек се на Искеру у Самокову понова у малом броју јављају. Одавде бивају тумулуси све ређи а сасма их нестаје у басену Софије — што зар може и тиме да се растумачи, што су ту каснији насељеници, тражећи благо, те тумулусе раскопали или их пореметили. Истом при излазу из софијског басена више Сливнице налазе се два мала тумулуса, који у пређе означеном правцу подржавају везу између оних, што се јављају на Мраморском Мору и других који се у нашу земљу пружају.

На нашој источној граници близу утока Царибродске Реке у Нишаву находи се први и највећи тумулус, други у Пиротској, на јужном подножју Пиротског Брега или Асерлака, трећи испод Станићевог Хана а четврти најзападнији у басену Нишаве у правцу Бање ка Кнез Селу и то на десној обали Нишаве. Тамошњи народ који за подобне ствари мало што разбира, само што верује да могу ту какове оставе да се нађу, назвао је тумулус, што је у нишавској равници „Аустријска Батерија“ а ово по свој прилици отуд долази, што је аустријски који војвода приликом рата са Турцима ово узвишено место употребио да ту намести топове.

До нишевачке долине а не даље пружа се у нашој земљи преисторијски човек и ту је у судару са којим другим народом пропао, или је прелазећи у други ступањ културе свој карактер и своје дотадашње обичаје променио и престао да прави тумулусе — да нам оставља трагове свога некадашњег бића.

Сва ова четири места, где је неки непознати нам народ сахрањивао своје мртваце остала су до данас не

испитана, ма да је један нишевачки господин, жељан блага, покушао да нишевачки тумулус раскопа али, пошто је наишао на неко големо камење, одустао је од даљега посла. И на пиротском тумулусу виђају се свакојаке рупчаге — трагови копања, али су ти тумулуси срећом тако прављени да се истом у великој дубини — кашто 14 метара — има да тражи оно што је за науку важно.

Све ово што је до сада наведено, потврђује нам да је наша земља била за преисторијско доба[1] обитавана од човека који је био по свој прилици савременик пећинског медведа (Ursus Spelaeus), који је до дилувијалне периоде трајао. До које је периоде пак наш првобитни човек, или праобитавалац наше земље трајао, коме је племену припадао, да ли је био номадац, да ли људождер и ако је био номадац, у којима се приликама кретао, од куд је у нашу земљу доспео, како се даље покретао, коме је ступњу културе припадао, до које се културе најзад довио — све су то за науку о нашој земљи, а може бити и нашега рода, у сваком обзиру врло важна питања на која ћемо да нађемо одговора у најстаријим дилувијалним насипима, а може бити и дубље у најмлађим терцијерним слојевима, у старим и данашњим речним коритима, у сасушеним барама и језерима, у безбројним пећинама наших кречних брда и старинском још не разривепом гробљу.

---

[1] Пошто немамо особитог органа за археологију, у који би у опште спадао разговор о оваким стварима, нека ми је дозвољено овде још и ово поменути. Има читав низ зидина које почињу на куповичкој заравни и јужно се преко јелашничких тршних гребенова до западног огранка Сухе Планине, Мосора, пружају. Свуда се находе често римски новци и друге старинске ствари. У атару чукљеничке општине стоји врло леп споменик са 10 врста врло разговетног римског натписа, а тај је споменик подигнут Claudius-у вођи 7 римског легиона. Најзад се налази на источној ивици Космовачких Точила плоча од тврдог пешчара чудноватим карактерима ишарана.

Према томе што решење тих питања захтева, да се на многе стране проматра и збира, изгледа као да ће се тешко до цељи доћи, да је управо штета да се на то труд и паре троше. Али то није тако. Истина да ће доста времена проћи, да ће доста муке стати, док се до тога дође да се обелодани преисторијско човеково доба. Тешкоћа је највећа у томе што то неможе да изврши један, ма колико вредан и своме послу вичан човек, већ на томе морају да раде многи људи, у томе мора управо да садејствује читав народ и зато је од преке потребе да се за овај посао сав народ заинтересује, а када се то постигне, када буде народ обавештен у томе, да ваља да чува она места где је што копано, рађено, зидано или насипано, да са пажњом прати све оно што би му се необично чинило, као нагомилане кости човекове или других непознатих му животиња, ствари што би на којекакве алате или оружје наличиле, гомиле камења или правилно набацана земља и друге подобне ствари и да о свему томе на време обавести ближу власт, како би могли стручни људи ствар да испитају и што би даље потребно било да нареде.

А сада је баш време да се на то свачија пажња обрати, и да се сходне мере за чување наших старина предузму, да се не би догодило оно што је другде било: да се најскупоценије такове ствари из незнања сатаре или отуђе. Томе је баш сада време што има изгледа да ће се скоро у нашој земљи жељезница да гради[1], а том ће се приликом многа брда раскопати, многе и то најпитомије долине у разним хоризонтима просећи и тиме на видик изнети свакојаки земни слојеви у којима ћемо наћи разноврсне трагове њихова постања, а без сумње и свако-

[1] Овај је чланак писан пре две године.

јаке трагове и остатке некадашњег човека и животиња, које су савремено с њиме живеле. Исто ће тако регулација многих наших река, која ће се морати при грађењу жељезнице предузети, природњацима одкрити приличне партије земне површине, и тим ће бити прилике, да се чине свакојака посматрања, прилике које, ако се једном промаше, никада се може бити неће више да поврате. С тога ће добро бити, да се било којим начином томе стане на пут, да се археолошки изналасци, који се буду приликом прављења жељезнице учинили, из незнања не забаце, или од шпекуланата које куда не развуку, већ да се унесу у наш народни музеј, који је у овом обзиру још необично сиромашан. Да би се ова цељ што потпуније постићи могла, писац овог чланка предлаже следеће мере, које је Учено Друштво једино кадро а и позвато да оствари.

Ово су те мере:

I. Обавештење особито сеоског сталежа о важности свега онога што би могло да се односи на некадашње становнике наше земље а то су:

а.) Зграде на кољу, крупно или у опште неком правилности поређано камење било тесано или не тесано, правилни од земље насути хумови, старо гробље особито таково, које није управљено од запада ка истоку, већ томе са свим противно, или где су гробови без икакове ориентације стављени.

б.) Пештере особито оне у којима се находе кости неких страних животиња.

в.) Свакојаке грубе алатке или оруђа, као секире са ушкама или без њих, чекићи свакојаке величине, стреле, ножеви, или друга резива, длета, игле од свакојаке врсте камена а најчешће белутка, диорита, гранита, трахита,

базалта, опсидијана и друге свакојаке справе од рибље кости, рога и т. д.

г.) Ствари за украс справљене од зуба, костију, земље, камена, шкољака или пужева, слонове кости, ћилибара и т. д.

д.) Свакојако посуђе од земље прављено из слободне руке — не по калупу.

II. Да се донесе закон, као што су га и други народи, Грци, Талијани донели: да се никакова старина или необичнија природна ствар не сме ван земље изнети, без да се има на то одобрење од нарочиите комисије, која би постављена била ради сачувања и проучавања подобних ствари.

III. При закључењу конвенције за подизање жељезнице, или при давању такове концесије, ваљало би предузимачима или концесионарима ставити у дужност, да обрате својим раденицима пажњу на све ствари које би могле да имају важности за археологију или природњачку науку, и да сваки пут о подобним изналасцима известе за то надлежну власт.

IV. За све археолошке или у опште за науку важне ствари да се изналазиоцу да пристојна награда, али и да се свако утајање подобних ствари казни, ако не строже а оно бар одузимањем утајане ствари.

V. Да се постави комисија која ће имати да се стара о сачувању и проучавању тих ствари из наше земље и да се тој комисији да власт и средства, да може све оно предузимати што је на ову цељ потребно.

VI. Наслов комисије могао би овај да буде:

„Комисија за изналажење и сачувању свију старина у нашој земљи“.

Феликс Хофман.

О СТАРОМ ГРОБЉУ У ПОДРИЊУ.

Прошле године изаслало нас је учено друштво да испитамо старо гробље у селима: Батру, Борини, и Радању. Месеца октобра 1879 године предузели смо посао испитивања на реченим местима, и бавећи се ту са откопавањем, не би ли нашли каквих остатака може бити од неких украса, или какву лобању, несмо ништа од тог двога нашли, осим само по неке мале делиће иструлеле лобање. Посматрајући положај појединих гробова н. пр. близу села Батра, а на левој обали боринске реке и то од исте удаљено око 200 метара поред оног друма идући к Радању, нашли смо да су сви гробови у правцу север југ магнетног меридијана и да је глава мртваца била окренута северу а ноге југу дакле је мртвац лицем гледао на југ. Над главом мртваца усађен је споменик, (као што такове таблица показује) од мрамора или од сијенита, а лицем окренут на југ. На тим споменицима изрезати су релијефи, као што слике на таблици показују. У гробљу код Батра на левој обали Боринске Реке, ценимо да има около 70—80 гробова и готово над сваким по један обелискаст споменик од највеће висине до 1,3 м. За наше испитивање био је најважнији споменик онај који смо нашли у селу Борини а на месту званом Палучица који је од друма за Радањ удаљен уз

Боринску Реку за 6800 метара. На истом месту нађосмо једно омалено гробље са споменицима којих је облик нацртан у слици 1. табл. I, око 40 метара идући од гробља уз Боринску Реку, а на самом путу, нађосмо на једну повелику плочу, која је у слици 2. табл. I. представљена. Ова је плоча подељена једним уздужним гребеном *cd* на два равна дела *a* и *b*. На десном делу је релијефно испупчено изрезана — по нашем мишљењу — рука са чекићем или пијуком у њој, а на левој страни види се једна испупчена полукугла *f* а испод ње нека алатка *c* у виду српа. Идући и даље уз обалу Боринске Реке наиђемо и на приличну количину заосталих старих згура (шљака) а поред истих на десној обали боринске реке и заосталих старих поткопа и окана у кречном камену. Из материјала који је из поткопа вађен и који је пред истим још и сад нагомилан, видели смо да је ту вађена оловна руда, а о овом нас је уверила и та околност што смо у згурама нашли још и металног олова у виду зрнаца.

Највеће гомиле шљака налазе се у селу Борини на обалама Боринске Реке а месту званом Метаљка.

Уз Боринску Реку, а од Палучице удаљено још око 3000 метара, водили нас борински сељаци на стара окна, која се налази око 250 м. високо над коритом Боринске Реке а на вису званом Костајница. Овде смо доиста видели два по свој прилици веома дубока окна, о чему смо се уверили бацањем камена у иста. Ова су окна врло неправилна, гранају се на ниже на разне начине, од куда се даје закључити да им је руда правац одређивала. Ту се може само то важно опазити да је камен вађен без употребе барута, но чекићима или пијуцима, као што се местимице неки остатци рада са пијуком и виде. Сељаци нам тврђаху да се у гранама окна може

врло лепо распознати како су камен дубили и тесали, те се тако у унутарњост камена увлачили.

Из оваких података о заосталим старим топионицама и рудницима, закључујемо да ће и на слици 2. престављен релијеф на страни *b* бити рука са рударским чекићем, тупи крај чекића, а то је леви, служио је за разбијање камена, десни пак или зашиљени крај за резање или дубљење камена, као што такове справе и данас у рударству имамо. На страни *a* престављен релијеф *e* може бити да преставља неку топионичку алатку (жарач). Ово би било дакле прво место у Србији где се налазе рударски емблеми.

Код гробља близу села Батра на левој страни главног пута идући Радаљу, ископали смо један камен који је лепо очуван и који је на слици 3. престављен. Ту смо га и оставили док не настане лепше време те да се у Београд за музеј донесе, о чему смо известили и г. начелника лозничког и молили да првом приликом пошље извађени споменик у Београд.

Слика 4. показује опет неки особени облик спомена у виду саркофага, и овај смо камен ископали, не би ли испод њега наишли на какве остатке од значаја, па и ту не беше ништа. Камен је једноставан а по назначеним котама види се какве је велике димензије.

Идући из Борине 4000 метара друмом на М. Зворник, пред Радаљском Реком а опет лево поред друма налази се старо гробље са споменицима готово истога облика као и у Борини. Слика 5. и 6. преставља опет један саркофаг у реченом гробљу. У слици 5. престављен је предњи део који је на југ окренут, а у слици 6. стражњи део који гледа на север. Од овог места па и преко Радаљске Реке готово близу М. Зворника налази се лево и десно од пута све једно и исто камење.

Ми смо прелазили и у Велики Зворник, и уверили се да су иста така гробља и на левој обали Дрине, а по казивању тамошњих, још у већем броју но на нашој страни или десној обали Дрине.

Бечка академија наука изаслала је своје археологе и једнога антрополога, да проуче гробље поред Дрине. То је и учињено и опремљена су за бечки музеј два споменика, онакова, каквих се и на нашој страни находи. Један од таковнх престављен је у слици 7. који се у неколико од наших разликује.

Ми нисмо наишли ни на један камен са натписом, међутим сељаци борински казали су нам да је тамо био и г. М. Милојевић, и да је један споменик са натписом и то српским однео са собом; овај смо споменик видели у авлији читаонице лозничке, но ми несмо били у стању да прочитамо шта је написано. У самој ствари јесу старославенска писмена. Вредно би било да се и тај камен донесе у наш музеј.

Љуб. Керић

и

Др. Лаза Докић.

ТЕОРИЈА И ПРАКТИКА КОМПАНЗАЦИЈЕ КЛАТНА.

од

Љубомира Клерића.

I.

Најновија историја компанзације клатна.

Кад сам у 1880 години изишао на јавност са мојом теоријом о компанзацији физичког клатна, и то на немачком језику у виду једне монографије, дошла је иста монографија до руке једном барлинском сајџији R. Stäckel-у, који уређује у Берлину један сајџијски лист: „Deutsche Uhrmacher Zeitung“. Уредник овог листа, као познати пријатељ напретка сајџијске вештине, прештампао је моју монографију у бројевима 10 и 11 1880 године. На овај мој рад, на кратко време после публиковања, изашле су у истом листу три критике и то две од сајџија: Fisterer-а и Grosmann-а, а једна од W. Förster-а професора астрономије на берлинском универзитету и управника звездарнице у Берлину. Критика прве двојице написата је у том смислу, како се практика мало може користити мојим радом, а то веле с тога, што оборив стару теорију компанзације, несам на место ње поставио нешто друго што би имало у практику да уђе, па веле још даље, при свој тој новој теорији, којим се доказује немогућност компанзације, не остаје нам опет ништа друго, но да од свију обсурних компанзованих клатана

опет зато и даље такова у сахатовима употребимо. Првом критичару одговорио сам и показао да само обарање досадање теорије и доказ да је немогуће постројити компанзовано клатно има опет зато своје практичке вредности, а ова лежи поглавито у томе, да од сада не верују више практичари у оно што не постоји, а осим овога, знајући да немају компанзовано клатно, моћи ће помоћу мојих једначина у свези са температуром израчунати и грешке клатна, или начинити за сваки сахат табеларни преглед грешака на разним температурама. О оваким грешкама није до сада нико ни помишљао, пошто се мислило да имамо клатно које је не грешимо. Другом критичару нисам одговарао пошто је истог критика у смислу прве написата била, те је одговор првом могао послужити за одговор и другом критичару.

Међутим, за мене најпретежнији критичар беше познати научењак W. Förster. Професор F. написао је критику на моју теорију у реченом листу № 18. У критици својој напада ме најјеткијим гласом, употребљавајући просто празне фразе а без икаквог научног значаја, говорећи да ми је цела теорија од почетка па до краја погрешна, не употребив при том ни један математички доказ. Професор F. ослања се дакле у тој критици просто на двестагодишње ауторитете, дакле верујући у њихову неистиниту и уображену теорију не одобрава нити признаје моју теорију која је тако јасно и строго математички доказана. Читајући ја овај напад морао сам се чудити таком ограниченом уму који на берлинском универзитету чак и астрономију предаје, а овамо не увиђа чисту математичку истину која незна за ауторитет, но којој се сваки поклонити мора. Професор F. вели даље, па ако би ја и њему понова доказао да и он тако исто обсурдно мисли као и они двестагодишњи ауторитети ко-

јима теорију обарам, онда вели он, вама читаоцима не остаје ништа друго но то: или ћете да верујете мени и двестагодишњим ауторитетима, или у „нихилистичку“ теорију која нам са далеке дунавске обале овамо до нас довејава, а од ауторитета, који при свем том има својих важних заслуга у овом питању.

На оваку критику ваљало ми је наравно одговорити и професору F. па доказати да и он, заједно са умрлим а двестагодишњим ауторитетима а ти су: Graham, Dent, Kessels, Tiede и т. д. погрешно мисли. У мом одговору, који сам послао уреднику речених новина, доказивао сам и по други пут и на други начин истинитост моје теорије. Али на моје чуђење, вратио ми је уредник мој одговор натраг и то после $1\frac{1}{2}$ месеца, и ако ми је у првом свом писму — о овој ствари — јавио да ми рад прима. У писму којим ми је уредник мој одговор вратио, одговорио ми да ми мој одговор професору F. просто не сме штампати, пошто се мојим одговором понижава један између највећих ауторитета немачке.

Дакле мој одговор није примљен, зато ћу ја овде кратко изложити само математичке доказе, који су били намењени професору F. и који би га из заблуде извели. Нови докази о истинитости моје теорије, дакле о немогућности компанзације ови су:

Први доказ. Једначине I' и II' моје теорије (види Гласник српског ученог друштва књига XLIX) можемо и овако написати:

$$\left(\frac{8}{3}l^2+\frac{1}{6}b^2\right)\alpha^2+\left(\frac{2}{3}x^2+\frac{1}{6}d^2\right)\beta^2-2(lx)\alpha\beta=0\ldots(1$$

и

$$\left(\frac{8}{3}l^2+\frac{1}{6}b^2\right)\alpha+\left(\frac{2}{3}x^2+\frac{1}{6}d^2\right)\beta-(lx)(\alpha+\beta)=0\ldots(2$$

Који би хтео да докаже да је могуће постројити компанзовано клатно, ваљало би му доказати да једначине 1 и 2 у исто доба постоје, а да ли је ово могуће видећемо сада. У тој цељи испитајмо какве вредности ваља да имају сачиниоци α и β, па да нам горње једначине вреде, то значи за дате димензије клатна тражимо одговарајуће материје, којих је сачиниоц истезања α и β.

Ради одредбе α и β, можемо горње једначине написати и овако:

$$A\alpha^2 + B.\beta^2 - 2\,C.\alpha\beta = 0 \ldots . I$$

и

$$A\alpha + B.\beta - C(\alpha + \beta) = 0 \ldots . II.$$

Где су нам A, B и C сталне количине, а њихова се вредност види јасно из једначина 1 и 2. Из прве једначине *(I)* добијамо да је:

$$\alpha = \left(\frac{C}{A} \pm \sqrt{\left(\frac{A}{C}\right)^2 - \left(\frac{A}{B}\right)}\right)\beta = D.\beta \ldots . III$$

где нам D значи сталну количину у загради. Кад ову вредност заменимо у *II* и уредимо по β добићемо да је најзад:

$$\beta\,\{(AD + B) - (D + 1)\,C\} = 0 \ldots . IV.$$

Ова једначина постојаће кад буде било $\beta = 0$, па кад буде ово било, онда ће нам по *(III)* испасти и

$$\alpha = \beta = 0 \ldots (\alpha.$$

Ово је могло да буде тек онда ако је сачиниоц од β једначине *IV* различан од нуле.

Дакле одовуд добијамо ово: компанзација постоји тек онда, кад је $\alpha = \beta = 0$, то значи дакле другим речма да компанзација не постоји јер ми немамо ни једно тело у природи које се усљед промене температуре не би у запремини мењало. Кад би имали случајно тела у природи за која би био $\alpha = \beta = 0$, онда нам у таком случају не би било ни потребно да клатно из различитих тела комбинишемо, но просто клатно од таких тела начињено било би у исто доба и оно, на које не би температура упливисала.

Једначина IV могла би и онда постојати кад би сачиниоц од β био раван нули.

А како ми о осталим количинама, које се у реченом члану налазе, нису предпостављали никакове услове, то ову поставку неможемо ни усвојити зато постоји онај први услов, т. ј. једначине 1 и 2 постојаће у исто доба тек онда, кад буде било $\alpha = \beta = 0$.

Други доказ. За немогућност компакације довољно је да докажемо како једначине I' и II' не могу постојати у исто доба, а кад је то случај онда ће још мање у исте моћи постојати и једначина III'.

Једначине I' и II', можемо у овом облику написати:

$$\eta\beta^2 + \xi.\alpha^2 - \alpha\beta.M.x + \beta^2 N x^2 = 0 \quad \ldots \quad (1$$

и

$$\eta\beta + \xi.\alpha - \frac{\alpha + \beta}{2} M.x + \beta N.x^2 = 0 \quad \ldots \quad (2.$$

Осим овога, имају последње једначине још и овај сасвим општи облик:

$$A + B.x + C.x^2 = 0 \quad \ldots \quad (3$$

и

$$A' + B'x + C'.x^2 = 0 \quad \ldots \quad (4$$

гди нам A, B, C, ... значе сталне количине.

Ако компанзација постоји, то ће једне и исте вредности за x морати обе једначине задовољити, па ако то буде случај, онда је компанзација могућа, а у противном случају није. Пошто су једначине 3 и 4 нечисте квадратне једначине, то из теорије истих једначина излази ово: нека су истих једначина корени x_1 и x_2, онда је:

$$x_1 + x_2 = \frac{B}{C} \text{ и } x.x_2 = \frac{A}{C}, \text{ као што ће бити и}$$

$$x_1 + x_2 = \frac{B'}{C'} \text{ и } x_1.x_2 = \frac{A'}{C'} \text{ одкуда за опстанак једначина 3 и 4 добијамо ове услове:}$$

$$\frac{B}{C} = \frac{B'}{C'} \text{ и } \frac{A}{C} = \frac{A'}{C'}$$

Али кад у овим двема условним једначинама заменимо одговарајуће вредности из 1 и 2, добићемо да ће исте једначине или најзад једначине 3 и 4 тек онда постојати у исто доба, кад буде било $\alpha = \beta$. Ово је дакле услов за могућност компанзације, али, држим да ће свакоме бити увиђавно, да нам тај услов казује у исто доба и то, да је баш усљед таког услова компанзација немогућа, јер ми би за комбиновано клатно могли узети једно и исто тело, пошто би за таково био испуњен услов $\alpha = \beta$; а кад је клатно комбиновано само из једнога тела, нема ни сумње да у таком случају нема компанзације.

Даље ставимо у једначинама 1 и 2 место вредности β, вредност α што по последњем услову можемо учинити, кад ову замену извршимо, онда ћемо једначине 1 и 2 добити у овом облику:

$$\alpha^2 (J_{co}) = 0 \text{ и } \alpha (J_{co}) = 0.$$

Али како Jco неможе никад раван нули бити, пошто је иста количина моменат лењивости каначног тела а одређеног облика, то да би последње једначине постојале мора да буде $\alpha = 0$, а са овим мора да је и $\beta = 0$. Дакле могућност компанзације тражи да је $\alpha = \beta = 0$, а то је онај исти услов, који смо првим доказом извели, с другим речма, и овај други доказ тврди нам да је компанзација, из физичких тела која су нам до данас позната, не могућа.

Трећи доказ. Ми можемо моменат лењивости као и статички моменат на температури t овако опште написати:

$$Jct = Jco + f(\alpha, \beta, x, d, l, b, m_1, m_2)\, t + \\ + F(\alpha, \beta, x, d, l, b, m_1, m_2)\, t^2$$

и

$$\mathfrak{M}_{ct} = \mathfrak{M}_{co} + \varphi(\alpha, \beta, x, l, m_1, m_2)\, t.$$

За компанзацију је нужно и довољно да је:

$$f(\alpha, \beta, x, d, \ldots) = 0 \ldots (1$$

$$F(\alpha, \beta, x, d. \ldots) = 0 \ldots (2$$

и

$$\varphi(\alpha, \beta, x, \ldots) = 0 \ldots (3$$

Међу тим, лако је увидети, да функција $f(\alpha, \beta, x \ldots)$ и $F(\alpha, \beta, x \ldots)$ несу ништа друго но мултипле момента лењивости Jco, па због особеног облика у ком се сачиниоци α и β у истим функцијама појављују, ако би н. пр. дозволили да за ма коју од непознатих буде $f(\alpha, \beta, x, \ldots) = 0$; то онда за исту вредност исте примењиве неће моћи бити и $F(\alpha, \beta, x \ldots)$ равно нули, као и у обрнутом случају, кад би $F(\alpha, \beta, x \ldots) = 0$

било, неби у исто доба и функција $f(\alpha, \beta, x \ldots)$ могла равна нули бити. Или ако би нашли неку вредност рецимо за x из функције $\varphi(\alpha, \beta, x \ldots)$ којом би се иста поништила, то иста вредност неби поништила и функције $f(\alpha, \beta, x \ldots)$ и $F(\alpha, \beta, x \ldots)$. Из ових посматрања излази за нас ово научљиво: једначине 1 и 2 немогу у исто доба постојати, а кад то није случај онда и немамо условних једначина за компанзацију, или другим речма: компанзација није могућа. Једначине 1 и 2 биле би тек онда равне нули кад би само Jco било нули равно, а овај би случај био тек онда кад би се физичко клатно смањило на једну материјалну тачку — која би лежала у самој обртној осовини; али у таком би случају и $\mathfrak{M}_{co} = 0$ било дакле и $\varphi(\alpha, \beta, x \ldots)$ испало би нули равно. У оваком екстремном случају неби ни имали никаково клатно, пошто би време клатење материјалне тачке која би у обртној осовини лежала, испало безконачно велико, а то значи да се такова тачка неможе окретати око обртне осовине. Али како Jco у самој ствари није равно нули, то и њене мултипле $f(\alpha, \beta, x \ldots)$ и $F(\alpha, \beta, x \ldots)$ као и мултипла статичког момента $\mathfrak{M}_{co}$, а та је $\varphi(\alpha, \beta, x \ldots)$ била би тек онда за исте вредности променљивих x, l, ... равне нули, кад би α и β било нули равно, а то с тога што су сви чланови речених функција помножени или са α или са β.

Дакле и овај трећи доказ, који се оснива мислим на чисто логичком резоновању доводи нас на то, како компанзација физичког клатна није могућа.

Сваки онај, који је вичан математици а буде прочитао наведена три доказа о немогућности компанзације, држим да ће заједно самном веровати у немогућност компанзације и увидети у исто доба да је моја теорија компанзације — а та је да компанзовано клатно не постоји —

истинита. Држим најзад и то, да ће се тешко наћи који физичар или механичар па и астроном који би у моју теорију могао и најмање посумњати или који би узалуд трошио времена на то, не би ли се опет зато могло наћи начина, како ли да се различита тела може бити по неким особеним облицима комбинишу те да добијемо компанзовано клатно. Овака је мисао признајем врло примамљива, али зато опет без икаква позитивна резултата исто онако као и мисао о постројy „перпетуум мобила“.

Кад је страним научарима немогуће било увидети истинитост једне јасне и готове теорије, онда ми доиста и није чудо што је компанзација важила као истинита готово 200 година, а и да се до сада не нађе бар један који би у стару и уображену теорију ако ништи друго оно барем посумњао.

У теорији клатна са компанзованим тежиштем, што долази ево у следећем одељку, видећемо да ћемо имати за практику једно ново клатно „клатно са компанзованим тежиштем“, које је простије а и далеко савршеније од досадањих клатана уображене компанзације; али и ово ново клатно није оне врсте које би одговарало тачној компанзацији.

II.

Клатно са компанзованим тежиштем.

Пошто сам оборио стару теорију компанзације физичких клатана, дакле доказао да није могуће одржати средиште клатења, физичког клатна у сталном остојању на свима температурама, — дигли су се практичари у Германији па ме питају: па кад досадања клатна, сложена из разних метала, нису компанзована клатна, шта има сада у овакој прилици практичан сација да ради,

да ли и даље да конструјише стара сложена клатна или само проста од једног метала или најзад има ли каково друго клатно које би боље било од досадањих сложених клатана из разних метала? Овака питања од стране практичара доиста су умесна, а ја ћу се потрудити да овом расправом о компанзацији одговорим и практичарима, и надам се да ћу овим мојим радом задовољити практику сацијску а тако исто и саме астрономе којих се ово питање исто толико тиче. Овом приликом дакле износим на јавност једно ново клатно, које је боље од свију досадањих сложених клатана. Међутим и ово ново клатно не одговара тачно мојој теорији компанзације, но опет је зато моје клатно таке врсте да на исто температура мање упливише но на досадања сложена клатна што је упливисала.

У овом раду употребићу исте оне математичке знаке, који се и у мојој теорији компанзације налазе (Гласник српског ученог друштва књига XLIX 1881 год.).

Дужина математичког клатна, и то на температури 0°, које ће са ма каквим датим физичким клатном исохроно клатити, дата је, као што је познато у овој једначини:

$$L_{ao} = \frac{J_{ao}}{\mathfrak{M}_{ao}} \quad . \; . \; . \; . \; . \; (1.$$

Међу тим, означимо остојање тежишта клатна, рачунато од његове обртне осовине са x, а моменат лењивости истога клатна за обртну осовину кроз тежиште пролазећу, на температури 0° са J_{so}, као и масу целог клатна са M, онда је, као што је то познато из механике:

$$J_{ao} = J_{so} + M.x^2, \text{ као што је и } \mathfrak{M}_{ao} = M.x;$$

даље означимо са k_s полупречник или потег замаивања клатна за обртну осовину кроз тежиште, онда је:

$$J_{so} = M.k^2_s \text{ и } J_{ao} = Mk^2_s + Mx^2.$$

Заменимо сада одговарајуће вредности у једначини (1) са овим новим вредностима, па ће бити:

$$L_{ao} = \frac{Mk^2_s + M.x^2}{M.x}$$

одкуда изилази:

$$L_{ao} = \frac{k^2_s}{x} + x \; . \; . \; . \; . \; . \; . \; (2.$$

Да би на најувиђавнији начин увидели у којој зависности стоји L_{co} према k_s и x, дакле како се мења L_{co} кад се k_s и x буде мењало, или само кад се буде x мењало, а то значи кад осовину клатења будемо на друго место померили, најбоље ће бити да зависност L_{co} од x преставимо графички. У овој цељи повуцимо кроз S (тежиште клатна AD) две координатне осовине SU и SV слика 1., од којих оса SU нека са правом AS заклапа угао α, а осовина SV нека је хоризонтална, дакле управна на вертикалној тешкој линији AS. Даље, AD нека нам преставља ма каково физичко клатно, које се око тачке или осе A клати а кога је тежиште у S. Повуцимо свакад кроз тачку A хоризонталу AL_{ao} и на истој пренесимо дужину L_{ao}, дакле постројимо $AL_{ao} = L_{ao}$, овим путем за различита вешалишта A добићемо и различите тачке L_{co}, па је сада у питању да нађемо такових тачака геометријско значење, то значи ону криву линију у којој тачке L_{ao} леже. Криву линију тачака L_{ao} утврдимо за коси координатан систем USV, према томе је:

$QL_{ao} = u$ и $SQ = PL_{ao} = v$, дакле ово су координате тачке L_{co}, којих вредности дате су у једначинама:

$$u = \frac{x}{cos.\alpha} \text{ и } v = \overline{AL_{ao}} - \overline{AP} = L_{ao} - u.sin.\alpha$$

одкуда изилази:

$$x = u.cos.\alpha \text{ и } L_{ao} = v + u.sin.\alpha.$$

Пошто заменимо ове последње вредности у једначини под (2) добићемо да је:

$$v + u.sin.\alpha = \frac{k^2_s}{u.cos.\alpha} + u.cos.\alpha$$

одкуд изилази ово:

$$k^2_s = u.v.cos.\alpha + u^2cos.\alpha\ (sin.\alpha - cos.\alpha) \quad . \ . \ . \ . \ (3.$$

Ми смо углу α дали привремено произвољну вредност, међу тим задатак биће много простији, ако углу α дамо таку вредност, која ће учинити да нам други члан у десној страни последње једначине буде нули раван, дакле нека је: $sin.\alpha - cos.\alpha = o$ одкуда је $sin.\alpha = cos.\alpha$, а ово ће бити онда кад је $\alpha = \frac{\pi}{4}$; за ову вредност угла α јесте $sin.\alpha = cos.\alpha = \sqrt{\frac{1}{2}}$. Дакле кад осовине U и V заклапају међусобом угао од 45^0, онда нам за такав координатан систем и једначина под (3) прелази у ову:

$$k^2_s = uv\sqrt{1/2} \text{ или је}$$

$$uv = k^2_s\sqrt{2} \quad . \ . \ . \ . \ . \ (4$$

Ова последња једначина јесте асимптотна једначина Хиперболе, дакле U и V осовине јесу исте Хиперболе асимптоте. По овоме онда и тачке L_{ao} леже на Хиперболи.

Из овога изилази за практичара ово важно: кад постројимо за неко одређено физичко клатно, дакле за дато k_s, том клатну одговарајућу Хиперболу тачака L_{co}, лако је онда наћи и дужину L'_{ao} која ће одговарати истом телу као клатну и за тачку вешања или прекрет у некој његовој другој тачци A_1; јер у цељи одредбе дужине L'_{ao}, ваља повући кроз A_1 хоризонталу, и продужити је до пресека L'_{ao} са Хиперболом, па је онда $L'_{ao} = \overline{A_1 L'_{ao}}$, дужина математичког клатна које ће са физичким клатном исохроно клатити.

По нацртаној Хиперболи увиђавно је и то, да ћемо у физичком клатну имати и неку особену тачку B (у правој AS), о коју ако пустимо да нам се клатно клати, биће и одговарајућа му дужина минимум, а ово ће опет одговарати оној тачци Хиперболе, за коју је дирка вертикална, овакова Хиперболина тачка јесте тачка M. За дужину $\overline{BM}$ биће и време клатења минимум. Да би дакле путем рачуна нашли такову вредност за x за коју ће бити L_{co} минимум, ваља једначину (2) диференцијалити и ставити $\frac{dL_{ao}}{dx} = o$, коју једначину кад решимо добићемо да је тражено $x = \overline{SB} = k_s$, а одговарајућа минимална дужина за вешалиште B јесте $L_{ao} = \overline{BM} = 2k_s$. По томе је тачка M удаљена од B за количину $2k_s$. Ово је за нас врло важно докучење, јер кад за неко дато клатно знамо k_s, онда ћемо моћи одредити и тачку B, пошто је $\overline{SB} = k_s$, а кад знамо тачку B наћи ћемо лако и тачку M, јер у тој цељи ваља нам кроз B повући хоризонталу и на њој пренети дужину $\overline{BM} = 2\overline{SB}$.

Овим путем добијамо једну хиперболину тачку M па кад ову знамо а знамо још и хиперболине асимптоте U и V, као и то да је средиште хиперболе у тежишту система — у S, — моћи ћемо и све остале хиперболине тачке врло лако конструисати, а по начину који нам је познат. Ми можемо дакле и за свако A наћи и одговарајућу дужину L_{ao}.

Пошто смо дознали значење тачке L_{ao}, моћи ћемо на врло увиђаван начин сравнити ове три врсте клатна, међу се: право или у идеји компанзовано клатно, лесасто клатно (Rostpendel) и клатно са компанзованим тежиштем, које ћемо сравњивање чинити у цељи одредбе релативног односа њихових дужина на једној и истој температури. Да би ово што тражимо могли одредити, узмимо да смо конструисали речена три клатна тако, да сва три имају на температури 0^0 један и исти полупречник замаивања k_s, па кад така клатна у истом остојању $\overline{AS}$ од тежишта а у тачки A обесимо, то ће сва три клатна на температури 0^0 и исохроно клатити, а то значи да ће на температури 0^0 за сва три клатна вредити једна и иста Хипербола, а та нека је $N_0M_0O_0$ слика 2., дакле и дужина сва три клатна на температури 0^0 јесте једна и иста AL_0. Кад се буде температура мењала, мењаће се и дужина како код лесастог клатна тако и код клатна са компанзованим тежиштем, и видећемо да за ова два клатна добијамо и друге хиперболе различите од прве, у којој су се све три на температури 0^0 поклопиле.

1.) Код правог компанзованог клатна — које као што знамо не можемо конструисати и које и не постоји, — тражи се да му тежиште S слика 2. буде на свима температурама у сталном остојању од обртне осовине A, а осим овога нужно још да и тачка B_0 — које је осто-

јање од тежишта S а то је $\overline{SB_0}$ равно полупречнику замаивања за обртну осу кроз тежиште система — буде на свима температурама на истом месту рачунато или од A или од S. Нека је овде Хипербола $N_0M_0O_0$ она која одговара идеално компанзованом клатну а и оним другима но на температури 0°, то је онда и дужина свију три клатна на температури 0° једна и иста, а та је $\overline{AL_{ao}} = L_{ao}$, која би код компанзованог клатна остала стална на свима температурним променама.

2.) Што се тиче лесастог клатна или и Грахамовог клатна, које је комбиновано са живом, код таких клатана — као што је у мојој теорији компанзације доказано — мења се на променама температуре како тачка S тако и тачка B_0, и то: кад температура порасте над нулом, онда се S удаљава од осовине кроз A а тако се исто удаљава и тачка B_0 од тежишта S. Отуда сада изилази за нас ово важно: пошто се тежиште S усљед повишене температуре спушта на ниже, то ће се усљед тога и асимптоте одговарајуће хиперболе на тој температури спустити на ниже, пошто оне увек кроз тежиште системе пролазе; осим овога и тачка B_0 биће удаљенија од садањег тежишта, а то значи још и то, да ће се и одговарајућа хипербола измаћи од идеалне хиперболе на десно а и на ниже. По овоме је онда и то увиђавно, да ће на повишеној температури одговарајућа дужина речених клатана порастети, а то ће исто бити и са временом клатења, дакле речена клатна неће сада исохроно клатити са идеалним клатном.

3). Најзад код клатна са компанзованим тежиштем S — које ћемо клатно, као што ћемо видети, моћи лако конструисати — остаје му исто тежиште S у сталном остојању од обртне осовине — на свима температурним променама. Дакле и Хипербола која ће овом клатну а

за дату температуру одговарати, имаће асимптоте, које на истом месту леже на ком су лежале на температури 0^0, дакле оне се на свима температурама поклапају са асимптотама идеалног клатна. Међу тим код овог клатна са сталним остојањем тежишта, од обртне осе рачунато, мења се једино тачка B_0 или полупречник замаивања k_s који одговара обртној осовини кроз тежиште повученој, дакле и ово клатно као што видимо није компанзовано клатно. И овде ће се одговарајућа хипербола покренути нешто у десно а то зато, што се и овде тачка B_0 удаљава од тежишта, дакле на температуром „+“ расте и количина k_s. По томе ће и дужина клатна порастети, дакле на температурама различним од нуле, и ово клатно неће клатити са идеалним клатном исохроно.

За нас је сада даље од велике практичке вредности ово: да из свега овог што смо дознали изведемо једну престатку из које би видели, у колико лесасто клатно а у колико опет клатно са компанзованим тежиштем одступа од идеално компанзованог клатна, па тим путем да дођемо и до закључка, који би нам казао, које је од прво речених клатана за практику тачније, дакле и боље.

а.) У овој цељи посматрајмо слику 2. Дакле сравнимо дужине речених три клатна на температури $+t^0$, а која три клатна, као што смо напред узели, имају на температури 0^0 исто x и исто k_s, дакле на тој температури и исту дужину $\overline{AL}_{ao} = L_{ao}$. На температури $+t^0$ нека се тежиште лесастог клатна спусти на ниже за $\overline{SS}_t$, дакле нека дође у тачку S_t. Истог клатна, на температури 0^0, нека је $k_s = \overline{SB}_0$, а на температури $+t^0$, порастиће k_s н. пр. за количину $\overline{B_0B_t}$, дакле садање $k_s = \overline{SB}_t$ или одговарајућа тачка B као што је лако

увидети доћи ће према новом тежишту S_t у тачку B'_t, дакле је и садање $k_s = \overline{S_t \cdot B'_t}$. Да би сада нашли дужину лесастог клатна на температури $+t^0$, ваља нам прво да повучемо кроз S_t познате асимптоте, а те су на слици означене са V'_t и U'_t; за тим ваља кроз B'_t повући хоризонталу и на истој пренети дужину $B'_t M'_t = 2\overline{S_t B'}$, те тако добијамо ону карактерну хиперболину тачку M'_t. Кад ову тачку знамо, моћи ћемо по познатим особинама или односима између хиперболиних тачака и асимптота конструисати и на температури $+t^0$ одговарајућу Хиперболу лесастог клатна. Овака је Хипербола означена у слици 2. са $N_t M'_t O_t$. Пошто имамо нацртану Хиперболу, ваља нам још и кроз тачку вешања A повући хоризонталу и продужити је до пресека са Хиперболом. Пресек исте праве са Хиперболом даје нам тачку L'_{at}, које остојање од A јесте дужина одговарајућег лесастог клатна на температури $+t^0$, а ову дужину ако означимо са L'_{at}, то је њена вредност $L'_{at} = \overline{AL'_{at}}$. Кад бацимо поглед на слику, видимо да је дужина овог клатна, а на температури $+t^0$ за $\overline{L_{ao} L_{at}'}$ различито од оне дужине, коју је исто клатно имало на температури 0^0, дакле је за исту дужину лесасто клатно измакло од дужине идеално компанзованог клатна. Лесасто клатно по овом, не клати сада са идеалним исохроно, но на против као — што видимо — у неколико спорије.

b.) Дужину клатна са компанзованим тежиштем а на температури $+t^0$ налазимо овако: Тежиште истог клатна остаје на свима температурама непомично од обртне осовине, дакле при реченој температури остаће тежиште у тачки S, зато и асимптоте одговарајуће хиперболе за речено клатно, остаће на истом месту на ком су биле на температури 0^0. Како су код сва три речена клатна одговарајући полупречници замаивања k_s били

једнаки на температури 0^0, то ће се упливом температуре и код овог клатна k_s исто онолико променити колико се променило код лесастог клатна. Тачка редуковања маса за обртну осовину кроз тежиште, т. ј. тачка B_0 помаће се на реченој температури у тачку B_t, дакле је на температури $+t^0$ одговарајући полупречник замаивања $k_s = \overline{SB_t}$. Пошто смо нашли тачку B_t, наћи ћемо и њој одговарајућу хиперболину тачку M_t, коју добијамо кад кроз B_t повучемо хоризонталу и на њој пренесемо дужину $\overline{B_tM_t} = 2\overline{SB_t}$, тачка M_t јесте тражена тачка оне хиперболе која одговара клатну са компанзованим тежиштем а на температури $+t^0$. Хипербола, у којој ће лежати тачке L_{at} овог клатна, нацртана је у слици и означена са $N_sM_tO_s$ са асимптотама V^0 и U^0, оним истим које и идеалном клатну одговарају. Пошто смо и Хиперболу тог клатна за температуру $+t^0$ нацртали, ваља кроз A повући хоризонталу и продужити до речене Хиперболе, а то је до тачке L_{at}, дужина $A\bar{L}_{at} = L_{at}$ јесте дужина клатна са компанзованим тежтштем а на температури $+t^0$. Из слике видимо да је упливом температуре дужина клатна са компанзованим тежиштем порасла за $\overline{L_{ao}L_{at}}$, дакле за толико постала дужа од дужине идеалног клатна. Дакле и време клатења клатна са компанзованим тежиштем биће веће од истог времена које идеалном клатну а за исту тачку вешања A одговара; по чему и клатно са компанзованим тежиштем није компанзовано клатно.

c.) Најзад Хипербола $N_0M_0O_0$ одговара идеалном клатну, код кога је на свима променама температуре $\overline{AL_{ao}} = L_{ao}$ сталне величине, јер се код истог клатна не мења ни S нити B_0.

Пошто смо на основу горњих тачака a), b) и c) добили у хоризонтали кроз A а на температури $+t^0$ две

тачке L_{at} и L'_{at}, од којих прва одговара клатну са компанзованим тежиштем а друга лесастом клатну, осим тога су исте тачке а у истој правој још и удаљене од тачке L_{ao} која одговара идеалном клатну, то је сада врло јасно како ће и поменута три клатна на разним температурама, н. пр. овде на температури $+t^0$, имати и различито време клатења, ако смо осовину клатења, а то је A, узели у систему једну и исту тачку. Даље, кад бацимо још поглед на слику 2, видимо још и то важно, како за исту температуру дужина лесастог клатна највише одступа од дужине идеалног клатна, а напротив одговарајућа дужина клатна са компанзованим тежиштем одступа — при истој температури — најмање од дужине правог компанзованог клатна, осим овога видимо из слике и то за нас поучљиво да је промена дужине лесастог клатна далеко већа од исте таке промене — на истој температури, — која одговара клатну са компанзованим тежиштем.

Из свега досадањег изилази за нас овај теоријски а за практику цењени закључак: Клатно са компанзованим тежиштем јесте за практику млого тачније клатно од обичног лесастог клатна или клатна које је са живом комбиновано. Дакле моја је одсудна одлука та, да се досадање уображено компанзовано клатно а то је лесасто клатно и њему подобна из досадањег двеста-годишњег гњезда истисне и у будућој практици замени са другим бољим клатном, а ово је клатно: клатно са компанзованим тежиштем.

Овом приликом потврдио сам и по други пут немогућност компанзације а у исто доба показао теорији и практици које је клатно најбоље дакле које се највише приближује идеално компанзованом клатну. У исто доба држим да сам овим мојим студијама теорију а и прак-

тику компанзације задовољио. Практику за сад задовољавам донде, док се неби неки други усљед мојих студија појавио са неким другим клатном које би и од клатна са компанзованим тежиштем још и боље било, дакле се идеалном још и више приближило.

Најзад остајем практичким сацијама или конструктерима сахатова још у толико дужан да им покажем начин, како сам ја искомбинисао клатно са компанзованим тежиштем, ваља ми дакле изложити конструкцију истога као и одредбу димензија. На ово питање одговара следећа тачка:

Да би у стању био да покажем, како ваља постројити клатно коме ће тежиште на температурним променама бити свакад у истом остојању од обртне осовине, ја ћу да покажем како је могуће сложити једно тело из два различита метала, те да у том телу две му тачке буду на свима температурама у сталном остојању. У овој цељи посматрајмо слику 3. Узмимо буди каково физичко тело AB_1 па спојмо исто на крајевима AB и A_1B_1 са друга два једака физичка тела CD и $C'D'$ и положимо их према телу AB_1 онако, као што слика 3. показује; обележимо сад на дометнутим телима две црте mn и m_1n_1 које од средине MN тела AB_1 подједнако одстоје. Нека је α топлотни сачинилац истезања тела AB_1 а β нека је такав сачинилац горњег и доњег тела. Дужину AA' означимо са x а остојање равни или линије mn од A_1B_1 као и равни m_1n_1 од равни AB означимо са y. Нађимо сада између x и y такав однос, како би нам остојање равни mn и m_1n_1 било равно некој константи C на свима температурама; међутим константа C нека је у исто доба она линијска дужина која одговара остојању речених црта на температури нули. Из слике је врло јасно како је на температури 0°:

$$y - x + y = C \text{ или } 2y - x = C \; . \; . \; . \; . \; (1.$$

Међу тим на некој другој температури $+t^0$ промениће се како дужина x тако исто и y и биће уопште узев:

$$2y\,(1 + \beta t) - x\,(1 + \alpha t) = C_1$$

или

$$2y - x + 2\beta yt - \alpha x.t = C_1,$$

а са погледом на једначину (1) биће још и

$$C + 2\beta yt - \alpha xt = C_1.$$

Хоћемо ли сада то, да нам на свима температурама буде остојање линија mn и m_1n_1 стално и $= C$, то онда мора да буде и $C_1 = C$ а ово ће опет бити онда кад буде било:

$$(2\beta y - \alpha x)\; t = 0$$

или кад је:

$$2\beta y - \alpha x = 0.$$

У овој последњој једначини имамо већ једну условну једначину између непознатих x и y а та је:

$$y = \frac{\alpha}{2\beta}.x \; . \; . \; . \; . \; (2.$$

Пошто су нам у овом задатку димензије x и y оне које одговарају на температури 0^0, то нам ваља просто једначину (1) спојити са једначином (2) и отуда израчунати x и y. Кад то извршимо, онда ћемо за резултат решења добити да је:

$$x = \frac{\beta}{\alpha - \beta} . C \quad . \; . \; . \; . \; (3$$

и

$$y = \frac{\alpha}{2(\alpha - \beta)} . C \quad . \; . \; . \; . \; (4.$$

Из ових једначина видимо још и то, да пошто су x и y позитивне количине то мора да буде $\alpha > \beta$, дакле средње тело мора да се више истеже но она два поред њега са стране.

Ми имамо дакле начина да две црте mn и m_1n_1 на бочним телима што су, одржимо у узајамном сталном остојању на свима температурним променама. Даље из слике видимо још и то, да ће средина MN тела AB_1 бити тако исто у сталном остојању од равни mn или од равни m_1n_1 дакле у њиховој средини, на свима температурама (на којима су α и β сталне количине). Међутим кад начинимо да тела CD и C_1D_1 буду по облику потпуно једнака (конгриентна) а осим тога кад су још и иста физичка тела, то ће онда и тежиште тако комбинованог тела пасти у геометријско средиште тела AB_1, ако је још и ово последње наравно таког облика да његово тежиште пада у његову геометријску средину, а то је случај н. пр. код паралелопиперног тела. Одовуд изилази сада за нас то важно, како је тако комбинованог тела тежиште на свима температурама у сталном остојању од равни mn или од равни m_1n_1, дакле у средини између истих. Овака комбинација тела даје се врло угодно употребити за клатно са компанзованим тежиштем и то ова о:

Постројимо једно клатно облика као што слика 4. показује, а x и y димензију одредимо по једначинама (3) и (4). Тим начином добијамо и две паралелне равни

mn и m_1n_1 које стоје управно на вертикалној тешкој линији CD а којих је равни остојање независно од температурних промена. Кад дамо сложеном клатну облик као што слика 4. показује, ми можемо исто клатно обесити о такову тачку C у равни mn, да нам кроз C повучена управна на равни mn буде у исто доба тешка линија тела CD (не рачунећи ту сочиво у осовини или тачки D); но како је $mn \parallel m_1n_1$ а у исто доба хоризонтално кад је тело у C обешено, онда добијамо у пресеку вертикалне тешке линије са равни m_1n_1 нову тачку D или осовину кроз D која је осовини кроз C паралелна а удаљено су једна оса од друге на свима променама температуре једнако. Сад је увиђавно да тако тело, које ће се клатити око тачке или осовине C, биће клатно са компанзованим тежиштем, пошто је и S у сталном остојању на свима температурним променама.

Међу тим да би овако клатно довели на обичан облик клатна, т. ј. таково, код кога на доњем делу има утврђено сочиво а то у циљи да се тежиште што дубље спусти, то ћемо и овде код овог новог клатна утврдити на осовину код D једно сочиво, али тако га везати са главном мотком клатна, како ће тежиште истог сочива лежати тачно у хоризонталној осовини кроз D. Пошто је осовина D на свима температурама у сталном остојању од обртне осовине C то ће и тежиште сочива бити на свима температурама непомично од исте осовине C. Ми имамо дакле сада једно особено сложено клатно и то таково, код кога је тежиште S, а тако исто и тежиште сочива непомично према обртној осовини C, и тако је сада природно да ће и тежиште целог система, дакле мотке клатна и сочива са мотком утврђеног лежати на свима температурама у сталном остојању од осовине C. Ми можемо дакле постројити клатно са компанзованим тежиштем.

Што се тиче облика клатна, које је у слици 4. нацртано и ако је могуће врло лако и извршити, опет држим да није сасвим практичког облика, а овако клатно узео сам само зато да би што простије преставио клатно са компанзованим тежиштем. У слици 5. нацртано је оно клатно са компанзованим тежиштем које ја предлажем за практичку употребу, дакле конструктерима сахатова.

За унутарње тело, коме сачиниоц истезања α, најбоље је да се употреби цинк, који је у слици 5. и 6. означен са z; тела која су са цинком утврђена за површину AB и $A'B'$ нека је кованог гвожђа коме је сачиниоц истезања β, и које је на слици 5. и 6. означено са s, (слика 6. преставља пресек по линији MN слика 5). Из слике 5. и 6. лако је увидети каког су облика два конгруентна гвоздена тела, у којима су тачке C и D на свима температурама у сталном остојању. У тачци D утврђено је сочиво са два дијаметрална а потпуно једнака завртња и то тако да тежиште сочива дође у осовину кроз D а специјално у оној тачци у којој се вертикална линија симетрије сложеног тела CD сече са хоризонталном осом која је кроз D повучена. Међу тим, овде се порађа још и ово важно питање: на који ћемо начин моћи оваково клатно дотеривати те да нам избија на температури 0° оно време које ми хоћемо? Регулисање или дотеривање оваког клатна бива овако. На конструкцијама што су од кованог гвожђа, дакле на s и s ваља нам наместити два сасвим једнака терета a и b којих тежишта да дођу у вертикалну линију симетрије целог клатна. Осим овог услова, ваља да су исти терети тачно и у једнаком остојању од равни MN која је у средини сталног остојања $\overline{CD}$, јер ћемо само тим путем постићи то да нам тежиште тих терета падне у тежиште кон-

струкције или сложеног тела о која је сочиво утврђено, а пошто тежиште конструкције падне у равни MN а у пресеку вертикалне линије симетрије са истом равни која је тачка у сталном остојању од C или од D, то ће и тежиште терета бити непомично кад су исти од MN у једнаким остојањима јер ће и њихово тежиште пасти у речену тачку равни MN. Дакле сад је дотеривање времена клатења проста ствар, ако хоћемо да нам клатно спорије клати, ваља нам терети a и b тачно за исту дужину одмицати од MN, а ако хоћемо да нам клатно брже клати, онда нам ваља обратно терете a и b тачно за исту дужину дуж гвоздених мотака примицати к равни MN. Оваким пословањем у првом случају увеличавамо моменат лењивости а у другом случају умањавамо и отуда оне промене у времену клатења. Али пошто смо теретима дали онај положај, којим постизавамо тражено време клатења, нужно је да исте терете на одређеним местима утврдимо, ово се постизава помоћу два завртња p, q и p_1, q_1, који морају бити потпуно једнаког терета и облика, а осим тога да њихова хоризонтална тешка линија лежи још и у хоризонталној тешкој линији терета a и b у којима се уврти могу. Исто тако дотеривање, а да нам опет остане клатно са компанзованим тежиштем, могуће је постићи опет са једнаким теретима којих би тежиште подједнако удаљено било од осовине D или од осовине C, а ова једнака остојања могу бити и у дијаментралним линијама кроз C или D. Но да би удешавање времена сретством терета a и b што лакше ишло, ваља нам начинити поделу на горњој и долњој мотци s и s па онда је лако помицати за једнака остојања ка MN или од MN. Осим овога, овде је на свом месту да се још и ово напомене, што год будемо начинили тању ону конструкцију о коју је сочиво обешено, у толико ће нам се

и клатно више приближавати математичком клатну, осим овога клатно са компанзованим тежиштем биће у толико ближе идеално компанзованом клатну у колико буде тачка вешања или прекрет C даљи од тежишта целог система, а ово се даје увидити из слике 2., кад у овом смислу бацимо поглед на ове хиперболе које су ту нацртане. Најзад ваља знати овде још и ово: каквим завртњима утврдим мотку C за цинкену површину AB истим таким завртњима и на исти начин морамо утврдити и доњу гвоздену мотку за цинкену површину код $A'B'$, а због истезања цинка, морамо како на страни AB тако исто и на страни $A'B'$, оставити између гвоздених делова нешто међупростора, као што је то и на слици показано.

Желимо ли да имамо клатно са компанзованим тежиштем, и то таково које би било на температури 0^0 секундно клатно, најбоље је да начинимо $C = \overline{CD} = 1^m$, за оваку вредност сталне количине C изилази нам да је дужина цинка дакле $x = 723{,}49^{mm}$ а дужина гвоздених делова дакле $y = 861{,}745$. За клатно где би било $C = 0{,}5^m$ изашла би одговарајућа дужина цинка $= \frac{x}{2}$ као и гвожђа, $= \frac{y}{2}$ и т. д. У овом рачуну узето је да је $100.\alpha = 0{,}002942$ као и $100.\beta = 0{,}001718$. Међутим ако хоће да се клатно построји што тачније и то н. пр. сложи из цинка и каквог гвожђа, ваља тим истим металима, од којих клатно градимо прво засебно као засебним физичким индивидуама одредити и њима одговарајуће α и β.

Најзад не треба заборавити ни то, како се клатно око C клати на ивици једне простране призме, зато би ваљало да и у осовини кроз D стоји иста онака призма као и код C а да је првој симетрично положена, дакле

ивица призме код D окренута је навише, овака призма могла би се наместити на она два завртња, код D, и то половина призме на један завртањ да дође а половина на други. Тек у оваком случају била би нам мотка сочива потпуно симетрично тело према равни MN или така би раван делила мотку на два подударна тела, што је апсолутно узев и нужно. Али како ће тежина призме према терету целог клатна бити један врло мали део истога, то онда у таком случају можемо призму код D да и изоставимо, којом изоставком учинићемо малену и готово немерљиву грешку а ово односно сталности тежишта целог система.

ДОДАТАК

МОЈИМ БЕЛЕШКАМА ИЗ СТАРЕ СРБИЈЕ.

Кад сам прађао Ученом Друштву моје белешке, које су већ наштампане у Гласницима Друштва, у моме путничком записнику, случајно, заостале су још неке белешке, које нису у исто време угледале света. Ове године у Призрену прикупио сам још неколико бележака. Због тога наумих сад да саопштим Ученом Друштву за Гласник оне заостале белешке и ове на ново прикупљене, које имају такођер односну вредност као и пређашње.

У цркви св. Ђорђа у Призрену чува се један врло стари дрвен (од зимзелена) крст[1] са вешто изрезанима на једном и другом лицу сликама en relief и натписима поврх ликова, израђеним на исти начин. Овај крст нађен је у цркви св. Николе у Призрену, која је била испод земље, и биће 20 година, како су призренци, настојавањем митрополита Мелентија, одвукли из ње ђубре, које је силно у њој и око ње нагомилано било. Крст има 20 сантиметара дужине (осим ручице, која је од истог дрвета и која има 9 сантиметара) и ширине има 11 сантиметара. На једном лицу крста озго израђен је лик

---

[1] Надам се да ће овај крст бити у згодно време донесен у београдски музеум. —

анђела, а супрот њега лик Богородице, и над овима ликовима израђен је en relief следећи натпис: **благовести.** Даље испод овог лика благовести на попречнику крста израђен је с леве стране лик Богоматере, која лежи на дугачкој столици у положају породиље; пред њом је лик једне жене, ваљда бабице, која је била ту у тренутку рођења младенца Христа, која га и држи у својим рукама; за тим с десне стране у истом попречнику израђен је лик исте жене са истим дететом, ваљда исте бабице, са рођеним Христом, која се пријавила пред званичником римским да се забележи име рођеног, и баш пред њом види се лик овог званичника, који седи за столом с пером у руци у положају као да пише. Јамачно ово је званичник ђесара римског, који је морао услед извесне наредбе у време рођења Христова бележити имена ново рођене јеврејске деце. Озго над овом сликом израђен је овај натпис: **рождьство га нашег срєтєнє.** Испод ове слике рођења и сретења израђена је слика крштења. Ту се види Јован крститељ с поднетом горе руком а према њему стоји пригнут Христос. Озго је натпис: **богоявленнє.** Под овом је сликом — слика успења Богородице. Ту ми видимо Богоматер да лежи на смртном кревету а около ње стоји седам женâ. Озго је израђен натпис: **ѹспєнннє прєстнє Бцє нашє.**

На другом лицу крста, озго, израђен је на исти начин en relief, као и сва остала, лик Христа, који се диже к небу. Испод њега видимо два човека где леже на тлима с окренутим лицима к земљи, а с десне и леве стране у овој слици по једног анђела с крилима. Више слике чита се: **възнесєннє га на...** Испод ове слике на попречнику крста и доле на оном месту, које одговара слици крштења на другом лицу крста, израђено је распеће Христово. Крст је, на коме се види разапети Хри-

стос, четворокрак (четиреконачније). С десне и леве стране видимо по једног анђела а мало даље испод ових анђела по једну жену, ваљда Богоматер и Марију Магдалену. Над овом сликом чита се: .... **нахаранинь црь іудински**. За овом сликом доле следи још слика на месту, које одговара слици успења на другој страни крста. Ту је израђено пет лица, Христос са четири јеванђелиста, а над њима је натпис: **Матє Марк Іс҃ хс Лвка Іѡан.**

На једној страни крста познијом руком урезано је у дрвету ово: **ноїс** (нађен?) **лѣ ѕоє** (7075 = 1567). По начину којим је урезан овај натпис одма се види, да је он учињен неколико столећа позније. Слова имају са свим други облик од оних која су изрезана на лицу крста. Ове су у рељефу, а онај познији натпис урезан је у дубину дрвета. Очигледно да је овај крст нађен први пут 1567 године где год на другом месту и донесен био у цркву св. Николе, која у то време још није била запуштена, као што се догодило после, због оне или друге неприлике тако, да је сва покривена била земљом и ђубретом.

Мишљења сам, да је овај крст начињен био још у оно време, кад су Срби били сиромашни, кад су градили и чаше причесне и дискосе од дрвета, а на име у време Немањино. Осим тога облик натписа на крсту сведочи нам, да је он учињен много раније од 1567 године, како би се могло мислити по оном горе означеном познијем начину.

У истој цркви чува се једно сребрно кандило (лампада), које виси пред престолном иконом Богородице и на њему стоји изрезано: † **сіє кан** (кандило?) **донесє Атанасіє єромонах монастірѹ Мілєшєви ѕ.р.о.в.** (1664).

Натписи на црквама и плочама.

На зидима цркве у с. Мушникову (средачке жупе) чува се следећи натпис: † **изволенїемь сина, поспешенїемь свтога духа сїи божьствии храмь сьздасе трудомь и поспешенїемь свтихь апостоль Петра и Павла вь лѣто ҂зов.** (7072 = 1564).

У с. Штрпце (сиринићске жупе) над припратским вратима к западу стоји следећи натпис:

† **Изволенїемь ѡтца. и поспѣшенїем сна. и сьврьшенїемь свтого дха. сы божьствьны храмь свтго и славнаго архїереа и чюдотворца Христова Николы. сьзыда се и написа се вь ѡна ноуждная и прискрьбна времена ѡть изманльтскыхь, и потрудн се попь Павль. Новица Радикое. и Рада Пенинь. и Станко Димитровь и Лазарь. и Јаковь Ѡкановь. Ивань Ѡкановь. и Лазарь** .... (презиме не да се прочитати) ..... (слова покварена) **Живь Ѡбрановь Рада Нанинь, инїа. вь лѣто ҂з.п.е.** (7085 = 1577) **м. и. село Стрепеце, бог да прости.** — У овој цркви и сад се литурђија служи. —

У с. Богушевцима (име: Богошевце) на зиду црквеном унутра стоји следећи натпис: † **изволенїемь ѡтца и поспѣшенїемь сна и сьврьшенїемь свтого духа написа сїѣ сын свтын и бжтвнїи храм. иже вь свтыих ѡтца нашего архїереа и чюдотворца Христова мирлїкыскыево Николаѧ. при попа Стоилиѹ.**

У цркви села Поповљанâ чува се следећи натпис: † **изволенїемь ѡтца и поспешенїемь свтаго духа написа се си свети храм свети Никола. при вьсеѡсветеномоу митрополитѣ кръ Генадие ва лето ҂зр и ад.** (7134 = 1626). **потрвтише. радети синовї Коїу Їован крагви. градише. ї написаше бог да прости. Пет. Бошко и Никола Гладеновь.**

У с. Горњем Битињу у арнаутској махали на једном брежуљку виде се урвине цркве св. Ђорђа; у олтарном

месту њеном налази се један камен с натписом: **помени господи раб божию. Ѥлени коѩ: списа сие ѡбразе бог да ю прости.** Овај камен служио је као св. трапеза.

У истом селу налази се камен, о којем су г. Милојевић у своме путопису и г. Величко Трпић у својој брошури (Београд, 1880 г. стр. 42) само споменули да има онај једноставни камен. Г. Милојевић вели, да је то надгробни крст; г. Трпић поправља га, говорећи да није надгробни камен, него од једне воденице. И заиста Трпић има право. Обоица пак слажу се, да на оном камену има натпис, али ни Милојевић, ни Трпић нису га навели у својима списима. Први каже да га није могао добити, други вели да се не може прочитати. Ево преписа овог натписа:

Помоћ моја од Господа. Ђорђе, Никодим и Прутушин приложи смо храму светог Ђорђа.

Ћива црковна т. ј. и ливада наша Луманових. Ако тко сахрани ово, благословен од Христа и од всесветога Ђорђа мученика.

СИА. ВОДЬНИЦА

НИКА. ЦР АКОНА

ІС ХС НИ КА

І АВА ДА И АШ АЧМА НОК.

† ПОМОШЬ МОЯ Ѿ ГОСПОДА ГІѦІЕ· НИКОДІМО· І ПРЬТУШІНЬ· ПРІЛОЖІ. ХРАМУ· ГІѦІЕ.

БОГ, .У.

АЩЬ. Ѣ ТО САХАНИ СІЯ. БЛАГОСЛЬВЬН. Ѿ Хріста І Ѿ. ВСАСЬ СЬТЬ. ІГІѦІЕ. МУЧЬНИКА

АЩЬ. ТО. ДРАЖЬТ. СА НЕ ПАРД ѦЮ ПРОКЛЬТЬ Ѿ ГОСПОДА І ВАСЬХЬ. СВТХЬ. И Ѿ † хріска ѡга

† слабора

ВЬ ЛѢТО ҂ЗР (7100 = 1592).

т. ј. ако ко дрзне с неправдом, да је проклет од господа и од свих светих и свега хришћанског сабора.

У с. Мушутишту натпис над надгробној плочи, који спомиње г. Милојевић, гласи овако:

† **Месеца: авгоуста ·дг· дьнь прѣстави се рабь Христоу Николае а зовомь хлапь. и се гропъ его. и погибе** (даље четире речи не дају се прочитати а имају следећи облик:

У с. Исаврову међу с. Мушутиште и с. Речанима виде се урвине једне мале цркве и на оном месту, где је био олтар, стоји камен, који је служио за часну трапезу. На овом камену чита се:

D: M:
KARONI
PRADI: EoM
VIX ANNI X
ETAVROASIO
VIX ANNI XXX
. . . . . NNI·VE
NI . . . . VIVLE
LVR PRORA
CVS. P. P.

На надгробној плочи близу цркве св. Петра коришког испосника, коју је већ однела пре 2—3 године вода са планине у коришки поток и од које није остало трага, чита се ово: **месеца марта .к. дьнь прѣстави се рабь божи монах Макарие ѕѡуѕ.** (6896 = 1388) **и се гробь его, веуна му паметь.**

У с. Драјчићима[1] (средачке жупе) у цркви, на икони Спаситељевој, има следећи натпис: **помени господи Раїко**

[1] Села: Драјчићи, Љубиње, Струже и Севце имала су ферман на тенећи султана Бајазита, да дају правителству само по $1^1/_2$—3 гроша

фн поб ва лето ,ѕн. (7050 = 1542). Истом руком потписано је на икони Богоматере: **помени господи Степан Бонѡва.** На икони Јована крститеља стоји написано: **помени господи раба тфоего Станиславе.**

У с. Дворанима близу с. Мушутишта у цркви на икони Богородице стоји написано: **помени господи или Бонка и Доброслави ва лето ,ѕріа.** (7111 = 1503)[1].

У дечанском манастиру 1868 године снимих следећу белешку с једног покрова, која јошт наштампана није:

† Златотканій покровъ сей блаженѣиішіи велики господинъ Арсеніє четверти православнй архіепископ пекски и всеа иліірикосрбліи патріархъ во славу Богу и по любви угоднику Божію светому Стефану Урошу петому ѡтъ Неманича кралю сербскому и всея поморскія земли бившему собственим иждивеніем сочини и дарова за спомен святой царской обители дечанской храму Вседержителя Бога да святія целокупнія чудотворнія мощи его святаго вели чек (?) в кіівоте покривают се уготова се лета 1743 $\frac{\text{а.}\psi}{\text{м.г.}}$ во карловачкой резеденциіи сремской подписа се лета $\frac{\text{а.}\psi}{\text{н.д.}}$ мною смиреним епископом карансебишким вершачким грешним Јоанном.

за сву земљу коју обрађују. Не гледајући на овај ферман, неки Ибрахим — спахија први је хтео узимати 10-ти сноп; али је погинуо на Шар-планини; други је некакав Шишко Стамболија хтео учинити исто, али, пошто је пошао у Стамбол да изради што је желио противу фермана, не врати се отуда Само је Јашар-паша силом одузео ферман Србима, обесивши тројицу Срба из Сиринића; — међу њима био је Андреја из Драјчића. Овако причају Срећани и Сиринићани о оном ферману.

[1] Путујући по сиринићској жупи, видео сам доста малих цркава са иконама на зидовима, који се јошт виде. Али важнијег натписа нема ни једног. У некима црквама на иконама Богородице и Христа виде се натписи српски, тако: „мати божиа“ и „Ис. Хрїстос“, по већој чести по грчки: „мр ѳу“ и „о ѡ н“.

Белешке у црквепим књигама.

У цркви липљанској на једном псалтиру има овака белешка:

Сїе приписахъ и поповнхъ, лѣто ҂зрлз (7137 = 1629), **аугюста .кз. рукою мнѡю грѣшною клкф ѯѳцпл**: — (т ј. **попъ Марко**).

Још и ова белешка у књизи Триод посни: **зде писахъ вь нощи вь нѥнже прѣстави се грьгю Гюрьгь**, (који је по Орбину умр'о 13 јануара 1379. Orbini, c.) **Балшинь самодрьжавны господинь. месеца генара .гі. дь и бѣше...** ваљда била је указана година, али је хартија на овом месту иструлила.

У цркви с. Дворанâ недалеко од Мушутишта на једном прологу чита се ова белешка:

Писа се сїа книга въ лѣто ҂зѯн. (7068 = 1560). **писахъ сїю книгу глаголѥми прологь многогрѣшнїи монахъ Пахомїе, у монастиру глаголѥма Вонсиловица. и приложихъ ю монастиру. свтеи и живоїначальнїе и неразделнїе троице глаголѥма русиница въ славословїе Богу исп....** (даље иструла хартија).

Манастир Војисиловица био је на 1 сат к северозападу од манастира Грачанице под планином. Манастир св. Тројице Русиница налази се близу Мушутишта.

На минеју за август, у манастиру св. Марка, близу с. Корише, чита се ова белешка:

Азь грѣшни попь Никола написахь сїю книгоу монихоу Їѡасафоу, да моу е на спасенне доуши. да простите грѣшнаго попа Николоу ако боуде гдѣ и сьгрѣшыль ере ю вельма невольнь писахь оу тьмници, сѣдеки оу Козникоу, гладьнь и жедьнь и зимьнь и вельма невольнь а вась богь да простн. Аминь.

Козник — село налази се у пећском окружју близу с. Затрића острозупског барјака, који је припадао под

Призрен. У Козпику сад нема ништа, што би казивало о важности места.

У манастиру св. Тројице, тако званом Русиница, на једном јеванђељу стоји написано:

† **Сіе светое е . . . . . кѵпї попь Несторь за три аспрї: ѿ Степана, вь лето зрл** (7130 = 1622).

На једном минеју истог манастира забележено је следеће:

† **Сїю книгѵ ѿткупи Ѵерана Радашиновића а за дѵшѵ господина своего Николе и сина Вѵнце. Богь да имь дѵшѵ прости и благослови и Ѵерана кои се ѿ семь трѵдила въ лѣто з.п.е.** (7085 = 1577) **кърѵг сьлнцѵ а. а лѵни зі. аминь сїю цѣна .ро.** (170) **аспрї.**

На једном апостолу истог манастира чита се следећа белешка: **слава съвръшителю Богѵ показавшомѵ зауело и давшомѵ коьнцъ лѣта ѕзка** (7021 = 1513). **месеца їюлїа. а. ѿци и братїа простете ꙗко вь галькокые старости писахъ сїю книгѵ. паче и болѣзни. проѵитающе благословите а не ка(и)ете грѣшни(и)ова.**

На једној књизи „велико и мало повечерје“ манастира св. Марка на празном месту, на свршетку, црвеним мастилом написани су следећи стихови истом руком, којом је преписана сва књига:

† **СТЇСИ** †

Ꙗкоже въдовїе принет цѣте двѣ
И блоудиаго възвращша се не ѿтриноу,
Подобнѣ ни блоудницоу приинѣсшѵ мурѿ
Митарѣвїе же принет смѣреннїе
Въ цръкви мали тогдашниее глаголи
Твои сни, монже Богъ и въсѣх творѣц
Тѣм ꙗко мати милосрѣдаго соущи
Єдина блага и прѣмилостива

Прїими сїю малоую молъкноую
Съ исповѣданїем к тебе похвалоу
Гроубѣ, елма ѿтъ невѣжде сложенноую
Дръзеже ꙗко жывоущыми въ грѣсѣх
Ѿтъ когоже оусрьдїа вѣси сама
. . его дѣвѡ надѣжде не имам
Ниже пакы оупованїа рабъ твои.

У истој књизи пред малом вечерњом св. Николи истим мастилом и руком следећи стихови:

† СТИСИ †

† Трьдъ прїими нуждами съ малѣними
Даг же паче ѿтдавае обѣщании
Дондѣ же мали съ кал ожываает доих
Въ мѣсто бо малїих обыче трьдѡм
Сыми въ искусе аз многѡжыцею быхъ
Хвалю величаю, и не скрываю
Бога моего нарицаю матер те
Трьд молъбъи въ коупѣ же и похвалъи
Длъжник бо твои аз душею и тѣлѡм
Дондѣ же последние въ мнѣ диханїе
Велика въздаати дарѡванїа
Сыми. облагодѣтелствыхсе многѡгажды
Пою пѣсънословлю, и благодарь
И мою благодѣтелницоу прѣчиста:

За овим стиховима следе други стихови писани другом руком и црним мастилом:

Боуди въ службу сїа потрѣбна книга
Прѣписовати же ѿтъ сее любъзнѣ
Никако же молю ти се съсхѡтѣти
Неклоуима бо ест непщую въ извод
Зѣлѡ бо достоужых си ѿтъ зла извода
Многого грѣшенна сущи прѣписав сїю

Прилꙋчи се тогда тешки на нас лѣтꙋ
Третїемꙋ ꙋбо съ осъмдесетинꙋ
И деветсътномꙋ съшесто тїсоушинꙋ
Їꙋлїе месец їндикто же осмо: (т. ј. 8. јула 6983 = 1475 год.).

Даље забележено истом руком:

Въ прѣвꙋи глас прѣетїа кафе придѣ:

У с. Богушевцима (средачке жупе) на једном јеванђељу има следећа белешка:

† Сїи свтое божьствьное еѵангелїе превеза се въ лѣто .з. тисꙋшно и ц. (90) **и є.** (т. ј. 7095 = 1587) **лето месеца їюнїе дьнь .ді. и бысть тен године гладь ѿт истока до запада по вьсен земли и на вскресенїе Христово паде снегь .г. днї тад на землю, и бысть жито скꙋпо. товар. смесе по петь стотїна. пшенїца. товар по девет ... и .м. и є: — и азь грѣшнїи прѣзвитер поп Радосавь ѿт гом ... (?).**

Сїю книгꙋ направиль презвїтер Оустопанъ духовнїкꙋ ... Милошꙋ и братꙋ нашемꙋ .... светы аще есть направ.. добра ... подобна на зла и некльнїте мь благословите и Бог.....

На неким књигама, које су купљене од Јордана Костантинова у Велесу, и које су већ испраћене у београдску књижницу, има некокико бележака, које сам преписао и саопштавам их овде.

На минеју за фебруар, март и април забележено је ово:

† Сиа книга. ѿть манастира. полѡшко. светомоꙋ. Георгию. г. мнисен. ферьфариа. марѡниа. априлиа: оузен. игоумьнь Калаиикь иеромонахь ѿть манастирь Бошака. сїе писаниие. Христѡко. диакъ. — въ лѣто ѕзсми. (7248 = 1740). Где је био манастир Бошава — незнам. —

На последњем листу бугарског јеванђеља на кожи написаног стоји ова белешка:

Пислшж са книгы сна глаголемыа еуангелие. помощна божна и прѣчистыа владычица наша Богородица. и повелѣнием всеѡсщенааго метрополита Ѡана. ему же нарекоше са книгы сна. да ѡци и попове и дякони. исправлѣаще чьтѣте. а не зловите. на паче благословите. и поменѣте митрополита Їѡна. писа са сие еуангелие къ светѣи Софи. метрополи срѣдечскои. при метрополитѣ Ѡанѣ и при цари Михаилѣ Асѣни. влѣто ҂ѕ.ѡ.лз. (6837 = 1329). ендкт. ві.

На свршетку крмчије или тако званог вел. законика налази се следећа белешка:

Слава сьврьшителю Богоу иже въ тронце славимомоу азъ оубо смѣренны и послѣдны въ чр . . . . (чрнцахъ) Викторъ монахъ, емуже очьство гробь, земла же мати, исписахь сїю божьствиную книгу рекомы законникь у светаго Геѡргїа оу езеро. и сему быше настоятелїе протопопа кур. Бѡжїдар. и брать его кур . . . . кѣуна имь паметь. и по сихь молю се въсакому чьтущомоу или прѣписующемоу исправлаите, аще что сьгрѣшено есть. безь грѣха кромѣ Богь единь и въ человецѣхъ никтоже сьврѣшенъ. тоуїю человѣкомь творець единь сьврьшень есть. сего ради мо . . . (молю и?) прикланаю и рукы сьпрѣтую и лицемь приѡбщаю е земльномоу лицу матере нашеи исправ . . . . . вшихь се благословите. и тако купно да получимь идеже ангелы приникнути . . . иже . . . славеще ѡца и сина светаго духа въ непреходимые вѣкы. амин писаже у стругахь, въ лѣто. зсн (т. j. 7098 = 1590) круг свицу, ді. лун .аі. ѳемен. .

На другој страни истог табака забележено је истом руком следеће:

† Ѡ охридскомь престолѣ иже и блъгарскыи нарицет се. блаженнѣишаго архїепископа пръвїе Їустинїанїе. нашего ѡтчьстка нилѣти присно подъ собою епископы епархїи Дакїе

снрѣчь вгровлахїа. медитеранїе снрѣчь угрьскаа ѕемлѣ и Дакронїе, снрѣчь срѣбскаа ѕемлѧ, до ѕападнаго мора. рипнїе, и прѣвалїе, снрѣчь ѡть Дунава до Солуна иже глаголет се Македонїа. и Карданїе, и мисїе горнее, снрѣчь ѡть Ѡхрида даже до Авлона. и даже до Корнифа:

Ово је објашњење места, која су потпадала под охридску архијепископију и која су поменута у 5 одељку оног законика под насловом: „**ѡ охридскѡмъ иже и бльгарскыи нарицаетсѧ**“, али без „**снрѣчь**“.

У грачаничкој цркви чува се до сад неколико старијих рукописних на артији књига; међу њима имају неке с белешкама. Тако на једном минеју за месец октобар чита се следећа белешка митрополита новобрдског Никанора: † **Сїю книгу месець ѡктомврїе куни аѕь смѣренїи митрополитъ ново брдьскыи Никанѡр. и приложихь его цркви Градуанници липлѧнскїе митрополїи. И кто хѡщеть ѡтети его, да му есть съпрѣнница преуистаа Богомати. и подписахь своею рукою въ лѣто ѕмд.** (7044 = 1536) **месеца септемврїа ѳі. дьнъ. индїктїѡн. и.** (8). Потпис учињен је везом као што чине грчки митрополити. —

На минеју за август исти митрополит новобрдски Никанор забележио је следеће: † **Сїю книгу месець август куни смѣренїи Нїканѡр митрополитъ ново брдьскыи цркве Градуанници липлѧнскые митрополїи и кто ю кет камо ѡтнести или издати ѡтъ цркве Градуанници да му есть ѡтмъстница преуистаа Богомати прѣдь страшнѣмъ судїсю. и подписахь сїе своею рукою. въ лѣто ѕмг** (7053 = 1545) **индиктїѡн .г.** Потписао се на исти начин као и горе.

На минеју за мај стоји следећа белешка: † **Сїа книга глаголюми минеи. месець мали, царскааго храма оуспенїа. преуистые владыуницѣ нашеи Богородици приснодѣвы Марїе. митрополїе Градуанници. липлѧньскїе, и да не боудоуть ни**

кумь ѿтемлюма ѿть вышереченьные митрополїе любо коимь вражнмь навѣтомь, нехо да служе идеже ѥсть положень, вь домꙋ матере спасителюве. за оног трꙋдившаго се дꙋшꙋ. Аще лї кто дрьзнет отети ѿть сего места. да му коуде свѣрьница мати Божїа на страшномь сꙋдищꙋ Христовꙋ къ мѣсто молькн и избави. Аминь. — Даље, мало доле, стоји на крају готово истом руком забележено следеће: **† ѿврѣтохь сїи минен не подписань ꙋ митрѡполїи Градуаницн. азь грѣшнїи и недостоннїи Паусен. маанїемь прѣблагага владыкы Христа и молитвами прѣсветые Богородице. ѣвьздвѣденꙋми бившꙋ на сон прѣстоль иже несмы достонни сен благодати словꙋ слово вьздати. рꙋкою прѣосвещеньнага патрїарьха пекскага и господина моего Кир. Їѡанна. въ лѣто ҂зрк (7120 = 1612) месеца їꙋль: еі дьнь. индикт. ѳ. и подписахь рꙋкою своею смеренїи Паусен митрополить ново брдьскы· и ꙋ летꙋ ҂з и двадесетомꙋ: (?)** погрешна је година. Ваљда митрополит Пајсеј пропустио р (сто).

На једном октоиху на свршетку стоји следећа белешка писана истом руком, којом је писан октоих: ..... **вразоуми и оумь мои ѿтврьзи. и раслабленоѥ моѥ срдце стегни. роуце моѥ оукрепи на дѣло сїе ї ѿчи мои просвети ѿтеготене сьномь греховнимь. нь молоусе вами ѿци свещенници. мнеси. игоуменн. чьтеци. и диакони. много чтоущен сїю книгоу. аще что ѡбрещете прегрешено. исправѣте. и благословыте и не кльныте. и вась Христось да благословыть. вь вѣкы аминь. вь лѣто. ҂з.од. месец їꙋнї .аі.** (т. ј. 7074 = 1566). —

На другом октоиху забележено је од писца следеће на свршетку књиге:

Въ лѣто ҂з. и ѯ. (7026 = 1518). **Съписа се сіа книга ѡхтоихь. троудомь и потьщанїемь духовникомь їеромонахомь Савомь ї монахыѥ Ан'не. въ храмѣ архїстратига Михаила и Гаврїила. и кто ..... ѿтъ храма....**

Јамачно да је овај манастир онај, што га је сазидао Душан на Бистрици близу Призрена, откуд је донесена била ова књига у Грачаницу, пошто га је разрушио Софи-Синан-паша. — Из истог манастира донесен је и један минеј за јул, у којем је на празном табаку забележено:

Сїа книга храма светаго архїстратига Михаила емоу же настоатель їеромонахъ Аѳанасїе. — Године, на жалост, нема. —

На минеју за јун стоји на празном листу следећа белешка писана истом руком као и сама књига:

Исписахъ сїю книгу оу мѣстоу Ѧнюву. всѣѡсвещеньному мїтрополиту ново брдскому кир Нїканору. въ лѣто ҂ѕнн. (7058 = 1550) **месеца їюнїа .а.**

На једном триоду забележено је следеће:

† **Въ лето ҂ѕ о.ѕ** (7077 = 1569) **месеца апрїла .si. дьнь. преписахъ Никанурове книге. тригѡ** (триод?) **пендикостаръ. евангеле. в. молитвااника. летургиа типарна. синаксаръ. апостѡлъ. минеи. съботник. ѡтаѧкъ. ѡтъуиъкъ** (?) **книга мале .ei. коматъ.**

На минеју за мај стоји написано грађанским рукописом: „**Ѕнатати се когда придох ѕдѣ азъ грѣшныї и меншнї дїакъ Христо отъ града Призрена съ господиномъ владикомъ Василїѡмъ в лето** 1756.

На још једном октоиху стоји написано писцем истог октоиха на свршетку следеће:

Въ лѣто ҂ѕ.гі. (7013 = 1505). **И съвръши се сїа книга. месеца фефрара .д. дьнь. И съписа многогрѣшнїи монахъ Иларїѡн.** —

На минеју за март, забележено је ово: **Сїю книгу ѡтдали Плоунъ ѡтъ Велетова** (ваљда име села, којега места — не знам) **ѕа душу ѡуину и материну и свою, Богь да га прости. — цена книзи .рѯ.** (ваљда 160 аспри). Даље

следи белешка: **сїа книга благовещенїа прѣсветїе владичуице наше Богородице глаголеми Добрунь кто х(о)щеть отнимити е ѿть сего места да ѥсть проклѣть. ѿть Бога въседрьжїтеле и убила га сила честнаго и животворѣщаго крста имѣщіе моленїа прѣчистаа да му е съпарьнїца. и да ѥ съпричестник ѡ немъ иже рекоше, възми възми распни его къ вѣкы аминь.**

На последњем табаку минеја за април, писац је завршио књигу следећом белешком:

..... **сиѥ светиѥ книги честънѣи цркви прѣсветыѥ Богородице липаньскиѥ вь вьсь нарацаемиѥ Грачаница. повелѣниѥмь господина прѣѡсвещеннаго архїепископа кур Симѡна иже много потроудив се вь семь светѣмь монастыри, все истемелив въздвиже. и паки всакыми правдами оукрасивь и испльнивь вьноутрьнными и вьнѣшними** .....

Даље следи обична молба к онима, који ће читати ову књигу да не куну писца за погрешке, и на свршетку додаје писац: **А написавьшаго сию книгоу, аще и не достоинь нарещисе миихь Никодимь, благословите и простите** .... **егда же писа се, лѣто же бѣ тогда ҂sѡça** (6891 = 1383) **иньдикьть .s.**

На другој страни истог листа словенском буквицом написана је херувимска пјесан овако: **и та и хероувимь мистикѡс иконизонъде** и тако даље. За тим следи белешка: **повелѣнїемь господина ми владыки Никанѡра направихъ сїю книгоу азь богати грѣхми Їѡванъ граматикъ.** —

У Гласнику XL књ. наштампан је натпис који је истискан на олову грачаничке цркве, који сам у то време саопштио. Сад саопштавам и онај други који се на олову налази, премда није толико важан. — На југо-источној страни најгорњег трула стоји на листу олова ово, писано грубим начином: сія исписа попа Ристинъ ђакъ Томашевићъ, мереметио цркву на 1844 г. поп Риста. —

Испод горњег трула (1½ пед ниже) на олову свода озго стоји изрезано у грубом облику следеће: **Да ꙁна каде вь лето ꙁонє** (7075 = 1567) **месеца авгоуста є днь каде изиде фнрь** (?) **на црквъ.**

У закључку овог чланка дужност ми је рећи, да је у истој књизи Гласника XL стр. 192 погрешно наштампана белешка о патријару Герасиму. коју сам саопштио. Г. Руварац имао је пуно право обелоданити ову погрешку у години. Како се то догодило, не умем сад казати, али у оригиналу белешка је на триоду написана овако: „**пride попъ Цвєтко отъ села Корнше въ богохранними градь Призренъ въ лѣто ꙁсд**[1] (т. ј. 7094 = 1586) **при патрїархꙋ Герасимꙋ**“, — баш онако како поправља г. Руварац у Гласнику XLVII. и као што је наштампано већ о патријарху Герасиму у Гласнику књ. XXXV. стр 74 — Пошто сам на ново завирио у поменути триод призренске цркве св. Ђорђа да видим белешку попа Цветка, не да се уверим да је његова белешка изопачена, нашао сам још једну његову белешку на истом листу, која гласи: **въ лѣто ꙁрв.** (7102 = 1594) **маїа .si. днь потресе се ꙁемлꙗ вельми.** —

У Јањини, 5 Октобра 1880 г.

Јастребов.

---

[1] Цифра 90 у многима рукописним старим књигама означава се писменом ϩ.

О СВ. ЛУЦИ И ПРЕНАШАЊУ ЊЕГОВОГ ТЕЛА.

РУКОПИС СРПСКИ ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ XV. ВЕКА.

ИЗНЕО

Ив. Павловић.

Париска Bibliothèque Nationale купила је лањског лета од једног овд. апо:екара неколико ситнијих рукописа на латинском језику, међу њима и један српски о св. Луци и пренашању његовог тела, — све за 30 франака! Рукопис тај још није нумерисан; али добротом господе библиотекара одељења рукописа — добио сам га на преглед па и на препис. Били су добри да ми дозволе, те сам начинио и три снимка пером.

Књижица је повеће осмине, писана на хартији, руком доста лепом и читком. Има 29 листа. Познаје се да је имала и један полећни лист, коме је на стр. 5 нешто писано било до половине. Иначе је врло добро очувана и чиста. Записа нема никаквих.

Рукопис је обнављан, али тако пажљиво, да се на први поглед томе не може досетити; тек после дужег и пажљивијег разгледања то се и пак јако позна. Обнављач је пропустио по неко писме, а по где где и читаву реч, обновити, јер су у његово време — јамачно — још доста

јасна била, титле, пак, и аксане махом, јер му — јамачно — до њих није стало било. По где коју црту на по где којем писму или није извукао до краја, или је ударио у страну. По где се упуштао и у поправке, на пр. од многих танких јера правио је дебела, што се при бољем проматрању хвата; јер је често на изворно ь ударао онај куклић у криво, или је оставио изворно ь не обновљено а својим новим црнилом само му куклић додао. Осим кварења ь на ъ, поправљао је и по цела писмена по где којем старијем облику истерујући на новији, и обратно; али изворно писме обично није брисао, него просто преко њега бледога ударио ново писме својим јаким црнилом или црвенилом при црвеним писмима. Кад се разгледају сва необновљена писма и речи, као и они остаци од изворних писама — где је обнављање предузето било али се нова црта омакла у страну — види се, да је изворни рукопис тако избледео био, да су бивша и црвена и црна писма постала била подједнака — отворено жуте боје, да се на више места и не читају лако[1]. Обнављање је, дакле, предузето било из јаке потребе.

У књижици има пет чланчића:

I. **Блаженног Ѳеѡдорита слово светаго апостола ї еуагелиста Лоуки, о рождени и вьспитанїи и оуспѣнїи и прѣнесенїи.**

II. **Ѡ прьвом прѣнесенїи светаго апостола Лоукы и еуагелиста, иже ѡт Сирїе вь царьстковюштїи град, при Константїи цари, сынѣ великаго цара Кѡнстантина.**

III. **Прѣнесенїе .в.**

IV. **Третїе прѣнесенїе светаго апостола Лоукы еуагелиста ѡть Рогоса вь богохраннымїи градь Смедерево.**

---

[1] Тако, на пр. цело заглавље VI. чланчића, у коме је само прва врста обновљена.

V. Ѡ чюдесех светаго Їеѵаѳелиста Лоукы.

VI. Тогожде слово светаго апостола Лвки, не еѵаѳелиста глаголю нь апостола глаголю Лвкв ѿт седмьдесетихь, бывшаго епископа вь Лаѡдики сирьсцѣи, иже и сьдрвжьбнициі ѥму свтъ: Апелисъ епископь смирньскы и Климъ епископ сьрдикыискїи.

За нас је веома важан четврти чланчић, о преносу Лучиног тела у Смедерево. О томе има још један рукопис, фрушкогорски, који је објавио г. арх. Ил. Руварац у Radu V.; али је грдна разлика између ова два. Онај фрушкогорски као да је дужи и стилистички вештије написан, али је празан и пуст, претрпан богословским фразама, а јамачно и доцнији. Овај париски, пак, једрином и подробностима свога причања много боље и потпуније објашњава ствар, а простотом свога стила из које се проноиди безазлено радовање пишчево и тврда нада у помоћ од присуства свечева, истерује тежак уздах из данашњих земљака и читача његових, којима је пред очима разастрта црна слика прошлости, пуна бола очајнога! По свему се јасно види, да га је писао човек очевидац и близак целој ствари, још под првим утисцима тога — онда крупног — момента. У њему имамо забележену и годину, месец и дан, полагања Лучиног тела у Смедереву, — 12 Јан. 1453. — што у оног нема. У њему се спомиње име ондашњег патријарха, једног митрополита, једног архијепископа, једног од важнијих игумана, једног од крупнијих велможа, — што у оног нема. Сва породица деспота Ђурђа помиње се по имену, што у ономе нема у тој потпуности и познавању.

Кад се сви ови знаци покупе и удруже с оним што писац рукописа вели, испричавши полагање свечева тела у смедеревској митрополији, — идеже и дьньсь по-

ѵнвѧѥть свѣтоѥ тѣло ѥго. мора се закључити, да је овај париски рукопис састављен између 1453 и 1458 године[1].

Рукопис овај такође нам је драгоцен и са језика свога. У њему се види јака борба књижевног језика са народним и велика мешавина. Особито је драгоцен IV. и V. чланчић, у којима је највише избио тај процес, а поглавито у V-том, за која се готово може рећи да је написан управо чистим народним језиком тадашњим! —

Кроз све чланке језик је источног дијалекта. Редовно се ѣ замењује са є и обратно.

Правопис је такође слика борбе старог правописа са реформама деспота Стефана и Константина Филозофа.

Ја сам преписао, осим IV. и V. чланчића, и све остале, знајући, да овај рукопис даје доста лепих прилога и историји нешег језика.

У преписивању разрешио сам и израстављао речи, побележио знакове и поделио на одсеке. Разрешене речи писао сам онако, како сам их — у највише случајева — нашао написане кад нису скраћене. Истина, то је дало доста посла, али држим да тако треба увек радити при преписивању старина, ако хоћемо да остане пишчев правопис.

---

[1] Г. Руварац по неким речима фрушкогорског рукописа, поткрепљеним једном летописачком белешком, истиче 1449 г. (Rad V. 176 - 177), што не вреди после овог сведочанства.

Те је године изнето тело Лучино из Смедерева.

Истина, и у фрушкогорском рукопису има тако једно место; али то, само за се, не мора увек бити знак, да је писац из оног времена. Могао је он негде по даље бити, и не знати да је Лучино тело изнето из Смедерева, и да није тамо онда кад он исту омању белешку развлачи у целу књижицу, — као што држим да је случај са писцем тог рукописа.

На место доцније написаних ъ^ъ писао сам свуд изворно ь; прем да и нема сразмерно много тих случајева у опште, једно што ни сам писац није радо бележио јерове, тако да се нађу и по целе врсте, а појединих речи и сувише, написане како би се и данас написало; а друго, што обновљач рукописа није се редовно упуштао у поправке — односно кварење.

Сва промена коју сам при преписивању учинио, та је, што сам щ растављао у шт.

У Паризу
2. Маја 1880 год.

Ив. Павловић.

Блаженног Ѳеодорита[1] слово светаго апостола ї еуагелиста Лоуки, о рождени и вьспитанїи и оуспѣнїи и прѣнесенїи. Благословы отче!

Виждоу вась вьзлюбленїи распалаенїе божественаго апостола любовїю и текоуштїих кь словесем светїих писанїи, дрьзноух предложити вамь повѣсть еже о светом апостолѣ; нь блюдѣмь яко да боудоуть срьдца наша яко же земля благоплодна прїемлюштїа доброе сѣме, яко же и кь еуагелїи пишеть божествены Лоука, рече бо: „изыде сѣен сѣати сѣме своего на селѣ своемь, и сѣюштоу емоуово паде при поути и попрано быст и птице небесныие позобаше е; дроугое же паде на камени и прозебь из'сьше, зане не имѣше влаги; и дрвгое посрѣд трьнїа и вьзрасте трьнїе и подави е; и ино на земли блазѣ и прозебе и даст плод сторицею“. Нь вѣдѣ вас яко доброплодная земля есте и прїемлете сѣмене божественїих словесь и вьзрастаете плоды сторицею; аште ли и прїиндет чловѣкь врагь и вьсѣеть плевели сытецем се и помоли'ше се господиноу села да пришьд изметь плевели, па се бо прїинде и вьпльти се яко да измет их. Пришьдь бо, рече, единородны сынь божїи и вьселе се кь чрѣво приснодѣвїе богородице Марїе и тако пришьдь[2] сьхраны сїю невреждену. Егда же вьчло-

---

[1] Ово блаженног Ѳеодорита натписано је по врх листа. Види се, осим тога, још и по рукопису, да је неко други натписао.

[2] Неко поправљао и на о али се старо и лепо познаје.

вѣуи се распьн' се сьзываєть вьсѣх кь себѣ, ꙗкоже добры пастырь, светїе глаголю апостоли же и моучєнікы и вьсѣхь светїих. Пакы молю вас ꙗко да бꙋдем ꙗкоже добры зрьнобер'ци добраа желаюште и сьбыраюште, плевели же сьжигаюште, плевели бо соут бѣсов'скые кьзны ї ꙋченїа их тьмнаа вь них же поꙋчаваше о безоумни Арїе и Савелїе и Македонїе и проꙋїи безбожнїи єретици; нь и прьвѣе оледнєла бѣше земля ѿ идооль многобожїа, пришдь бо Христос сынь божїи посла светїе свое апостолы и моучєнікы и потрѣбыше их ѿ земае и ѿ чловѣкь ꙗкоже бо сьжеде и вьзиска погыб'шее ѡв'че, прьвозданнаго глаголю Адама, и обрѣть кь ѡтьцоу приведе. Сице и нас аште волим сь нимь приводить. Распрострь бо светїе свое роуцѣ на животворештимь древѣ, езыкы призываєть. Мы же прьвѣе езичници бѣхом и нечеда, нынꙗ же сыны и чеда, и сьнаслѣдници быхомь царствїа его банею светаго крьштенїа; аште не сьвлечемь его нашею колею; нь молю, братїе, молю лако не сьвлештн баніе светїе! Аште ли сьвлечемь ю вѣдим ꙗко сынн т'мѣ боудем, а не свѣтꙋ! — рече бо: азь рѣх бозы боудете и сынове вишнюго вьси. Имѣнимь страх божїи да вьшнюнїе прїнмем, да сподобим се и милости, идеже бо єст страх и тоу и милость, а идеже милость тꙋ не истежоут се грѣсы. И вь ѯал'ме глаголюет: „страхомь господнимь оуклаиает се вьсакьь ѿ зла“, и пакы: „ꙋклони се ѿ зла и сьтвори благо“. Аште бо ѿ зла оуклоним се то вьсако сьтворим благо и прїнмем благость.

Побѣседовахом камь вь кратцѣ, братїе, о земли благоплоднєн и сѣменѣх и о страсѣ божїи и милости его, пакы побесѣдоуемь и о с'ожьственом апостолѣ вашеи любвы.

Ѡтьць светаго бѣ ѿ Іеросалима, еврєни сїи, ишьдь ѿ Іеросалима вьселн се вь Антїокїи, и поюет себѣ женоу

елинскоу[1] родом, и бившїмь имь врѣме немало: зачет мати вь урьвѣ и роды отроуе моужьскы поль и възрадова се о ѡтроуети много, и нареуе име его Лоука.

Ѡ див'ство! аште възрадова се мати те вѣдѣ кто хоштеть быти рожден се, что сьтвори да бы аште бы възможно ien оувѣдѣти, негли велїе нѣчто нарековала бы отроуети, ꙗко велика цара хоштеть быти слоуга, цара царемь исповѣдникь и господа господемь възвѣститель, ꙗкоже на прѣд слово скажет. Нь слышемь, братїе ꙗко мы езыци бѣхом прьвѣе и не знаеми кто сказа намь бѣжати ѡт гредоуштаго гнѣва, вѣдите ꙗко сїе отроуе възвѣсти, сїе ѡтроуе проповѣда, сїе отроуе наоучи, Павла имѣе сьвесѣд'ника, иже и вселеннюю сь ним пронде, наоучае вьсѣх и проповѣдае. Сего ради и мы сьтворим плоди достоини покаанїа, да не оуслышим гласа ѡного не вѣдѣ вас егоже дѣвы онїе оуслышаше, нь вѣдите ꙗко близь iест царствїе божїе ꙗкоже и прѣдтьча вьпїеть, реуе бо: „покаите се, приближи бо се царствїе небесное“! — небесноie царствїе сказаоуiет, вышнее господствїе възвѣштаеть и силы и господствїа ꙗкоже выше рѣхомь.

Се пакы хоштем вьспоменоути вашеи любви iеже о светомь апостолѣ, негли и любьзно вамь боудет.

Елма възрасте отроуе и бѣ ꙗко .вi. лѣтомь соуште вьдань быст оучителю, оучити се книгам елини'скым и враучьбьскоме художьству, и отроуе дьнь дьне прѣспѣваеше паче иных дѣтеи учимїих сь ним. Вь скорѣ навыцает вьнѣшнюю философїю и враучь'скоую хитрость прилагает'жеи се. Научает и елини'скые идоли дѣлати вь дрѣвесѣх и каменїи, и на дьсках и стѣнах написовати различними шаровы, и проучал ꙗкоже обычаи тогда елиномъ бѣше.

---

[1] Тако је писало било у рукопису, а после је неко од с начинио ц; али се с врло јако познаје.

Сьмотрны, братїе, како нз наѵела показоуѥт его искоусна нже вьса моудре ѹстроникїи, и како ѿтрокь вьспрїемлѥт вь скорѣ искоусная оучѥнїа, ово врачь билїами показа се, послѣдн же словомь не тьчїю ѩзвы зелштн, нь и бѣсн прогонити, — ѿво идолы дѣлае и написоуе, послѣдн же самого нже вь тронци славнмаго бога, господа Іисоуса Христа, и пречистоую его матерь и светїе его ѹченикы и апостолы написа. И что глаголю врачь, или живописець[1], просто вьсѣмь вьса быв!

Егда вьроучень быст оучителю прѣбыст оу него лѣто .s поѹчавае се, и тако проходе Македонїю и вь Ѳиваѣх македон'скые врачоуе. Ѡставль ѹчителя прїде вь Едесь. Оуслышавь Авгарь кнезь ꙗко врачь прїде ѿ еллинь, призва его, и бесѣдовавь сь нимь разоумѣ его вел'ми благополоучная и искоусна вь врачьв'сцѣн хитрости и вьсеми благнмы обычаи оукрашенаа, и зѣло вьзрадова се ѡ нием. Глагола ему: „слышах, врачоу, ꙗко искоусьнь еси, и подобает ти вь велнкых домах вьдварати се да хоштоу сь мною да боудеши и вь полатѣ велму'ства моего сьжителствоуеши". И абые послоуша Авгара, прѣбывваше вь полатѣ его, прилеже врачьв'сцѣн хитрости и дѣлае богы.

Зрите, вьзлюбленїи, како божїа десница водит отрока и вь велнкїихь вьводить домы, сь кнезом жител'ствовати рече. Вѣдѣаше ли Авгарь кнезь каковь врачь ест, какова ли оучителя оучеників хотѣаше быти! Вь сьнь аште вѣдѣл' бы: бол'шїих ѹстїи сподобил' бы врача, болшїим ѹстемь сподобил' бы живописца, бол'шїих ѹстье сподобыл' бы отрока и наставника его вь спасенїю, отрока и езыцьскаго ѹчителя и спасителя вьселеннѣи, ꙗкоже вь ѱал'ме глаголет: „вь к'соу землю изнде вѣштанїе их и вь конце вьселеннные глаголы их".

---

[1] Овако је написано било, па је онај обнављач од д начинио једно незграпно ъ; али се д ипак лепо познаје.

Пакы къ прьвїим възвратим се.

Пребыст съ Авгаромъ лѣто .ві. Абїе изыде слоух Ісоусовъ въ въселеннюю. Оуслыша и Авгарь кнезь ѡ Исусѣ ꙗко моужь сильнь словом и дѣлом ест, и въжделе видѣти его, нь не приключи се емоу растоанїемь поута; нь въ скорѣ посилаеть любьзные своє, Ѳададе брьзоходца, въдавь емоу епистолїю написаноу къ Ісоусовы, и Лоуки врача и живописца, ꙗко да шьдь въ скорѣ отан напишет образь Ісоусовъ. Глаголаше бо въ себѣ: „аште тьчїю виждоу мачьтанїе образа его исцелѣю ѡт недѫг моего“, — ꙗкоже и быст. И въдает емоу оуброусь чьстьнь, въ еже написати образь. Ѡни же съ радостїю шьдше и прїидоше въ Іерусалимь, и въ единоу ѡт соуботь ѡбрѣтоше Ісоуса оучешта въ цьрькы и народь многь приходешть и сьбыраюшт'се къ немоу. Стоꙗше же и Лоука при дверѣх цьрьковнїих сьматрае написати и крадоведствовати ѡбразь его. Разоумѣвже Ісоус доухом, велїемь гласом рече емоу: „Лоуко Авгаровъ, принеси ми броусь иже посла тебе Авгарь“! Съ же ужасе се и трепетьнь быв ѡ неучаемомоу гласоу и имени и оудивль се, въ скорѣ притече къ ногама Ісоусокома и пад при ногоу поклони се емоу и въдаст оуброусь ѡнь посланни въ роуцѣ Ісоусовѣ съ смѣренїемь.

Хвалю оусрьдїе твоє, Лоуко, блажоу пришьствїе, прославлаю припаденїе къ ногама Ісоусовама, поучитаю и роукы светїе твоє принес'шее оуброусь и пріемшее его! Припаде, рече, къ ногама его и поклони се емоу. Ѡ благоговѣйны рабь колѣ скоро позна господа своего! Ѡ благопокор'ноє срьдце коль скоро паде при ногоу твор'ца! Ѡ любовь, ѡ моужьство, како распалает се любовїю къ владыцѣ, како распалает се и прїемлет дрьзновенїе, како скоро показоуеть смѣренїе, како скоро показоует се рабь своемъ владыцѣ, не и твор'цоу и свдѣтелю вьсемь бывшим! Нь прїемлет и дары противоу чѣлом', противоу дрьзновенїю глась бо-

жстквїн противоу смѣренїю, доуха светааго противоу любовы апостольства!

И прїемь Господь убрусь, приложи его кь светомоу лицоу своего божьства, и абїе показа се на уброусѣ нероукописанны ѡбразь, и кьдаст его Лоуцѣ глаголе: „шьд ѡтнеси и кь Авгароу и пакы възрашт'се прїнди кь мнѣ", — ꙗкоже нѣуто своистьвно показоуе, ꙗкоже бы рекль: „прїнди кь мнѣ да прїимеши дары, приди да сьтвороу те ловца уловѣкомь, прїнди да сьтвороу те прогонителꙗ бѣсомь, прїнди да сьтворь те враꙋа и хытрьца вьноутрьшнѥе фїлософїе, прїнди да покажоу те ѥзыкомь учителꙗ", — ꙗкоже и быст. Прїем же Лоука оубрусь сь светїнмь ѡбразомь и принесе его кь Авгароу вь Едесь. Авгарь же кнѣзь имѣше храмь и вь нѥм бѣше положиль истоуканых множьство, ѕлатїн и сребрьнїн и желѣзны и древенїн и каменїн и ѡт вьсѣх разлиуних тварен. Егда же принесе Лоука ѡбразь господа нашего Іусоуса Христа на оуброусоу, положи его Авгарь кь храмѣ, и ѥгда положи и тогда вьси идоли пад' ськрошиннѥ (sic) се. Оуѕрѣв' же Авгарь своихь богокь немошть и паденїе, и сьмотривь силоу божственаго ѡбраза, приложи его кь ꙗзвѣ своѥи и исцѣлѣ, и прослави бога и светаго ѡбраза.

Ѡ Авгаре, вѣси ли достоннїе уьсти подати ѡбразоу!? Сьмотри ꙗко цара царемь образь прїемлѥши, ꙗко бога богомь наурьтанїе сподобляеши се, ꙗко сьтворшаго те шт ѕемаѥ роукама божственыма тлѣннїнма роукама прїемлѥши образь! Сьмотри, ѡ Авгаре, какова и враꙋа имѣль еси сьжителꙗ, сьмотри каковоѹ владыцѣ какова раба посилаеши! Сьмотры, ѡ Ав'гаре, ꙗко сь враꙋь прьвѣѥ биліами целꙗше ꙗзвы твоѥ, нынꙗ же образа светаго принесенїемь бѣсы ѡтгна ѡт домоу твоего! Сьмотри, Авгаре, каковынх уьсты дальжьнь еси враꙋоу, каковїе мьзды дальжьнь еси ѡт Антїѡхїе пришьдшомоу ѡтрокоу, каковых даровь дальжьнь

еси Лоуцѣ, Лоуцѣ блаженномꙋ, Лоуцѣ моудромоу и богоглаголивомоу, Лоуцѣ апостолоу ї еуагел'скомꙋ написателю! — Нь аште и хоштел' бых оумльчати, братїе, и прѣсешти слово, поноуждают' ме чюв'ствїа ни како ꙋмльчати, ниже ськрити ти о божественном апостолѣ. Видите ли, любимци, како Авгарь кнезь езычникь бѣ и видѣвь силоу божїю и идоль своих паденїе хвалоу вьздасть живомоу богоу, мы что дльжны есмы!? Дльжны есмы бол'шимь любленїемь, бол'шею славою бол'шею чьстїю господꙋ нашемꙋ, Ісоусоу Христоу, еже вьздати емоу аже соут егова по силѣ нашеи, ако же и божественїи Лоука дльжнꙋю чьсть вьздааше владыцѣ своемоу и даровь достойных прїемлет.

Пришьд, рече, кь Авгароу и вьдаст образь и ть пакы вьзвраштает се вь Іерусалимь, кь желаемомоу своемоу Христоу, ꙗкоже рече емоу. Сь бѣ нищть и приходить кь богатодавцоу; алчьнь бѣ, приходить да насытит' се; вьждеда, приходит' кь источникоу николиже исчьрпаемомоу. Послѣдоуимь и ми апостолоу, ꙗко добрѣ нас водештоу, послѣдоуимь да сь нимь и прославим се, вьводит' бо нас вь радость и веселїе, вьводить нас вь любовь еже кь богоу и кь искрьним нашимь; рече бо вь законѣ: „вьзлюбыши искрьнїго своего ꙗко сам се“, и пакы инде глаголет: „аште кто речеть бога люблю, и блинїго не любить, лжь ест, и неправдоу вьзлюби“, а любен неправдоу ненавидить свою доушꙋ. Вьзлюбымь блинїх, вьзлюбымь единовѣрных, да вьзлюблени бꙋдемь!

Вьзврати се, рече, вь Іерусалимь кь Христꙋ и вьзлюбы сь Христом жити, и припадь кь ногама его благодаренїа вьздааше ѡ чюдесѣх, аже видѣ ѡт светаго ѡбраза. И тако кресты его Андреа прьвозванни и Іѡань богословь и причтень быст кь лику[1] .о. апостоль, и даст емоу власть

[1] Случајном погрешком стоји: великы.

бѣси изгонити и недоугы цѣлити и проуаа. Єгда же приуьтен' быст вь лик светїих апостоль имѣше ꙗко .л. лѣть, и ходе сь Христомь вьнимаше вьсѣмь глаголюшимь ѡт него.

Ѡ сьмотренїа божїа велиуьство, где роди се, гдѣ вьспите се, гдѣ вуи се, како сь Авгаромь хождаше и како кь Христоу прїиде и оученикь его быст! Уто прьвѣю вьсхвалю, уто прьвѣю вьзвелиуоу, уто прьвѣю исповѣмь недостоиь сїи? Блаженно рождьство, блажено вьспитенїе, блажено вуенїе, блажено хожденїе, блажено приуьтенїе вь лик апостольскыи! Сьмотремь наситим' се доуховно, насладим се божественїихь покаанїи, разгнем книгы, приопокоемь, поуим се, сладуаши бо медовнїих капль соуште, и ѡбрѣштемь вь них и раскыю[1] сладости уесть!

Времени же быв'шоу и прїидоше дьнїе да прославит се сынь божїи, и прославляюштоу се ѥмоу прїиде Июда и прѣда его, и ведоше его и распеше и, да сьбоудет се писанїа ꙗже рекоше пророци „еже поражу пастира и разидоут се ѡв'це". Єгда же распеше Іоудеїе великако пастира Христа, тогда разыдоше се ѡв'це словесніе, сирѣчь апостолы, и по распетїи его свитаюштоу дьноу третїиемоу, иже ест недѣлꙗ, лоучи сеити Лоука сь Клеѡпою вь вьсь нѣкыю нарицаюштоу се Єм'маоусь, далеуе бо стоꙗше ѡт Іеросалима ꙗко стадїи .ѯ., не вѣдештим же имь ꙗко подобаеть Христу вьскресноути изь[2] мрьтвїихь; ни благы оучитель, вьсако ѡ вуениицех пекы се и прославлꙗе се ꙗко власть имы прьвѣю ꙗви се женамь, паки идоуштѹ Лоуцѣ и Клеѡпе приставь имь на пѹти и сказоваше има писанїа ѡт Моусеа и пророкь. и егда вьзлеже сь ними и показа

---

[1] Тако пише у рукопису, но ваља да је исто ранскыю.

[2] Преко ове речи, која је врло избледела, написао је обнављач ѿ, али се изь ипак лепо познаје.

се нма вь прѣломлѥнїи хлѣба, и си рѣше: „ѡле дик'ство, не срдце ли наше горѣ бѣ вь наю“ и проуаа.

Сьмотрим, братїе, какова сьпоутника имѣхоу, какова и сьѡбѣдника, подражаимь апостола, шьствоуимь сь нимь понѣ оумомь и срдцемь, да и слави не лишим' се вѣчныѥ, ѡнюѥ слави, глаголю, неизреченныѥ, еюже великы и вь селен'скїи оучитель Пав'ль „не леть ѥст чловѣкоу глаголати“ рече.

Егда шви се, рече, Христос Лоуцѣ и Клеѡпе по вьскрсенїи, вьзвратише се вь Іерусалимь и вьзвѣстише апостоломь, глаголюште „ѩко видѣхомь господа“, и тоу живѣхоу сь проуими апостоли до обѣтованїа. Христоу же вьзносимоу на небо совѣтова послати доуха оутѣшителѧ вь апостоломь; и вь единь ѡт дьнїи, сѣдештимь имь на горници, сьнде светїи доухь оутѣшителѥвь вь ѡгньных' ѥзицѣх и сѣдь на когождо ихь по чиноу. Бѣ тоу и Лоука и ть прїет дарь светаго доуха, и вьси начеше глаголати инеми ѥзыки, ѩкоже доухь даваше имь, ѩкоже ѡ семь и сь великы глаголѣт Лоука.

Блажень Лоуко, коликыих даровь сподоби се, коликїих благь наслѣдникь быст, ѡт рожденїа своего никако же благїих оскоудеваше надежд, нь вьсегда на бол'шїи и вишьши стоупаше степень, и тако по малоу, по малу, стоупаѥ, на великы и високыи вьзиде степень, ѥже ѥст Христова вѣра, ен же ть оучаваше вѣрѣ и наказоваваше и проповѣдаваше. Мы же прїем'ше ѥгово проповѣданїе христїанїи нарицати се сподобихом' се; блюдем, братїе, Христово име, христоименити есмы и христодѣлателѥ боудемь Христови заповѣди сьблюдаюште и вь них позчаюште се дьнь и ношть

Ѥгда же сьнде, рече, доухь светїи и прїеше его апостолы, тогда повелѣ доухь апостоломь ити вь вьсел-

ѥнноую и проповѣдати Христа, ꙗко єдинь сы светїє тронце и сь прославлꙗемь ѡтьцоу и светомꙋ доухоу. И изьшдьшим имь ѡт Іеросалима, ѡвь овамо понде, инже инамо, светомꙋ же апостолоу Лоуцѣ ждрѣби паде Лаѡдикїа и Сирїа и Єл'лада в'са. Сь же светїи и великыи еуагелисть Лоука вьсѣдь на помошть божїю, ꙗко же нѣкы храбрьникь на коня изредна, и протєуе вьсꙋ Лаѡдикїю и Сурїю и вьсоу Макєдонїю, Тесалїю же и Арванїю, и просто решти вьсоу Єл'ладоу вь скорѣ протєуе, оутврьждаѥ и проповѣдаѥ Христовоу вѣроу и потрѣбляѥ идоли и раскопаває капишта их смрадная и стоуд'нїє єреє посрамляѥ.

Уьстьнь дарь вьспрїеше єзыци: изредно посѣштенїє прѣмꙋдра вожда и ꙋчителя, вьтораго Мѡусеа, проводешта нас по срѣдѣ урьмнаго мора мисльнаго, зане бѣхомь нашею волею порабоштени, ꙗкоже Їсраиль вь Єгуптѣ, вь Єгуптѣ бизбожїа, вь многондол'ном Єгуп'тѣ, вь Єгуптѣ многобожїа єреси, и показа намь благодать, показа нам поут правїи, ꙋсладн намь гор'кꙋю мер'роу, сїирѣуь бизбожнꙋю єресь, єю же окоуреваємн бѣхомь, и вьсадн вь нєи дрѣво уьстьнаго креста, єже єст вѣра Христова, проповѣдавь оутврьды, ꙋстрои, наоучи. Вь мѣсто Мѡусеа Лоука намь вождь, вь мѣсто пророка апостоль намь оучитель, вь мѣсто .вї. истоучникь водних и .о. стьк'ль финиковїих .вї. врьховнїих и .о. иных проповѣдникь и апостоль господних оучителн вьселеннѣи быше. Слышим, братїє, ꙗже вьспрїехом сьблюдемь и вьзлюбїим множаѥ апостола, ꙗко многых' єресїи нас избави, и трьнїє истр'ть вьсєа пшеницоу, насади крини благоꙋханные вь нас, светїїє — глаголю — моучєникы и прѣподобнїє ѡтьце и оучителє наше.

Пришьдшꙋ бо Павлоу апостолоу вь вѣроу Христовоу, божствны же Лоука быст ѥмоу сьшьстьк'нь, сь Павлом моудрїим сьжител'ствовати — реуе — науеть, занѣ бѣ любьз'нь ѥмоу и знаем ѡт испрьва, и роукоположьнь быст

Павломь епискѹпь вь Лаодики и Сїріи. Вь то врѣме бѣ нѣкто синьглитокь и кнезь Ѳеофиль именем, и слышавь вѣроу Христовоу вьзлюбы сїю. Оуслышавь ѡ нюмь Павьль апостоль и Лоука и вьзрадоваше се. Изволи великыи Лоука изложити ѥмоу светоѥ евангелїе, та же и дѣанїа светїих апостоль, ꙗко же и самїе тїѥ книгы свѣдетел'ствоуют потврьждаюште его и сказѹюште емоу тѣми истинноую вѣроу еже вь Христа. Сего ради и пишеть емоу: „дрьжавны Ѳеѡфиле“, ꙗко же любовно нѣчто показоуѥ; бѣше же и над всеми кнезы игемони старешии Ѳеѡфїль ть. И вь дѣанїих пишет сице: „прьвоѥ оуѕо слово сьтворих ѡ всѣх, ѡ Ѳеофиле“! Ѳеофїл' бо по нашемоу езыкоу боголюб'ць глаголет се. — Сим же сице бывшемь, егда ведоше Павла ѡт Іеросалима вь Римь кь кѥсароу дати ѡтвѣть о проповѣданїи своемь, шьствова сь нимь и великїи Лоука, и прошьд сь Павломь многы грады и страни и до Рима дошьд и вь Римѣ многы ереси потрѣбльше и многым скрьбемь и оузамь и тьмницамь сьѡб'штникь быст Пав'лоу. И ѥгда вьзвратише се ѡт Рима сице проходеште Македонїю и Ѳесалїю и Ар'ванїю и просто вьсоу Ел'ладоу, поставлаѥ епискѹпи и попи и дїаконїи и оуче православїю вьсоудоу, таже и вь Солоунѣ Лоукоу нѣкоего поставлаѥт епискѹпа, и ть бѣ ѡт .о. апостоль. Великы же еуагелисть Лоука, егда ѡтидѣ Пав'ль вь Аѳїноу, разлоучи се сь Павлом и идѣ вь Сирїю кь свою емоу епископїю, и вь Ѳївѣх внѡтинскїих изволи житїи ѹче благоустїю и целѣ недоугы доушевнїе же и телѣснїе.

Дик'ство, братїе, велико ѹсрьдство светаго! Како вьселѥнноую протекь пакы вь Сурїю прїиде, ꙗко же нѣкто насади вь ран свои вьсако приходить вь нь сь оусрьдїемь и тьштанїем, и красит се и ѹслаждаеть конами его разлучними, сице и божст'вниї Лоука прьвѣѥ наѹчиль бѣше сирїинскыѥ страны вѣрѣ Христовѣ и прѣвѣѥ вь Сирїи прїеть

быст проповѣданїе его, по томь вь Македонїи и вь иныхь странахь; сего ради вь Сирїи епископ'ствокати изволи. Сьмотрїим', вьзлюбленїи, какова благодѣтеля имами божественаго Лоукоу, вѣдим и насладим' се ꙗко Матѳеи единомоу екренскомоу езыкоу написа божст'вное еуагелїе, Марко такожде единем римлином вѣровавшїимь, Іоаннь такожде единѣмь ел'лином, великы же и божьствнїи Лоука многым езыкомь и многымь странамь изложи и написа божьствное еуагелїе. Сего ради глаголет се великы езыцьскы оучитель.

Сим'же сице бывшїим, зел'нѣе паче вь живописанїю прилежаше. Единою изволи се емоу написати образь пресветїе богородице на роукоу носешть господа нашего Ісоу Христа, и егда написа его принесе и вь пресветѣи. Оузрѣв'же пречиста богородица своего ѡбраза начьртанїе оудивль се рече: „благодать иже из мене рождьшаго се и моя да боудет сь иконою сею"! Сь же божьствнїи Лоука вьзрадова се о таковѣ глаголоу прѣпетїе[1], приложи и еште и написа дроугые .г. ѡбразы пресветїе богородице и вьсѣмь апостолом' написа светїе образы и иным светым. Ѡ любовь, ѡ оусрьдїе, еже показа вь светїим иконам божественыи Лоука!

Времене же минову'шим оуспе пресвета богородица, и доухь светїи вьсе сьвьзвпи светїе апостолы ѡблаком' ѡть коньць земле на вспенїе пресветїе владычице. Вь незаапоу и великы вьсхыштень бысть Лука ѡт Сирие, и тако принесен обрѣте пресветѣю дѣвоу иже исьп'шоу, и проводивше сїю и вь Гет'сїманїи погреб'ше пречистоую, и тако пакы вьсы ѡблаком вьзвратише се вьждо вь своа си. Вьзврати же се и божьствныи Лоука вь Сирїю и провождаше проча лѣта вь старости чьстнѣ, оуче вьсоудоу и оуквь

[1] Тако пише, јамачно погрешком место пресветїе.

ждаіє православїє. Бывшоу же емꙋ ꙗко .п. — тим лѣтом сь миром ꙋспѣ, и тако погребень быст вь Ѳивѣх влеотїнскых вь своєи епископїи, междоу своєю пас'ствою, и прославлаіє благы бо҃ь своего ꙋгодника многа чюдеса на светом гробѣ его показа раз'слаблен'ныє вьздьнже и бѣси ѿт человѣкь ѿтг'на многымы лѣты дрьжимїє.

Ѡ прьвом прѣнесенїи светаго апостола Лоукы и еꙋагелиста, иже ѿт Сирїє вь царьство чюштїи град, при Кон'стантїи цари, сынѣ великаго царя Кѡнстантина.

Пакы поноуждаю вас, любимицы, притешти кь ѡстанком трапезе великаго еꙋагелиста Лоукы апостола, и пакы ѡтводим' се вь любовь его, аште и великыми страхом одрьжим есьмь; нь вь божствном писанїи глаголиет: „ꙗко любы[1] вьнь изгонити страх“, сїє и азь сьмотривь и ѡтвръгь вьсакї[2] страх. Єште хоштоу вьспоменоути вашеи любвы о пренесеннїи светаго апостола Лоукы.

Времеием же многым минноувьшїимь по ꙋспѣнїи светаго апостола, вьздвиже се Константїє царь, сынь великаго царя Кон'стан'тина, кь Римоу, и тако ꙋстронкь римско царство пакы вьзвраштает се кь царствоуюштомоу градоу Кон'стантинополю, и иегда же прѣнде рекоу глаголиемоую Истрось и бывшоу емоу вь Сер'мїнскомь средоречїи: срѣте его тоу прѣосвештеннїи ар'хїепископь Сар'дикїски, кур Мелентїє, и рече емоу: „вь кѣки живи цароу, вь свѣдѣнїє да

---

[1] Ово ы није јасно, јер је замрљано и поправљано.

[2] Било је написано вьсакь. Лепо се познаје траг од ь.

ѥст твоемоу велнуьствоу, ѩко свѣтїн и велнкыи еуагелисть апостоль Лоука вь Ѳивѣх внотїнскыих погребень бысть". Оуслишав' же цар таковое вьзвѣштенїе вьзрадова се зѣло, имѣаше же и велико попеченїе царь о светїнхь, и всако сьматраше како би сьвьсоупиль множьство светїнх тѣлесь вь свои царьствоуюшти градь, вь великїи Константинопль. Абїе призва доуки своего великаго, Арѳемїа именем, и рече емоу: „сьрадоуи ми се дроуже Арѳемїе, ѩко вьзвѣсти ми ар'хїепископь Сар'дїкїискы ѩко светїи апостоль ї еуагелисть Лука вь Ѳивѣх внѩтїнскых погребень ѥсть, да сице повелѣваю ти, ѩко да вь скорѣ шьд прѣнесеши его вь царьствоюшти градь". Сь же великы дуѫь Арѳемїе радостьнь бивь зѣло о таковемь царевѣ повелѣнїи, и любовноѥ вь светомоу показоуе вь скорѣ шьд принесе светаго Лоукоу апостола ѿ Сирїе вь Кон'стантинов' градь. Великїи же Констан'тїе царь благоуьстивїи велїе радости испльнив' се и довол'ны уьсти вьздвигь вь светомоу, абїе полагает светаго апостола вь храме светїнх апостоль под светою трапезою са Андрѥю прьвозваннїим и Тимоѳеем[1], идѣже многа лѣта почивла светое тѣло его чюдеса творе и цѣл'бы истачае вьсем приходештїим сь вѣрою вь уьстнїимь мештемь его. Великїи же царь Кон'стантїе многым уьстемь и многым даром сподобляеть великаго доукоу Арѳемїа, дар'ствова же емоу Ієгїпть сь всею страною тою вь ѡбласть.

---

[1] Ова је реч брисана и поправљана. Не познаје се како је испрва написана била.

Прѣнесенїе .в.

Врѣменем' же миноувшем многымь, бысть божїе попоуштенїе и прѣем'шїим Фроугомь царьствуюшти град, еднинь Фроуть вел'мож|вьзеть светаго апостола Лоукоу от светїе трапезе и положи его вь корабь, хоте отвести его вь своа си. И сице плаваюштоу ѥмоу, ѥгда быст корабь сь светїим противоу кѥфалоныскиѥ ѕемлѥ и божїем произволенїемь акїе вострьми се корабь' кь градоу Рогозоу самохотне, и не хотештем грѣбцем, и на пристаништи ста, и много троудивь се Фроуть онь хоте обратити корабь кь своеи странѣ и не вьзможе, не вьсхотѣ бо светїи. Видѣв' же доука тоѥ ѕемлѥ кѥфалон'скыѥ, Кар'ль именем, чюдо ѥже сьтвори велькыи еуагелист Лоука, сьтварает любовь велїю и гоштенїе сь Фроугом, и дароуеть емоу дари чьстны и многоцѣн'ны, моле его и глаголѥ: „вижь, о дроуже, ако светїи апостоль ѕде благоволить почивати, да молю се твоеи любвы имѣи ме присьнла дроуга, вьзьм' от мене ѕлато, иди вь своа си, мнѣ же остави светаго". Умилив'же се Фроуть о молѥнїи дѹкы, и сьмотривь ако не благоволит' светїи шьствовати сь ним', дар'ствоует его Кар'лоу. Сь же вьдаст Фроугоу шесть сьть ѕлатникь, и вьзьмь светаго положи вь градѣ своѥмь Рогозѣ, идеже и почива светое тѣло божьственаго апостола лѣта многа, творе чюдеса и подлкаѥ цѣл' бы приходештим' сь вѣрою.

Третїе прѣнесенїе светаго апостола Лоукы еуагелиста ѿть Рогоса вь богохраннымїи градь Смедерево.

Молю вась любимци вь нети глаголемимь пакы веселїе о великомь Лоуцѣ еуагелистѣ, пакы радость, пакы вьспоминаем ѡ прѣнесенїи светаго апостола вашеи люб'ви.

Бысть вь послѣдьнїа врѣмена владыучствующтоу срьб'скою землею и иними странами многыми вь Христа бога благовѣрномоу деспотѹ Гюѡр'гїю и сыноу его деспотоу Лазароу пакы вьзвѣштенїе бываеть ѡ божьствномь апостолѣ. Вь то врѣме бысть ꙗко поиты деспотомь на брань вь странамь далматїнскїимь[1] и оустрьмикшимь се имь сь вои сконми вь градоу глаголемомоу Телчакь, вь единь ѹбо оть дьнїи исходештїимь деспотомь вь еже поѩздити хлада ради, ꙗко же ѡбычаи бѣ, и вь незаапѹ вьзоупи стар'ць нѣкы глаголе: ѡ божїа сьмотренїа величьство, ѡ вьзвѣштенїа сило, ѡ див'ство! —

— Что хоштеть вьзвѣстити стар'ць ѡнь!?

— Вьзоупи рече стар'ць нѣкы: не знаемь, галголе, благоучьстиве деспоте. Хоштоу вьзвѣстити твоемоу благоучьстїю ѡ велькомь Лоуцѣ еуагелистѣ.

Сьмотримь любимци каковоу вьзвѣштаеть стар'ць радость. Какова пастира намь сказоуеть, каковь дарь оть вышнаго дародателѧ Христа намь приносить стар'ць. Сказоуеть намь свѣтлоую лоучѹ великаго свѣтилника Христа, вьжеженноую доухомь светїимь и езыки распалѧюштоую еже вь Христа вѣры.

---

[1] У фрушк. рук. стоји: бѣше же (деспот Ђурађ) коньствие вь землы босньсцѣи на нѣкоего иноплѣменника, иже грады его сь льстїю прѣемша.

— О великомь бо, реуе, еуаѥелистѣ Лоуцѣ възкѣштаю твоемоу благоуьстїю где ѥсть, ꙗко вь странахь кѥфалон'скыхь ѥсть вь градѣ Рогосѣ. Нь, да вѣси благоуьстике, ꙗко страноу тоу и градь прѣеше ѩзманьтене попоштенїемь божїемь. Се сьмотримь, братїе, и сь апостоломь молеште се припадемь кь могоуштомоу нась ѩзбавити оть своего гнѣва, ꙗко не поустити на ни гнѣвь свои. Положимь оумилѥнїе, положим покаанїе, сьмотримь Давида цара, покаав'ша се и проштенїе прїем'ша; сьмотремь Їезекїю покаав'ша се и малими сльзами приложенїе лѣтомь прїемьша, и Нинеѵїи великы градь како покаанїемь сьпасе се прї Ѡнѣ пророцѣ. Подражаимь Нинеѵитени! Подражаимь Єзекїю! Поуѵим се оть Давида, реуе бо: помилоуи ме, боже, по велицѣи милости твоеи и по многимь штедротамь твоимь оцѣсти беѕаконїа моꙗ. Помолим' се да и мы оуслышимь глась оного ѥго же реуе любештимь его: не боите се, реуе, азь есьмь сь вами и никто же на вы.

— Страноу, реуе, тоу и градь прѣеши Ѩзманьтене, да сьтвори посланїе кь кнеѕоу ихь еже ѡ светомь Лоуцѣ и вь свѣдѣнїе да ѥсть твоемоу благоуьстїю ꙗко вь скорѣ полоуѵуши прошенїе.

Сь же благоуьстиви деспоть възрадова се ѕѣло и распалꙗе се любовїю ѥже кь светомоу, вь скорѣ, реуе, сьтвороу, ѡ любовь ѡ теплости вѣре благоуьстивїихь вь скорѣ бо, реуе, сьтвороу.

Възврашташи се ꙗть еѕдь[1] възыскаше стар'ца оного вь ѥже испитати ѩзвѣснѣѥ о светом апостолѣ, не обрѣштоше ѥго. Богь вѣсть, не вѣмь, аште ѵловѣкь, аште ли

---

[1] На место прве речи била је нека друга, али је од њених слова другим мастилом — а можда истом руком — написана ова, и то управо овако. Друга, пак, трећа и четврта, дописана је по окрајку листа истом руком, и то опет тако како сам ја и преписао.

аггель божи бѣше стар'ць ѡнь вьзвѣстивїи; не оувѣдѣ бо се кто бѣ, ѡть коудоу ли прїидѣ, камо ли ѡтиде.

Сьмотрив' же благоучьстввїи деспоть вешть сїю, зѣлѣнѣше дрьзновенїе прїемь, посилаеть дары свѣтлы и многоцѣнны вь кнезоу агарен'скомоу Мехемедоу и реши оумилѣнные сьматрае еже бы оулоучити ѥмоу желаемоѥ, и божьственїемь сьмотренїемь и светаго волїею полоучи и испроси светаго и много вьзрадова се ѡ светомь ꙗко же обрѣтае и многоцѣнноѥ скровиште царьскоѥ. Ел'ма же испроси светаго абїе посилает моуже чьстны и светолѣпны и свештен'ствомь украшены, архїепископа призрен'скаго[1] кѵрь Михаила и игоумена лештьан'скаго[2] кѵрь Венедикта, и ѡть болꙗрь моужа благородна и боголюбива Стефана[3], вь еже прѣнести чьстноѥ тѣло бож'ственаго апостола. Си же сь радостїю великою шьдьше прїидоше вь страни кѵфалон'скые вь градь Рогось, и пришьдшимь имь вь кѵвору светаго и вьспѣвше пѣсни достоинїе апостолоу и хвалоу вьздавше господеви и лобзавше чьстноѥ тѣло светаго апостола абїе прѣнесенїе творахоу.

Сьмотримь, вьзлюблены, какова дара сподьбꙗшем се, каково скровиште дар'ствова се намь, какова боговидьца вьспрїехомь, и не просто боговид'ца нь и богоглаголиваго, вьтораго Мѡусеа, ен[4] и лишьша Мѡусеа; елико бо благодать вишьши есть сѣни закона, тако и слоужителїе благодати: вишьши соуть слꙋжитель сѣни. Моуси бо тьчїю боговидьць глаголет' се, сь же не просто боговидьць нь и богоглаголивы. Мѡуси единою на горѣ синаисцѣи скрозѣ ѡблакь сь богомь бесѣдова и задна тьчїю вѣдѣвь про-

---

[1] У фрушкогорском рукопису стоји: митрополита призреньскаго, а имена му не споминье. — [2] Фрушк. рук. не споминье никаквог игоумена — [3] Фрушк. рук. вели: и единого ѡть синоклить сконе, а имена му не споминье.

[4] Тако.

сьвтѣ се лице его, бож'ствьны же Лоука не скрозѣ облакь бесѣдова сь Христомь, ни задних тьгїю вздрекь проськ'тѣ се лице его, нь оусты кь оустомь сь Христомь бесѣдова и нага бога пльтїю покрьвена вьсегда зреше ѡчима своима и просвѣшташе се. Моуси кь Урьмномь мори и кь коупинѣ ꙗко кь зрьцалѣ зрѣше пренепороумоую, великы же еуагелисть и живописьць, не сенѣкно ни кь зрьцалѣ, нь пльтьскы зрѣсїю и написа ѡбразь ее, иже и чюдотворивы ѡбразь посльды ꙗви се. Моуси единїе тьгїю їсраилтьскые люди сквозѣ Урьмное прокеде жьзломь, сь же многы езикыи изведе ѡт сламалаго мора невѣрїа кь богоразумїе.

Симь же сице бывшемь шьствоуюштим' им' сь великым' Лоукою светїи же еуагелисть многа чюдеса поутем' шьствоуе твораше, и пришьд'шимь имь кь прѣдѣли срьб'скїе земле прьвѣе срѣтает' светаго апостола вьсесветѣлши патрїархь срьб'скыи и помор'скїи, кур Никодимь[1], на рецѣ Моравѣ, сь свештен'нимїи епископы и попи и дїакони сь в'сѣмь чьстїими' црькваным' клиросомь, сь многою славою и чьстїю, и лоб'завше светаго и вьспѣвше пѣсны достолѣпные апостолоу, и тако славеште бога и оугодника его великаго Лоукоу, проводише его кь владычьствоуюштомоу градоу, Смедереноу славномоу. Быв'шоу же светомоу кнезь богохраннымаго града, пакы оуслыша благоустивїи деспоть пришьствїе светаго апостола и вьзрадова се зѣло, и вьставь вьсе домовинѣ сь соупроужницею своюю деспотницею кюрх Ериною и сь богодарованними има чеди, боголюбивою дьштерїю ихь Марїею[2] и сь христолюбывїимь Григорїемь,

---

[1] У оном фрушкогорском рукопису стоји: Патрїархоу же тогда болѣзнїю сьдрьжимоу и понти немоштноу соуштоу, посилаеть клирось свои и тд. Држећи, према свима знацима, да је писац париског рукописа савременик и очевидац догађаја, више верујем њему.

[2] Царица Мара, жена султана Мурата II, коју је Мехмед II. — пасторак њен — по смрти Муратовој, с великом чашћу послао оцу јој

глаголю, и Стефаном и благовѣрным деспотом Лазаромь, и деспотицею кѵра Еленою и вьси архїепископи срьб'скїи, їепископы и чьстнїи игоумены, попи же и дїаконы вь чьстнїих одеждах, сь свѣстїими иконами и чьстнїими кресты, сь свѣштами и кадили благовонними, и множьство прѣподобнїих иноць и вьси болїре срьб'скые земле, и течахѹ вь срѣтенїе светаго, яко же бы решти чеда некаа благоразоу'мна иже теплоую имоут любовь къ своему родителю, и тако срѣтоше светаго, ѹсрьдно сь ськроушенном срьдцемь и доухом смѣренном лобзахоу светаго, и вьсе множьство людїи сь женами и дет'ми и вьси яко едними оусты вьпїахоу: господи помилоуи и спаси нас апостола своего мол'ками. И тако славеште бога вьнесоше светаго и великаго апостола Лоукоу еуагелиста вь богохранимы градь Смедерево, и положише его вь храмоу светаго благовѣштенїа прѣсветїе богородице, вь митрополїи смедеревскои, вь лѣто ҂ѕцѯа. (6961 = 1453) мѣсеца Ианѹарїа .ві (12) дьнь, идеже и дьньсь поуивають светоие тѣло его. Правештоу же тогда прѣстоль тоие митрополїе прѣосвештенномоу митрополитѹ кѵр Афанасїю[1], моужоу чьстноу и светолѣпноу и всакыми добродѣл'ми православїа ѹкрашенѹ.

Ѡ чьстноие срѣтенїе, и боголюбывь сьборь, ѡ оусрьдїе благокѣрных, течахоу ѹстрьмив'ше се прѣмо емоу прѣдкараюште дроуг дроуга, якоже бы стадо нѣкое познавь пастира своего изреднаго иже добрѣ токь къ паствѣ наставльшаго доуховнѣи и напаяюштаго медотоуними строуями ѡт рая исходештїих истоуникь; и что рекоу, Ефрать рѣка ѡт рая

Ђурђу. Да како да је она имала грдан утицај на испуњене молбе о преносу Лучиног тела.

[1] Г. Руварац мисли, да је Атанасије био митрополит Браничевски (Rad V. c. 185 n. i.); али поред других спомена које и он сам на том месту приводи, ево и овог јако непосредног, да је постојала митрополија баш смедеревска, и да је Атанасије био њен митрополит у то доба. — Фрушк. рук. не спомиње имена митрополитова.

исходить и напаштеть единоу егуп'т'скоую землю, божьственаго же апостола оучениа вь в'сен вьселеннѣи благоучьствоующтїих напашають светаго доуха строущми, ал'чоуштих насштаюуть небеснаго хлѣба, и нштих обогаштають вышнаго свѣта благодатїю.

Оузрѣв' же благоучьстивн деспоть Гюргїе таковоую благодать вь своеи дрьжавѣ такова свѣтилника, тьвердаго стльпа непоколѣбимаго, таковое скровнште царьское, теплаго и нерушимаго прѣдстателя, прькѣ дар'ствоуеть светомоу довол'но злато и сребро, чьстное каменїе и бысерь и свѣтлые и многоцѣнные одежде различные и ина многа, вьроучает'же емоу и град свои вь сьблюдѣнїе. Подобнѣ же и благоучьстивїи деспоть Лазарь сьтвараеть светомоу кивоть чьстнь и многоцѣньнь и завѣсе изреднїе оукрашенн златнми образы и проуаа, яко же лѣпо ест светїнмь.

Светїи же великыи еуагелисть Лоука вьсако любе стадо своє изволи вь нам прїити и новы ктиторь нам показа се, новїи чюдотворьць, многа бо чюдеса новаа и прѣславна сьтвори. Сьтвори бо велїе чюдо: приложи вьзрастоу светаго своего тѣлесе яко педь единоу, и цѣл'бы многые истоуи и новаа коупель силоамма дьньсь вь градѣ семь яви се; и что глаголю купель, вь купел' бо тьчїю единою на всако лѣто сьхождааше аггель господнь, единою вьзмоушташе водоу, и иже прьвѣе вьлажааше здравь быкаше; здѣ же при светомь не тако, не единою чюдо дѣйствоует' се, нї едни здравїе полоучает, нь на всакь дьнь и на всакь час елици сь топлою вѣрою и срдцемь смѣреном приходет вь прѣхвал'номоу Лоуцѣ апостолу еуагелисту здравїе обрѣтают различным недугомь, благодатїю и человѣколюбїем господа нашега Іисоуса Христа, емоу же слава и дрьжава чьсть и поклаштанїе, сь отцемь и сь прѣсветїим доухом, нынѣ и присно и вь вѣкы вѣком амїнь.

Ѡ чюдесех светаго Їеуагелиста Лоукы.

Прьвое о чловѣкоу кои догие и кьзвѣсты господиноу деспотоу Гиѡргїю и рече: пошли чловѣка к' цароу, ѡт прьве кьд га испросишь не кие ти га бранити.

Друго чюдо кьдь соу дошли и Рогозноу, да измоу светаго, тако и не даѡ народь чзети га, тьдь се шаїѡ свети кифалїи ѡномиу и тоурчиноу, говорекы: што ме дрьжишь, отправи ме на поспехь.

Третїе чюдо кьдь соу безбродноу рѣкоу прешли, коа се не могла газити, и прегие светы и за ним людїе.

Четврьто чюдо кьдь соу свѣкие оугасле и саме се ижегле.

Пето чюдо за рьвеник. Кьдь га срѣте господарь светаго еуагелиста Лоукоу, тере где поставише светаго еуагелиста с ковчегом на землю, тере ископаше рьвеник на ѡномоуи местоу и многы кои догоше на онаи рьвеник или грозничавы, или от ине болести, свакы исцѣле.

Шесто чюдо кьдь доведоше чловѣка оу вергах бесомоучимаа, тере га светы исцѣли и инѣх многѣх бесноуемих исцѣли от инех болестїи.

Седмо чюдо кьдь проигоумень поп кур Їаковь не вѣрова своим помислом за светаго, ере не онои светы еуагелисть Лоука, и кьдь га изболе ѡко, тере се помоли светомоу: тьдь моу се ѡнь шави, рече му светїи: чему ме молиш кьдь ми не вѣроуешь, ере не самь ша свети еуагелист Лоука. И поие кь светому и падши прѣд ков'чегом и помоли се, и постави око на светаго роукоу и исцѣли му светїи око

Осмо чюдо кьдь га е носїѡ господинь деспоть и властеле, многашть им се ие изпазїѡ тежакь да им' се ноие изькрьше, а многаштьи се ие изпазїи льгакь, рекао бы ере не ништо на нихь.

Тогожде[1] слово светаго апостола Лукн, не еуагелиста, глаголю. нь апостола глаголю Лукꙋ ѿт седмьдесетихь, бившаго епископа вь Лаѡдики сирьсцѣи, иже и сьдрꙋжьбиницѣ ѥму сꙋть: Апелись епископь смирньскы и Климь епископь сьр'дикыискїи. Благослови ѿтьче!

Благословень господь богь нашь твореи дивна и прѣславна, ꙗко же и Давидь глаголѥть: „див'нь богь вь светихь своихь", и пакы глаголѥть: „вь вьсꙋ ѕемлю изиде вештанїе ихь, вь кон'це вьселенные глаголы ихь", — иже дасть намь светые своѥ апостоли, иже просветише вьсоу вьселен'ную иными словеси, или похвалами похвалити вьзможемь просветителе наше и благодѣтеле, иже просветише нась таковою благодѣтїꙋ и изведъше нась ѿть тьмы вь светꙋ и видѣхомь светь истинны, и причестници бихомь славы божые, и сынове бога вишнаго нарекохом' се, и банею светаго крьштенїа просветив'ше нась, и доуха светаго благодати испльнив'ше. Которїи оубо ꙋмь, или которїи ѥзикь, или котора ꙋста, по достоинїю похвалити силь вьзможеть, иже таковыми благодѣтьми и благодѣан'ми нась ѿблагодѣтив'ше, не тьчїю вь животѣ, нь и по сьмрьти, своими див'ними чоудеси и исцѣлениими нась просвештаюште. Кто не подивит' се, кто не почюдит се, чловѣци си невѣждн философомь ꙋста заградише благодѣтїю доуха светаго прѣбивающтаго вь нихь, и чловѣци сы рибаре и

[1] Натписано у врх листа, јамачно другом руком. Односи се на „блаженног Ѳеодорита" са прве стране.

смерена рода царїе и кнезѝ тѣхь ѹстидѣше се, и вь нѥгда тѣхь слишахѹ пришьствїе сь страхомь и трепетомь тѣхь срѣтахѹ и сь смѣреннѥмь тѣмь главѝ своѥ прѣкланѧхоу, просеште ѿть нихъ благодать и благословенїе и помилованїе; и ѥлинцїи оубо вь недоуѕѣ бехѹ исцѣлѥнїе прѥемахоу; ѥлинци же бѣхоу вь тьмѣ идолослоуженїа, сихь банѥю крьштенїа просвештахѹ и доуха светаго благодати исплньнѧхѹ и ѿт тьми вь светѹ сихь извождахѹ. Ꙗко крилати вьсоу вьселѥн'нѹю ѡблетев'ше и ѿт мрака идолобѣсїа вь свету Христѹ богоу нашемѹ приведˈше. Дивьство твоимь соудбамь Христе боже! Чловѣци си малимь числомь вьсѹ вьселѥнѹю сице ѹловише вь благоуьстїю иже толицѣми лѣти вь мрацѣ идолослоуженїа прѣбивающтѹ вь скорѣ истрьгоше корен' ѕлоби и сѣме благоуьстїа посеавше и благодѣтїю Христовою вьѕрастише, ꙗкоже и Христось вь еуагели глаголѥть „вїн ѥсте свѣть мирѹ“, и вь истинѹ свѣть иже мракь тьми идолобесїа вьсеи вьселѥн'нѣи вь скорѣ ѿтѥмше и свѣтѹ ѹзрѣти тѣхь сподобльше, и ѡви ѹбо даже и до кон'чини по вьселѥннѣи непрѣстанно ѡбьходеште прохождахоу, потврьждающте люди божыѥ вь благоуьстїю, ꙗко же добрїи пастирїе пасѹште стадо Христово; и ниже трѹдь, ниже моуки, ниже рани ѹдрьжати тѣхь вьѕмогоше любовїю Христовою распалѧѥмїи, и вь раѕлинчнихь мѹкахь кон'чиноу прѥемьше. И ѡвїи оубо пакїи ѿть нихь епископоуьствомь сьна ѹкрашенїи вь своихь епископоуьїахь прѣбивающте дьнемь и нощтїю, пасѹште стадо Христово и просвештающте люди благодѣтїю Христовою, и храми божьствѥнѥ вьѕвижоуште (sic) и идольска капишта испровръг'ше, блаженноую кон'чинѹ сь миромь прѥм'ше. Многїи трѹди и поти ѡ своѥмь стадѣ прѥм'ше, и слово Исаїе пророка рек'ше: „се аѕь и дѣти ѥже ми дасть богь“, ꙗкоже и трьѥ сы светы апостоли благодѣтїѹ светыѥ тронце оукрѣплѧѥмїи. Апелисъ глаголю и Клима

и Лоукꙋ, не еꙋагелиста глаголю, нь апостола ѡт седмьдесетихь, — сїи оубо светы апостоли божстьв'номꙋ Павлꙋ послѣдовак'ше и сь нимь прохождахꙋ по вселен'нѣи оучеште люди кь благоучстїю, ꙗко же божстьв'нїи Павль тѣхь похвалаѭть и свѣдѣтельствꙋѭть ѡ нихь, и помнинаѥ Апелиса вь римьсцѣи ѥпистоли, и Клима такожде помнинаѥть вь ѥпистолїи кь Коласаѥмь, и сего же блажен'наго Лоукоу, не благовестника, ѥго же помнинаѥт богооугоднїи Павль вь Ѳимотеѡве посланїи свѣдѣтельствꙋе.

Сьи блаженїи Лоука епискꙋпь и прьвопрѣстол'никь вь Сирїи лаѡдикїисцѣи бивь и добрѣ пастꙋ ꙋпась ѡтиде кь господоу. Апелись же епископь смирниьскїи бивь и богоу прѣподобнѣ поработавь и кь нѥмꙋ вьзиде. Климь же сы, ѥго же кь Коласаѥмь апостоль поведꙋѥть, ꙗко прьвѣѥ вь сѣх ѡт ѥзꙋкь веровавь и сьр'дикыскїи епискꙋпь бивь, и ꙗзки Христови на теле носе кь богоу ѡтиде. — Сь же светы апостоль Лꙋка, не благовестникь, ꙗко же и више рехомь, нь ѥго же помнинаѥть богооугоднїи Павль вь Ѳимоѳеѡве посланїи, велїю и прѣзельнꙋю любовь имѣѥ кь блаженомꙋ апостолꙋ Павлꙋ, и даже до конꙋнии прилеплень сьврьшеною любовїю не ѡтлоучаѥ се ѡть нѥго, ꙗко же и блаженїи Павль кь Ѳимотеоу слишн что пише глаголаше: „Врѣме моѥго ѡшьствїа наста и оуже жрѣпь биваю, подвигомь добрїимь подвизах се, теченїе скон'чахь, верꙋ сьблюдохь; тѣмь же штедит' ми се правди вен'ць, иже вьздаѥть ми господь вь дьнь ѡнь праведнїи сꙋдїи; не тькмо же мнѣ, нь и всѣмь любештимь ꙗвленїе ѥго. Потьшти се прїити кь мнѣ скоро, Димас' бо ме ѡстави вьзлюбль нынѧшнїи вѣкь и иде вь Солоуни, Крискь вь Галатїю, Тить вь Далматїю, Лоука ѥсть ѥдинь сь мною“.

Блажень ѥси, Лꙋко апостоле, иже заповеди Христа бога нашего исплнѧѥ Ть бо рече светымь своимь апостоломь „си заповедь даю вамь: да любите дрꙋгь друга“.

— и пакы: „ѡ семь познаю аште мои ѹченици єсте, аште имате любовь междоу собою“, — и пакы: „идѣже бо єста два или трьє сьбраніи въ име моє, тоу єсмь по срѣдѣ васъ“, — и пакы: „възлюбиши господа бога своєго ѡта к'се (sic) доуше своє и ѡт всего срьдца твоєго, и искрьнаго своєго ꙗко самь себе“. Блажень єси, Лоуко апостоле, исплньꙗє заповѣди Христови и корень добродѣтелаємь въкорєнивъ, єже єсть любовь въ срьдци своємь. И въ нєгда оубо божьствьнаго Павла въ си ѡставльше, ꙗкоже Ѳимоѳєови пишеть, ть єдинь съ нимь прѣбиваше ни како же ѡтлѹчаꙗ се, и ꙗко же добріи коуп'ць въ глъбиноу добродѣтели коуньствова кьньдь не ѡтврьг' се дон'деже сьвръшеніє коуплаꙗ сьтворь.

И тако сьбравъ множьство злата и каменїа чьстна и бисера многоцѣн'на и въ свою єпископїю пришьдь, црьковь божїю ѹкрасивъ златомь и каменнємь чьстьнымь и бисером многоцѣн'нымь, и люди своє ѡбогативъ дивн'ними дѣли своими и чоудеси, ємоуже црькви божїа даже и до нынѣ память творить и людїє не прѣстано молет' се, ꙗко добромоу ходатаю къ владыцѣ Христоу, ꙗко да того молитвами без'моув'но (sic) и безъмєтежно житїє се въ тишинѣ проводив'ше въ добродѣтели доушевнѣи и телѣснеи, въ покаанїи добрѣмь и здѣшнихъ насладим' се и царьствїа небеснаго наслѣдници боудемь, и вечнихъ благъ насладим' се, благодѣтїю и чловѣколюбиємь господа нашего Іисоуса Христа, ємоуже подобаєть, съ ѡтьцемь и светымь доухомь, слава и дрьжава, величїє и ѡбласть, нынѣ и въ бесконечнїє векы века аминь.

ХРОНОЛОШКЕ БЕЛЕШКЕ НИЋИФОРА ГРИГОРЕ О КРАЉУ МИЛУТИНУ.

Византйски писац и савременик краља Милутина, Нићифор Григора, у свом познатом делу, говорећи о свршеној свадби Милутиновој, у Солуну, са Симонидом, ћерју цара Андроника II. Палеолога, вели:

„*Καὶ ἵνα ταν μέσῳ συντέμω, στερράς καὶ μάλα βεβαίας ὁ Κράλης τὰς σπονδὰς ποιησάμενος καὶ οἷαι κατὰ γνώμην ἦσαν τοῦ βασιλέως, ἐπάνεισι τὴν Σιμωνίδα λαβὼν βρέφος οὖσαν, τεσσαρακοντοῦτης τυγχάνων αὐτὸς, καὶ τοῦ βασιλέως καὶ πενθεροῦ καθ' ἡλικίαν προήκων πέντε ἔτεσιν ἔγγιστα*“. — Et ut rem in pauca conferam, Crales foedere sancito et probe ita ut Imperator volebat firmato domum discedit, secumque Simonidem infantulam abducit, ipse quadragenarius, et socero quinque circiter annos natu major[1].

По рачуну ученог исусовца, П. Пусина, ова свадба Милутинова била је 1299 године[2]. На то израчунање пристали су сви досадањи писци, који су о том догађају што говорили.

---

[1] N. Gregoræ: Historia Byzantina. t. I. Bonnæ 1829. p. 204.

[2] Georgii Pachymeris Andronico Paleologus etc. interprete Petro Possino. Romæ 1669. p. 615, et cf. p. 544.

Дакле, Григора вели, да је 1299 године краљу Милутину било 40 година, и да је бно око 5 година старији од свог таста.

Ове две белешке, непосредна и посредна, не слажу се међусобно. Ево како:

Таст Милутинов, Андроник II. Палеолог, син Михајила VIII. Палеолога, рођен је, по Акрополиту, пре очевог му уласка у Цариград[1]; дакле пре Августа 1261 године. И по Григори је тако исто, јер он вели да је Андронику тада било две године — *δεύτερον ἔτος ἄγοντι τῆς ἡλικίας*[2]. Пахимер вели, да му је при ступању на престо, Децембра 1282 г., било 24 године — *ἔτη γενονὼς τεσσαρα πρὸς τοὶς εἴκοσι τηνικάδε*[3]. И по једном и по другом, дакле, Андроник је рођен негде 1259 године. По томе му је 1299 г. било 40 година; те:

— Ако је Милутину 1299 г. било 40 г. то од свог таста, Андроника, није могао бити ништа старији; почем је ево и овоме тада толико било.

— Ако ли је, пак, доиста био око 5 година старији од свог таста, то му је 1299 г. морало бити око 45 година, а не 40.

Полазећи с претпоставке да је Григора знао, као што му је ласно било и знати, колико је година било краљу кад се женио Симонидом, овој несугласици не можемо наћи до свега два могућа узрока:

— Или да је ону белешку „око 5 година старији од свог таста“ додао какав преписач Григоровог дела,

---

[1] Acropolta p. 198.
[2] Nic. Greg. I. p. 87.
[3] Georg. Pachymer de Michaele et Andronico Paleologis. t. II. Bonnae 1835. p. 12.

да би што живље истакао неприличност брака Милутиновог са ћерју Андрониковом;

— Или да у Григоровом делу нехотичном омашком пишчевом, ил' преписачевом, стоји реч „*τεσσαρακοντοὐτης*“ место речи „*τεσσαρακονταπενταετης*“.

До сад су изашла три издања Григоровог дела у коме се ово место находи: Волфово[1] 1562 г., Боавеново[2] 1702, и Шопеново[3] 1829 г. У сва та три издања ово место подједнако гласи[4], из простог узрока: што су сва три приређена, што се првих једанајест књига тиче — међу којима је и ово место, с једног истог преписа из париске народне библиотеке, № 2558, и што у том препису управо тако стоји[5]. Није ми познато да има каквих разлика између ватиканског рукописа Григоровог дела и овог париског. Шта је с оним преписом што је у Иверском манастиру, на Атону, не знам поближе ништа[6]. Не могу, дакле, путем поређења разних преписа да дознам у чему је ствар. Немамо, пак, никаквих података из наших, или других каквих, извора о годинама Милутиновим, па да би на тај начин могли се одлучно

---

[1] Nicephori Gregoræ Romanæ, hoc est Byzantinæ Historiæ, libri XI. Basilæ 1562.

[2] Nicephori Gregoræ Byzantina Historia. Parisiis 1702 — 2 vol.

[3] Горепоменуто Бонско издање.

[4] Сравни наведено место из Бонског издања са Волфовим p. 93; и са Боавеновим t. I. p. 125.

[5] Садања је нумера тог манускрипта № 1723.

[6] Григоровичь у свом: Очеркъ путешествія по европеіской Турціи. Казань 1848. с. 13 каже да у поменутом манастиру има »рукоп. на прост. бумагѣ, лѣтопись Никифора Григора«. Кад ме је сад скоро нудио одлични зналац литературе византиске, г. Милер, професор у Ecole spéciale des langues orientales virantes у Паризу, да издам до сад неиздата дела Григорова, ја сам га питао да ли зна што о овом иверском рукопису. Он ми је одговорио да се не сећа да га је видео за време свог бављења у том манастиру, и да ништа не зна о њему.

изразити за ову или ону Григорову белешку[1]. Остаје нам још једино потражити нема ли још која хронолошка белешка о краљу Милутину у делима истог Григоре, те да њоме пресудимо која од оне прве две важи, видевши при којој од њих сâм писац коначно остаје.

Доиста Григора још једном спомиње године краљеве. Причајући како је таштa Милутинова; царица Ирина, хтела наметнути краљу за наследника кога од својих синова, вели, да Милутин са Симонидом није имао деце, и то објашњава овако:

„τῇ μὲν γὰρ θυγατρὶ ὀκταετεῖ πλέον ἢ τεττα ρακοντοῦτης ὁ Κράλης μιγεὶς βλαβῆναι τὴν ταύτης πέπραχε μήτραν, ὡς μηδὲ γονὴν ἐξ ἐκείνης ἔτι δύνασθαι γίγνεσθαι“. — Crales enim quadragenario major am puella octo annos nata congressus matricem ejus laesit, ut foetum nullum posthac edere posset[2].

Овде, дакле, Григора вели: да је краљу било „више од 40 година“ онда кад је Симониди било осам.

Израз „више од 40 година“ увек се узимао и узимâ за доб између 40 и 45 година. И Григора га је морао тако узети. Да је помишљао на старост између 45 и 50 година: он би, без сумње, употребио израз *„πεντηκονταετὴς ὡς ἐγγιστα“* — око 50 година; као што би учинио и сваки други.

Сад да потражимо кад је Симониди било 8 година, те да видимо кад је то Милутин био у доби између 40 и 45 година.

---

[1] Једини арх. Данило II. говори о старости Милутиновој, али не цифром но широким изразима. Тако вели, да је Милутин сео на престо: **„юнoу ѥмoу соуштoу къзрастомь“** (в. Дан 106).

[2] Nic. Greg. I. p. 243.

Пахимер вели, да је Андроник понудио краља ћерју својом, Симонидом „... *οὔπο τὸν ἕκτον παραλλάτον ἑναυτόν*“ — nondum sexenni majorem[1]. И Григора, говорећи о понуди, каже за Симониду „... *πέμτον τῆς ἡλικίας ἀγούσης ἔτος*“ — quintum jam annum agente[2]. Обојица се, дакле, слажу: да је Симониди било пет година кад је Андроник њоме понудио краља. Понуда та, по рачуну Пусиновом, била је 1298 године[3]. Свадба је била, као што споменусмо, више, 1299 год., — дакле у Симонидиној шестој години. По томе, Симониди је било осам година негде око 1302 године[4].

На три године, дакле, по женидби својој са Симонидом Милутин је био у доби између 40 и 45 година, по овим речима Григоровим.

Овим Григора остаје при оној својој белешци: да је краљу било 40 година при женидби.

По томе, Милутину је било 43 године онда кад Симониди осам, што је увек „више од 40“, те између 40 и 45 година. Белешка „око 5 година старији од свог таста“ не вреди дакле; јер ето иначе би изашло да је Милутину било 48 година онда кад Симониди осам, што ни Григора, нит и ко, не би никад обележавао са „више од 40“, но увек са „близу 50 година“, — кад већ не ће да рече сам број.

*

Са свим је све једно по исход ове расправе: је ли ону пропалу белешку унео у дело Григорово какав доц-

---

[1] Pach. II. p. 275.

[2] Nic. Greg. I. p. 203.

[3] Види горепоменуто Пусиново издање Пахимера, p. 416.

[4] Du Cange, у свом делу: Historia Byzantina duplici commentario illustrata. Lut. Parisiorum. 1680 p. 289, мење цео овај догађа у »око 1303 г«.

нији преписач, или баш Григора са̂м. Григора је, записујући те белешке у опште, имао онаку исту намеру, каква би била доцнијем преписачу повод измене. Да Григора није мислио да ће тиме живо истаћи неприличност брака Милутиновог са Симонидом, и да ће просути јаку светлост на приватни морал краљев, он не би о годинама Милутиновим ништа ни говорио, као што не говори ни о годинама толиких других краљева и царева страних и византи̂ских. То је очевидно за свакога који прегледа цео текст у којима те белешке долазе (а ја сам их навалице за то потпуне и исписивао), а зна стање средњевечне византи̂ске историографије. Еле, баш врло лако може бити да је и он са̂м, рекав најпре непосредним бројем године краљеве, пошао и један корак даље, учини му се да није потпуно пости̂гао намеру своју, те написао да је краљ ето, не само од своје невесте био много старији, но ча̂к и од свог таста. Исходу ове расправе, велим, то је све једно. Несугласица ухваћена, зла намера уочена, — већа белешка и тим самим испада. Уз то још, од оне три белешке: непосредна и једна посредна подударају се тако да искључују ону трећу, која је баш управо она већа. Дакле, унев у разгледање Григорових хронолошких бележака о краљу Милутину све што се за сад може узети, критичар мора избацити из дискусије ону већу белешку, па ма чијом руком она записана била.

Остају нам, дакле, још свега две Григорове белешке, о којима може бити разговора. Прва је, непосредна, да је 1299 г. Милутину било 40 година; а друга, посредна, да му је негде 1302 г. било између 40 и 45 година.

Рекох горе да се те две белешке подударају. Оне се доиста и подударају, али тако да искључују ону по којој би 1299 г. Милутину било 45 година, и ништа

више. Да је, бележењем година Милутинових, Григори била друга намера, чисто кроничарска, те да му се у чистоту руку и може посумњати: ове две белешке једна другу би оверовљавале. Овако...

Може бити да је 1299 г. Милутину било мање од 40 год., па то Григора заокруглио; а кад му је тамо око 1302, тек прешло 40, Григора то пустио у „више од 40“, да се може посумњати и до 45.

За сад се нема чим дознати је ли доиста тај случај био. Све су вероватноће, у осталом, више за „јесте“ но за „није“. Све што се још може дознати то је максимум могућег претеривања, који се хвата комбиновањем ове две белешке.

— Да око 1302 год. Милутину буде „више од 40 година“, узмимо најмању округлину 41, морало му је 1299-те бити најмање 38 г.

Дакле, она непосредна белешка Григорова, ако је претерана, претерана је највише са две године.

То је све што се, при данашњем стању грађе, може рећи о Григоровим хронолошким белешкама о краљу Милутину, пошто се критички разгледају на самом извору.

* *

Можда ја не бих никад свео моје записке о овом питању, да га пре мене нису други чудновато заплели и изводили, и изводе још једнако, неизводљиве резултате.

Учени исусовац Пијер Пусин, у свом издању дела Пахимерових, први је се дотакао Григорових бележака. Одређујући, и увек с дубоком критиком и немалим успехом, године догађајима које Пахимер у свом делу ређа, наишао је и на женидбу Милутинову са Симонидом, о чему Пахимер доста прича, и поставио је, као што смо и горе споменули, за понуду Андроникову: 1298, а за

саму женидбу: 1299-ту годину. И у свом табеларно-хронолошком прегледу, уз г. 1299-ту ставио је оваку белешку: „Imperator thessalonicæ, tractatu affinitatis cum Crale Serbiæ concluso, ab eo Cotanitzam transfugam, et priorem Cralis conjugem filiam Terteris accipit, vicissimque Crali propriam filiam Simonidem sponsam consignat, puellulam vix octennem viro prope quinquagenario, et plurium jam uxorum marito; custodiendam videlicet intactam usque ad puberem ætatem'" etc. — Пусин је служећи се Григором саставио ову белешку; јер Пахимер ништа не говори о осмогодишњој Симониди, нити икакве године Милутинове бележи. У тој белешци, ето, дотакао се Пусин хронолошких бележака Григорових о краљу Милутину.

Без сумње, свак види да је Пусин начинио грдан каламбур од Григорових бележака. Прво тиме, што је помешао причање Григорово о женидби Милутиновој са причањем о ономе што се десило на две-три године после, те белешке које се односе на 1302 г. применио је на 1299-ту. Друго тиме, што је преносећи те белешке правио измене: речи Григорове „*πλέον ἢ τετταρακοντοῦτης*" заменио је са „prope quinquagenarius", — што никако није свеједно. Григоров израз обележава доб између 40 и 45 г., а његова измена између 45 и 50.

Жан Боавен де Вилнев, у свом издању Григоровог дела, уз речи „*τεσσαρακοντοῦτης τυγχάνων αὐτός*", ставио је оваку белешку: Possinus eam Simonidis profectionem confert in annum Chr MCCXCIX., quo anno imperator Andronicus erat jam ipse quadragenarius. Itaque si, ut Gregoras ait, Crales gener socero Andronico

---

[1] Georgii Pachymeris Andronicus Paleologus, interprete Petro Possino. Romæ 1669 p. 615.

quinque fere annis natu major fuit, oportet Cralem eo tempore annum ætatis fere quadragesimum quintum attigisse. Minus bene itaque et a Gregora quadragenarius, et a Possino prope quinquagenarius tum fuisse dicitur"[1].

Из ове оваке Боавенове примедбе јасно се види, да је он у разгледање Григорових бележака ушао тражећи повод оној Пусиновој измени, коју видесмо горе. Он није уочио да је Пусин испремештао Григорове белешке, те да је то први повод његовој измени. То се види и по томе, што међу својим примедбама приводи и речи Григорове и Пахимерове о годинама Симонидиним у време понуде учињене Милутину 1298 г., па наставља: „Anno proxime insequuto (qui fuit annus Christi MCCXCIX) eandem Possinus octennem facit"[2], — и ништа више не вели. Нотира, дакле, чуда ради. Пришав ближе Григоровим белешкама у намери да пронађе на који начин Милутину излази у 1299 г. више од 40 г., и наишав на један, Боавен се с места прихвати њега и престаје даље о том мислити. Њему се чинило, да је тиме нашао прави повод Пусиновој измени, и дâ јој узгред одређеније границе. За свој начин проматрања Григорових бележака, дакле, држао је да има Пусина уза се.

Боавен је прецениo Пусина у овом случају. Пусинова је измена — као што знамо — много грубља погрешка но што би била да је постала из оне побуде, коју Боавен држи да је нашао. Погрешка би, да како, и овако била; јер је то некритичко проматрање Григорових бележака, које је Боавен, мислећи да следује Пусину, чинио; као што је то сад, држим, сваком јасно после мог разгледања тих бележака. За што тако окреће

---

[1] Nicephori Gregoræ Byzantina Historia. Parisiis 1702 p. 758.

[2] Ibid. p. 758.

питање да једино полази од оне посредне белешке, и што се упушта у извођење не прибавивши јој ни сенке вероватноће, — он ништа не вели; као што у самој ствари не би имао шта ни рећи, осим оног што ми из целокупног његовог поступка и сами видимо: да га је на то навела Пусинова измена.

Наведен, дакле, Пусином да ближе приђе Григоровим белешкама, Боавен је први опазио несугласицу међу њима и покушао да их расправи. Расправа његова нема никаквог основа и од данас о њој не може бити озбиљна разговора.

Боавенова белешка, онаква и као његова, није била опасна, све док је није један писац присвојио и изменио. Од овога је таква и до нас дошла „грехова наших ради“.

То је био Едуард Муралт[1]. У свом делу, Essai de Chronographie Byzantine, уз год. 1298. он пише ово: „Andronic offre la main de la fille Simonide au krale de Serbie Ourosc Miloutin, bien qu'elle eut à peine 6 ans, tandis que le krale fut âgé de 45 ans et eut été marié troès f is“[2]. Уз ове речи он наводи ове изворе: „Pach. III. 31. p. 275, 5—276, 16: „n'étaut pas encore entrée dans la 6e année“; p. 203, 14: „'gée de 5 ans“, 204, 11“.

У овим од Муралта наведеним изворима нема ни речи о годинама Милутиновим. Онај други део причања о годинама Симонидиним — âgée de 5 ans —

---

[1] Не треба изговарати ово име по француске – Мирал, -- као што то чини један писац у Годишњици III. Ник. Чупића. Муралт је, као што су ми овде причали неки његови познаници, Немац, и зове се E. von Muralt.

[2] Essai de Chronographie Byzantine, t. II. 1057, - 1453, par Edouard de Muralt St. Pétersbourg 1871. p 471.

пак, не припада Пахимеру, но Григори, — *πέμτον τῆς ἡλικίας ἀγούσης ἔτος* — као што горе видесмо.

Муралт је, дакле, и испретурао изворе, и узео Боавеново мнење о годинама Милутиновим, ништа о том не казавши својим читачима, те превари̇вши их да тако стоји у њиме наведеном Пахимеру. Па и то није све. Муралт је и изменио Боавеново мнење; не, да речем, на основу каквог критичког расматрања, но из непажње, што се у осталом њему почешће догађало[1]. На име, Боавеново „fere quadragesimum quintum“ — уравнив у пуних 45 г. — премешта он из 1299 године у 1298; при свем том што у самој ствари нити Григора што прича о годинама Милутиновим приликом понуде Андроникове, нити Боавен своју мниму исправку мање у то време.

Ова Муралтова измена измêна̂ разишла се по свету.

Госп. др. К. J. Јиречек поверовао му је да тако стоји у изворима прве руке, и одбивши од 1298 године — 45 година, извео је: да је краљ Милутин рођен 1253 године, и читаче своје упућује на Муралта[2].

---

[1] На с. 425 Chron. byz. II, при г. 1272. пише он: »Paléologue nègocie le mariage d' Anne, sa troisième fille, avec Ourose Milutin, fils puîné du krale de Croatie ete«. И ту наводи Пахимора с. 350—355. Истина Пахимер на тим странама говори о покушају те женидбе Милутинове, али ни ту, нити на и ком месту, има: да је Милутинов отац био »krale de Croatie«; него изреком стоји, да је цар отправио ћер своју Ану »ad cralem Serbiæ Stephanum Uresim — *τῷ κρατοῦντι Σερβίας Στεφάνῳ τῷ Οὔρεσι* — secundo eius filio Milotino nupturam.

Да ко поверује Муралту, могао би на основу онога, што рекао г. С. Љубић једном приликом, »доста смијешна пасукати«.

[2] Geschichte der Bulgaren. Prag 1876. p. 280 n. 31: »Geboren war Milutin im J. 1253 (Muralt, Chron. byz. II. 471). – Види и руско прерађено издање, Исторія Болгаръ. Одесса 1878., с. 371 n. 31.

И један наш писац, јамачно намамљен примером Јиречковим, вели: да је Милутину 1260 г. било 8 година, — и позива се опет на овог Муралта[1].

Пут, којим су, ето, прошле у литератури Григорове хронолошке белешке о краљу Милутину, није да како ни мало научан; али је, ван сваке сумње, тако поучан, да није залуд па баш да сам се и само тога ради помучио овим послом.

* * *

Из Григорових бележака дознали смо, да је Милутину, негде 1299 г. било између најмање 38 и највише 40 година; дакле: око 40. Истина у среди. И останимо на томе.

Помоћу ове белешке да израчунамо још коју приближну.

α). Милутин је рођен око 1260 године.

β). Било му је око 13 година, кад га је, негде 1273 год. отац хтео женити Аном, ћерју цара Михајила VIII. Палеолога.

γ). Било му је око 22 године кад је 1282. ступио на престо.

δ). Умро је 29 Октобра 1320: бившу му око 60 година.

Париз.

Ив. Павловић.

---

[1] У III. Годишњици Николе Чупића. Београд 1879.: Неколико хронолошких исправака у српској историји од Љ. Ковачевића, с. 431 п. 2.

СРПСКА ПИСМА У ФРАНЦУСКИМ АРХИВАМА.

Скоро ће година дана како сам први пут ушао у богате народне архиве — Archives nationales — у Паризу; а на препоруку овдашњег српског министра, г. Мариновића, на чему му одлична хвала, г. C. de Freycinet, бив. председник министарског савета и министар спољних послова републике француске, писмом својим од 21. Јуна ов. г. изволео је дозволити ми и истраживање у архивама министарства спољних послова. Не мислим овом приликом изнети све што сам до сад из акта поменутих архива исписао, а што би за историју нашег народа, непосредно или посредно, могло добро послужити, — једно: што по извесним партијама истраживања своја још довршио нисам, а друго: што сам рад извесне партије обрадити у свези са истраживањем по још неким европским архивама, што мислим доцније предузети — ако се и како узмогне. Износим, ево, само један део, који је у мојој колекцији преписа и списа истина најмањи, али који представља једну целину.

То су српска писма, која се налазе у тим архивама. Уређујем их хронолошки.

I.

У Archives nationales има два картона, K. 1318 и 1319, дипломатске преписке између Турске и Аустрије

у XVI веку. Архивари, које сам питао, нису ми умели казати како су те ствари доспеле амо, — јамачно што их је мрзело тражити по књигама! Но, по свој прилици, то је дигнуто из Беча 1809 год., кад је Vivant-Denon, члан академије и главни директор музеа „Napoléon“, по заповести Наполеоновој претурао по бечким библиотекама, архивама и музејима, не би ли нашао што вредно да се пренесе у Париз. Аустријанци су добро знали Наполеонов омиљени обичај, те, пре но што је француска војска ушла у Беч, све што је важније и боље отправили су у Мађарску, или посакривали[1].

У једном од та два картона, у оном К. 1318, има и два српска писма од 1535 године. На њима, истина, датума нема, али тако пише на завоју, који је амо с актима дошао[2].

Писма су Хусрем-бега, „господара смедеревског, београцког и подунавског“, Фердинанду краљу мађарском[3].

Једним моли, Хусрем-бег краља Фердинанда, да пусти трговца Дмитра Купинића, који је „на вере ухићенъ“. Писано је стилом простим и њежњом. Ево, на пр. шта вели Хусрем-бег на завршетку тог писма: „**и ми се надамо ѡдъ ваше милости за снега сиромаха Дмитра, да ки ваше господство сироте старе манке му сузе уставилан**“. Ово Турчину на част служи!

---

[1] Види извештај Vivant-Denon-ов (Arch. nat. AF IV. 1679) од 18. Јуна 1809. упућен à Mr. le prince de Neuf-Châtel, major général de la grande armée, у ком се тужи да је све што је боље отпрађено у Мађарску, »а јамачно је — вели — много што шта и посакривано

[2] На француском старом завоју стоји, да су та писма писана јерменским језиком! На новијем завоју стоји »en esclavonne«.

[3] Фердинанд I. краљ мађарски и чешки од 1526 г., а цар немачки од 1556 године. † 1564 г.

Друго је збрка речи, из којих се не би могло знати о чему је управо реч, да није превода латинског — учињеног у краљевској канцеларији, којим ћу се послужити да објасним садржину тог писма.

Оба писма писана су истом руком, на хартији широке осмине. На сваком је ударен турски печат црнилом намазан.

Скраћене речи разрешио сам и побележио знакове — где је се могло.

а.

Год. 1535. Хусрем-бег, господар смедеревски и београцки, моли мађарског краља Фердинанда, да пусти трговца Дмитра Купиниће, који је „на вере ухићенъ“.

„Милостню божнѡмъ многѡ поклоненне всеуасному, поутеному, всакое уасти достонному, високородному кралъ Ферандушу пишемъ азъ Хусремъ бегъ, господаръ смедеревски и београцки, пишемо вашои милосте: си сиромахъ Дмитръ Купинићъ[3], тръгѡвцъ, на вере ухићенъ, а за то зна ваша милостъ. Кадъ е вера треба да е вера[4], и ваше милости земле тръгѡвци кои доходе ѡвамо: како уъсно и мирно дођу, ми уъсно и мирно съуувамо и ѡдъправимо; и ми се надамо ѡдъ ваше милости за снега сиромаха Дмитра, да би ваше господство сироте старе манке му суже устакнли“.

---

[3] У оригиналу је презиме скраћено с последња два слова, но и у преводу стоји »Cupiniz«, те нема сумње да сам га добро разрешио.

[4] Овим Хусрем-бег опомиње Фердинанда на мир, закључен између њега и султана Сулејмана на две године пре тога — 1533.

b.

Год. 1535. Хусрем-бег, господар смедеревски, београдски и подунавски, извештава мађарског краља, Фердинанда, да је султан Сулејман I. победио у рату с Персијом[5], и да се победоносно враћа у престоницу, — и шаље му једно султанско писмо.

„Милостню бога вишнагѡ и нарокомъ[6] чъстнаго цара амире султанъ Сулеймана[7], царемъ цара, всечасному, почтеному, всакое части достонному, високородному, всакоеми добротами испуненому, високородному племенъства Ферандушъ краля земли алманъскне, пишемъ азъ Хусремъ бегъ, господаръ смедеревски и бесѡградски и подунавъски[8]. По сихъ чъстити царемъ царъ, амире султанъ Сулеманъ. и сераскѣръ. султанъ всечасно бивши. преде славомъ царства му. и крепкомъ десницомъ царства му. ѡбразъ къзлъбашки. не моглъ. стоатъ и к тому. чъстити царъ. съ всою силою и славою. греде. а къ престолу царства му[9]. и что е чъстити царъ и чъстити сераскѣръ

---

[5] Овако је латински преводник превео писмо Хусрем-бегово, знајући о чему је он хтео јавити.

[6] У преводу стоји: »Gratia altissimi Dei et Profete«, по у оригиналу стоји јасно написано „нарокомъ“, а не „пророкомъ“, као што је преводилац разумео био.

[7] Сулејман I. (1520 1566).

[8] Одавде до краја стављам знакове како су стављени у оригиналу.

[9] Ову последњу реченицу преводник је превео: »et etiam clarissimus imperator potentia et laude sua civitates multos sedi sue imperiali adjunxit« — што је погрешно. Хусрем-бег је овим хтео рећи, да се султан победоносно враћа у престоницу, и ништа друго. — (Сулејман је пошао из Персије у априлу 1535 г., но стигао у Цариград тек 8. јануара 1536. Види о томе у Zinkeisen-a: Geschichte des osman. Reiches in Europa. Th. II. s 750 751).

сѹлтанъ. писанне милосте кралевъства ти послахом по нашем мансѹръ[10] ваше светлости. и богъ ви весели. ѹ векъ и аминъ".

II.

У Archives diplomatiques — у министарству спољних послова — у correspondance avec la Turquie, supplément 1806 à 1810. Томе 24, од № 116 до 127. има десет писама српских и два руска из 1806 године. Ђенерал Лористон, ушав и посев Дубровник, нашао их је у кући, у којој је становао био владика црногорски, Петар I. Петровић — Његуш. Та су писма разних вођа побуњене Боке и Црне Горе, који се опираху француској окупацији, писана, већином владици, у најкритичнијим тренуцима.

На њима стоји једна сура хартица, № 114, и на њој ова заповест Наполеонова:

„Renvoyer à Monsieur le Prince de Benevent pour me faire un rapport.

St. Cloud, le 4 août 1806.

Signé N".

Под № 115. налази се превод тих писама — у поширем изводу, потврђен потписом ђенерала Лористона[11]. Превод носи овакав наслов: „Tradiction de plusieurs lettres, écrits en langve Serviene ou Russe, trouvées après le déblocus de Raguse dans la maison ou logeoit l' Evêque du Monténégro". У преводу има тринаест писама, док

---

[10] Не знам да ли баш овако ваља ову реч читати, јер је много скраћена и утрпана. Преводник је превео са »servus«.

[11] Certifié conforme aux originaux.

Ab. Lauriston.

међ оригиналима нема но свега дванаест. Тринаесто, које се у оригиналу не налази, писмо је руско и мало — као што се из превода види.

Под № 128. рапорт је министра спољних послова, од 5. авг. 1806 г. — изређен према горњој наредби од 4. авг. У рапорту се вели, да према поменутој наредби, министар има част поднети Његовом Величанству превод писама нађених и т. д. За тим иде кратка анализа сваког писма. И министар примећава да нема тринаестог писма у оригиналу: „On observe que l'original de la lettre № 13. dont on vient de faire mention ci-dessus, ne se trouve point dans l'envoi du général Lauriston, et qu'on n'en a eu connaissance que par la traduction qu'il a adressée avec les pièces“[12]. Завршујући, после ових речи, свој рапорт, Наполеонов минтстар вели: „Au surplus, V. M. jugera sans doute que cette corespondance présente peu d'intérêt, et qu'elle ne peut être utile que par les indications qu' elle donne sur les individus qui figurent dans révolte des Bochais“. — Што се њихових потреба тицало, Prince de Benevent имао је право!

Ево тих десет српских писама са она два руска и са преводом оног тринаестог, које је ђенерал Лористон заборавио послати. Скраћене речи разрешио сам, побележио знакове и подвукао сопствена имена.

---

[12] Нигде нисам могао наћи спроводно писмо Лористоново, с којим је морао послати те ствари, а доста сам времена и труда потрошио око тога у оба архива. Мора да је у министарству војеном — ако није поцепано. Можда би се у њему нашло још што интересантно односно владике и његових помагача.

а.

„Ваше високо Преосвещенство и превосходителство Милостиви нашъ Господаръ.

Долазио е Кола Лазовъ[3] на Риеку и за они посо що сам ви у перво писмо писа ние кажива нища, а они чоекъ поша е опетъ у Скадаръ и обећа е колико би що разумио да ће дођъ и гласъ чисто дониетъ. Ако се паша поврати с воиском овамо: колико бих що разумио чинићю ви гласъ, а садъ више немам що писатъ що не бисте знали!

Овамо се много и премного чуе и гласи. Може битъ да ние све истина; но тешко тому тко остае како сам я остануо! Колико ми е данахъ сваки денъ иедим се и немам никва веселя ни радости, нако само що сам за васъ слава Богу радостанъ чуући да сте здраво и добро. Молим ве, владико свети, за любавъ Божию, немоите стоятъ що не бисте держали код себе четири опеть стотинахъ Церногорацахъ, да ви чине страже и чуваю себе и васъ!

За Цеклинане, кои су били дошли из окола поради Бащине у Десиовицу баштину ораше и тамо заисто иде сватко: защо сам их укорио и писа тако що ниесу любѣли слушатъ, а може ти сердаръ оповиедат, коега сам порвога пута я био уставио, а сад сам и нега сиромаха корио кому е васъ оставио, да ви е сиромахъ препорученъ. Видите да се держи силом, али „форца ћера хромца“! Нека иде да пати како други. По истини волимъ да тамо гину, но проз потоке селанске измећю себе, що чинаху сваки денъ мећю собом. Ви сте много труда подниели молећи ихъ и богом заклинаюћи да оставе домаће юнащво и крвопролиће; али су, слава Богу и вама

---

[13] Погрешком два пут је написана ова реч.

за здравие, нагнати на поса що су одамно желѣли. Нека се зна тко е добри юнакъ и познае честъ и пощенѣ!

Овамо е суша велика, жито се поскупило: не може се нађъ кила за два талиера що се не придае; а, богъ да сохрани, мало иощъ да постане суша, не би се могло зерна добовитъ; али сам све заборавио мислећи за васъ и сада сам доволно богатъ и све що има еданъ градъ да ми чоекъ поклони: мало бих му зафалио. Молимь В. В. П. пишите ми що се тамо чини. Ели много воиске француске у Дубровникъ и може ли му придоћъ помоћъ из Далмацие, и есте ли га затворили у градъ, и що мисли хоће ли се битъ оли предават!?

Предаем ве господу богу вседржителю, да онъ укрепи ваше оружіе и благослови ваше воинство и ваше неприятелѣ метне под ваше ноге, да ве видимъ у здравию и светую вашу светую десницу сердца весела и радостна да любимъ и покорно герлимъ и целивамъ у здравию и благополучию.

1806. Юния 10.
на Добро..

В. В. П. М. Н. Г.
покорни слуга и любителъ вашеи
светеи руки попъ
Петръ".

Адрес: — „Високо Преосвященеишему и Превосходителнѣишему Господину и милостивому нашему Господарю митрополиту и кавалиеру Петру Петровичу вручит рукоцѣлователно во светую десницу

у Дубровникъ".

b.

„Его высоки Преподобіе Г. отацъ Дометіянъ
Мнѣ милостыви Благодѣе.

Данасъ получисмо лист отъ г. попа Петра за его Еццелленцию Высоко Преосв. г. нашего Митрополита, за кои препоручуе да метнемо исты листъ поть коперту нашу, будући како естъ ерђяво запечачень!!!

Друго ако желите знать в. в. п. зафалеђы Г. богу ми се находымо сви колицы здраво; но ючеръ разумѣсмо весма жалостне новыне порады Боке отъ Котора, да нашегъ в. с. Покровителя оружіе хоћъе да одустане по указу царскога велич., а да аустріанско оружіе хоћъе интратъ! — О, доисто, Милостыви благодѣе, печални дневы насъ сусретаю! и то бы била последна ровина нашему хрыстіянскому народу; ма имамо уфанѣ у нашего небесногь царя, да не ћъе допустити да се душманы лопатны могу насладыти.

Друге гласе есмо имали, те весма печалне, да Церногорцы и Приморцы есу сви прошли путь Далмаціе, а нашегь архіепастира милостываго, сиромашногь утѣшытеля а страногь защитытеля есу са самимь милитаромъ оставыли. То намъ есть много жалостно чуты было; но молим ваше в. Пр. да би сте отворыли отеческую любовь намъ мало извѣстіе припослатъ за нашего архипаст.

Ми зафалеђъи Г. богу живимо у миру и у любови и настоимо за свако добро и пощенѣ своме архипаст. дому. А наш г. Деметри онь се находы у свакомъ благополучію, који целуе десницу Его Преосв. г. митр., а на исты начынь в. в. Преподобію; него ест много потребыто г. Деметрию (libro delle Lettere) на славѣно сербски езыкь, кое мислимъ да ћьете быть прымили в.

в. п. ерь мою препослату оть 8 текушчаго и све разумели.

Остаемь целуюћъи Его высокопреосв. г. митрополита руке и ноге кудъ ходы, такођеръ и вашему в. Преподобию

Станевычь
11. Јюнии 1806. —

Есамъ всепокорни служитель
Сгмеонъ Орловићъ".

С.

„Владико свети.

До ономадна доходили су кумитъ и молитъ да и се барке пуще, а сада никто не долази, а пошле су све. Я не знамъ како то може битъ, и виђено есъ да е узрокъ отъ интереса али заповиедниках стариехъ, али нижниехъ, ма брезъ нища не може битъ; но мене се чини, да би добро било, да ђяво све барке понесе и празне и пуне, а да пишете у Нови: да и све опетъ керцаю хлеба, ер на наше очи ние ни едне.

За велико име боже чувате се и из куће не излазите, ер има людихъ, по кажеваню, да ви настаю животу! Я не знамъ що може битъ и що ће битъ; достасамъ ючерь видио по гађяню како гађю градъ, такођеръ како настаяю корабли и како чуваю. Оновечери пасале су дванаестъ баракахъ из порта кашахъ. Дошло е вино що е посла Царевићъ. Я шилѣмъ и книгу да е Иово види, ако е що ту от нѣгове робе да му се пошлѣ. Пошлите два момка да ви донесу вино. Ако заповиедате, велико би добро било, да се ова филука направи и стои готова за све оно що би могло служитъ. Доста ми е зле

среће, па ми и попъ Раде помага ресто, послат га немамъ по кимъ.

12. Июнія 1806.
(Није означено место из кога се пише).

Целивам ви свете скуте
слуга
Яковъ".

---

d.

„Ваше высоко Преосвѣщенство
Милостивои Государъ.

Кои се находе у таоство овѣкъ оть села кои су се предали есу ми дали ово писмо, кое имамь пощенѣ препроводить вашему высоко Преосвѣщенству, да су имъ Зубци ономадне много скота узели. Ако ви за благо расудите да речете Турцима да пошлю на Зубце заповѣдь, да се све поврати овіема сиромасима, кои су под нашу протецію.

Препоруч. вашои дружби и имамь пощенѣ за вазда бить

Из Новога[14] 12. Ѣуня
1806.

Вашего В. П.
Мил. Государя
покорни слуга
Георгиі Воиновичь.

Адрес: — „Его высоко Преосвещенству Милостивому Государу Петру Петровичу Нѣегушу, Госп. митр. Черн. Берд. и прим. и орд. св. Алекс. Невск. кавалеру, и пр. и пр.

на Босанку".

---

[14] Написано је тако да се може читати и »Навоза«.

e.

Капетани отъ порта Сребернице!

У ови поратъ отъ Груже нема по данасъ хлеба, у за то препоручуе се вама, ако би дошла ту она брацера патрунъ Марка Тъшивца изъ Новога, а не би могла отъ времена доћъ, даћете четири бар е и на нихъ дружину да е ремурћаю, и како коя барка съ хлебомъ доће: та часъ нека иде овамо; защо откад самъ пошао исъ Сребернице хлеба ніе дошло већъ она сама брацера що бѣше кодъ васъ; а в прочемъ есамъ вашь

14. юнія 1806.
исъ Груже.

Спиридонъ Марковичъ".

Адрес: — „Капетанима Гварда Порто
отъ Сребернице".

---

f.

„Ваше высокопреосвѣщенство
Милостївой Государъ.

Имѣю честь препроводить славнога уводу за кога ручио се кнезь Іоко Катичъ, ові е найсправніі; ако буде добро плачень и служиче харошо.

У понедѣлникь биче састанакь оть све Боке за изабрать депутате, с наше стране шлѣмо Чупковича, у Петроградь[15]. Данаске Новска краина воружи три велике крофете по 20 лубарада свака; исте чекаю

---

[15] Написано ситно и скраћено, те га преводилац није разумео, те нема у његовом преводу те речи.

остале бродове изъ Боке, и юфам се да че и бить близу 15. кои иду да срету ніемце, и да ихь закуме да се одь нась проћу, ако ли нече и да ихь свіе потопе: ово е дошло вріеме или победить, или умріеть, ибо не би било живѣна нашему народу и закону.

Знамь да сте обѣдовали ючера на адмиралски корабль, и знамь да се е біо довукао тамо чесарски Брикь, жудіо би что отаино знать за узеть мое мѣре са моимь народомь упро[16]...

Препоручем се вашой дружби, кое за вечно остаемь руку целуючи

Каст. Нови,
15. Ђуна 1806.

Вашега високопреосв.
Милост. Госуд.
покорни слуга
Георгіе Войновичь".

Адрес: — „Его высоко Преосвещенству Милостивому Государю Петру Петровичу Нѣгушу, Госп. митрополиту Черногорскому, Бердскому, и приморскому, и ордена светаго Александра Невскаго — — — и пр. и пр.

на Босанку".

9.

Ваше високопреосвященство.

Явно е вамъ како данасъ дође ис Триесића неки Лоренцини ис Котора, и каза: да е дошло на Лиезину осамнаесъ бродова цирка и неколике канунiере, сви керцати воиске под барякомъ аустріанскомъ, кои оће да улѣгу у Боку. Глас ѣ да е воиска ћесарова,

---

[6] Од ове речи толико се може прочитати. У преводу је нема.

али ми не вѣруемо да е ћесарова, него држимо анци вѣруе да е воиска францешка, изъ узрока тога: що е пред истом воиском Ѣикановићъ, Дабовићъ и неки Фонтана из Новога, кои су на служби Францешкои. Ма, али била воиска ћесарова али францешка ми не можемо нити оћемо да у Боку интраваиу; тога ради являмо ви по ради да ви служи за вашу Свѣтлостъ и добро владанѣ, а ми се уздамо да ћете и ви битъ разумѣли и до сада за исто дѣло, и молпмо васъ препоручите Нѣговои Екцеленци вици-адмиралю да ихъ не би пропущіо пасатъ амо, и нека ви каже есмо ли сигури, и, боже сахрани, ако би ви рекао да насъ не сигурава: а ви у та часъ одправите амо сву войску приморску и неколико Церногорацъ, онолико колико ви знатъ будете да могу статъ и дочекатъ нашегъ неприателя, и то сва нека буде на вашу волю и уредбу. Ми смо божи и ваши, и ми смо данас у божѣ руке и ваше. И опростите у преши пишемо.

Остаемо чекаюћи вашъ одговоръ по ради да се знамо владатъ како намъ наредите. Ми смо вашего високопреосвященства целиваюћи вашѫ святѫю десницѫ

У граду Новому
15. Иуніа 1806.

Славенство
покорне и умилѣне слуге
Алесандро ко Воиновић[17].....

[17] Остатак потписа не може добро да се прочита.

h.

Ваше Высокопреосвященство
Милостивѣйшій Государь
Петръ Петровичъ!

По приказанію Вашего Выс. Преосв. мною в домъ гдѣ находится пшеница карауль поставленъ и Саву Томова я на флагманской корабль Салафаилъ отправилъ, гдѣ онъ и напредъ сего за комиссара находился; въ протчемъ о здѣланномъ его преступленіи я только отъ Ваш. Высокопр. могъ узнать изъ письма Вашего: а напредь никто какъ о пшеницѣ, такъ и о семъ меня не увѣдомилъ. Я с моей стороны какъ отъ Ваш. Высокопр. порученности, такъ и все по долгу моему стараюсь всегда вьполнитъ со всевозможнымъ раченіемъ.

Находящіеся здѣсь в Старой Рагузе жителли, также и присланные отъ Его Сіят. Господ. Генералъ Маіора князя Вязимскаго 25тъ человѣкъ которые утруждаютъ меня просьбою что бы ихъ отъпустить въ ихъ дома для собранія съ полей пшеницы, а также многіе имѣютъ дѣтей: что бы доставить имъ пропитаніе. Я не могу безъ приказанія Вашего Высокопр. отъпустить ихъ: въ таковомъ случаи не благоволите ли имъ дать свободу болѣе что къ пропитанію ихъ нѣтъ средьства доставить во всякое время хлеба, хотя по приказанію Ваш. Високопр. и есть здѣсь провизионеръ, но і онъ имѣйтъ мало хлеба, да и то нѣкоторые съ малимъ числомъ приходящіе барки съ хлебомъ я оному провизионѣру иногда приказиваю чтобы принималъ для здешнихъ жителей бѣднихъ, а также и для оныхъ позволилъ; и запогодной когда долго не приходятъ барки оные претерпѣваятъ въ хлебѣ нужду.

Хотя я имѣю повелѣніе въ разъсужденій Черногорцовъ чтобы ихъ невпускать въ горадъ; но онные много

приходятъ къ воротамъ и просять что изъ дальнево мѣсть пришли имеютъ жажду въ питье, и также не имѣютъ хлаба. Въ таковомъ случаи изъ сожалѣнія, для отдихновенія, ихъ въпущаю и въ скоромъ времени всегда на находящихся здѣсь для всякихъ случаевъ лодкахъ ихъ отьправляю; а также въ магазейнѣ хлеба только для бѣдныхъ и пленныхъ, и много случается что они не получають, многіе же просятъ безотступно чтобъ имъ дать хлеба что терплятъ голодь и не могуть безъ подкрепленія впередь слѣдовать. Я другимъ старался нѣсколько изъ магазейна давать, а впредь какъ съ ними поступать прошу Ваше Високопр. приказаніемъ неоставитъ.

Черногорцы многіе пріезжають на лодкахъ съ вещами и однѣ имѣють бѣлети а другіе безъ билетовъ, тѣ кои имѣють билеты чтобы пропустить ихъ съ вещами въ Кастельновъ или въ Катеръ привезенные съ ними а также оставленные или здѣсь въ Старой Рагузе вещи забораютъ и возятъ говорятъ что отъ Ваш. Високопр. имъ приказано взять. Также и сухимъ путемъ многіе съ билетами и мные и безъ билетовъ говорять что по приказанію вашему. Я не имѣю на сіе никагого повелѣнія и по тому не смѣю удерживать ихъ; — въ таковой случай не благоволитѣ ли чтобы они до окончанія оставляли здѣсь въ Рагузе всѣ вообще свои добичѣ а сами слѣдовали обратно. Я съ моеи стороны стараюсь чтобы онѣ оставля свои вещи ислѣдовали обратно къ своимъ мѣстамъ, но тѣхъ которые бо бѣлету не могу удерживать. Многіе же проходятъ въ Сребранице, ихъ незадрживають, слѣдують сухимъ путемъ обходя здѣшнее мѣсто по горамъ, и какъ я имѣю очень мало солдатъ для вселъ случаевъ и которые есть что стоятъ въ безсменномъ карауле, а также и требовать неотколь потому что во всѣхъ мѣстахъ нужно, — въ таковомъ случаи не могу поставить кордоновъ

чтобы удержать ихъ когда въ ближайшихъ предместяхъ ихъ не могуть удержать. О семъ также благоволитѣ увѣдомить меня, а я съ моеи стороны всѣ порученности постараюсь вьсполнить.

Покейзцы, кои въ тайнихъ мѣстахъ близъ Серебраницы находятся, а также и здѣсь за Рагузой съ лодками, принимають вещи отъ черногорцовъ, а другіе искои имѣютъ вещи здѣсь и близь берега останавливаются и нагружаютъ, а также и изъ города въ такіе мѣста гдѣ нельзя ихъ усмотрѣть. Вчерашней день однѣ найдени за мысомъ которые съ хлѣбомъ шлы, и какъ имъ нельзя здѣсъ вина и ничего продавать въ разсужденіи что ихъ по приходѣ отьправляюъ въ надлежащія мѣста, были пойманы и отправлены въ свои мѣста; а другіе по другую сторону въ заливѣ пристали съ вещами и ещехотѣли и отселѣ нагружать вещи, солдаты ихъ увидѣли и были посланы за ными на лодкахъ которыхъ и привели и на оной лодки были два черногорца и одинъ изъ нихъ попъ, которой показалъ билетъ на Ваше имя: Я узнал что онъ фальшивой, что наконець и онъ признался: по сему посажены мною подъ караулъ съ нимъ и другой чорногорецъ и четыре покейца; билетже къ Вашему Высопр. при семъ посылаю; и что съ ними прикажете учинить прошу отъ Ваш. Высокопр. рѣшенія.

Также многіе Чорногорцы на имя Ваше билеты по приказанію Вашему за подписаніемъ секретаря Вашего и прочихъ въ коихъ сказано чтобы они отъ селъ взяли свои вещи. Многіе изъ нихъ хотѣли вывозить доски, двери и окни, я удржалъ, потому что житѣли здѣшніе просят что ихъ оные доски изъ потолковъ и двери, а первые доказываютъ что они купили; и какъ въ предъ съ оными посатупать не оставытѣ Вашимъ приказаніемь. Я же с моеи стороны выполняя всѣ Вами порученняти и впредъ съ

разительнымъ стараніем непромену все вьсполнить, и ежи ли благоволѣно будетъ отъ Вашего Высокопр. дмч удержанія Черногорскихъ войскъ въ ихъ мѣста и чтобы оставляли свои добычи здѣсь слѣдовали братно: я надѣюсь что мною со всѣхъ сторонь будуть удержаны къ преслѣдованію.

Поручая себя въ Вашу милость имѣю честь быть съ достодолжнимъ моимъ высокоп читаніемъ и есть Вашъ

Вашего Высокопреосвященства
Милостивѣйшаго Государя
всепокорнѣйшій слуга
Иванъ Щелонизовъ".

Јюня 20. дня
1806го года
въ Старой Рагузе.

I.

„Високопреподобни Господине.

Купио самъ има толико дана еданъ мали каикъ у Ника Митровића и Ива Калуђеровића и осталиехъ герблянах и ючер платио га. Ови команданте од фрегаде узео ми га е. Посла самъ билѣ'тъ да е мои: вратио га и у писмо записа. Опетъ други путъ узо ми га е и срамотио. Я за мене мало маримъ, ма е стидно чутъ що за друге говори и що чини отъ овиехъ сиромаха. Яко е ко що узо, али уграбио, главу е ризика, а не како онъ у оволико времена глоћя и чинио од врагужела що е хотио, и курветина бротъ папунио. Я васъ молимъ чините да ми се врати мои каикъ, коега самъ, тако ми Бога, платио; ер истино хоће ме ђаво понетъ, ер що терпимъ од мое браће а знамъ какви смо, али иматъ обиду од тобожъ просвещениех терплѣтъ не ћю, за нишъ од оваквога чбика, кои ни кога не познае у нища. Едному од

Боке искуба мустаће, другому е удрио толико стапа, а кадъ ко пође да шнимъ збори, каже: „али ви мислите да зборите с вашиемъ владикомъ кадъ са мномъ зборите“!

Я молимъ да ми га чините вратитъ, ако ви ние мучно потрудити се за мене. Ако ли битъ не може како свакому тко купуе и у Боку повезе — фала да е Богу! и целивам ви руку,

21га Июнія.

В. В. П.
покорни слуга
Яковъ Стефановић“.

(Нема другог листа на коме би адреса била. Није назначено место из кога се пише, ни година).

---

j.

„**Владико свети**
Милостиви Господару.

Дошло е хлеба съ едниемъ од нашиех горсарах, кои не може доћъ да га искерца близу, ни бродомъ, ни баркомъ; све су барке везали по керми од фрегате Михаила узео е и мои каикъ. Шиля самъ капетана да му ище баркацъ да искерца воисци хлебъ, ние га стио дать, како ће ви казатъ Шопра карго од хлеба; а воиска нема хлеба; но немоите пропущаватъ на мене сву злу срећу, да ме воиска срамоти и бие по серцу, а друзи да чине що хоће и брезъ заповиеди, а доста видимъ.

21. Июния 1806.
(Нема означеног места из кога се пише).

Слуга до смерти
Яковъ.

---

k.

Отаць мои и господине Диометиянъ.

Примилисмо заповиедъ од нашего Господара, како гоѣъ заповиеда с мое стране ево животъ мои у све да слуша. Яко е за насъ стидно, главни комесаръ поша на Наву синоѣъ и ошъ доша ние, а воиска дошла за хлебъ, и тако ние било могуѣе да и хлебъ не дамо и бразъ нѣга, веѣъ не внамъ що ѣе реѣъ. Поручилисмо да ни пошлю фишеке съ Нави, не шилю ихъ, а воиска нема; но нека Господаръ заповиеда. Питате Господина, хоѣю ли му кадъ доѣе комесаръ съ Наве дать ово асприхъ що е остало, и конатъ що самъ да и примио, и хоѣю ли узетъ 200 цекинахъ од суме що ми е исти Господинъ да и узамио. Цекине валутаѣю у 9 гроша, а пете у три гроша и по. Како заповиеда тако нека вазда с мое стране и буде.

Слуга
Яковъ".

Адрес: — „Господину Иову Доляници у руке, а да преда исто писмо високопреподобнуому Господину оцу Диомет. Владевиѣу".

(Датума нема ни означена места из кога се пише)

---

l.

„Милостивѣйшій Государь
Отець Дементіань!

Я, знавъ сколь великой недостатокъ черногорскіе воины терплють въ хлѣбѣ, старался имѣющіеся въ Серебренныцѣ двѣ малые барки отьправить въ Санть-

кроце, и узнавъ оть нихъ что есть еще три но не извѣстно имъ гдѣ, нашоль одну которая съ хлѣбомъ и тергуетъ виномъ за островкомъ, такъ что караулу ни коимъ образомъ видѣть было не можно. Узнавь я о ее пребываніи въ скритномъ мѣстѣ пашолъ туда, и по затилку такъ славно погналъ, что она стрѣмъ главъ поѣхала въ Санть-кроцу. Если сей бокешецъ пріидеть просить на меня, прошу Васъ меня защитить. Другіе же двѣ барки нашолъ за сколомъ что привязавши ихъ къ камнямъ и не идутъ въ Кроце. Я погналъ и сихъ, и надѣюсь что сегодня вы будет имѣть хлѣба изобильно.

Я узнавъ такое злоупотребленіе барокъ привозящихъ хлѣбъ отъ имени Его Высокопреосвѣщенства приказалъ караулу ни подь какимъ видомъ таковымъ баркамъ не позволять останавливать ся близъ Старой Рагузы, и поеду къ Адмиралу сказатъ, чтобъ борказы военные, которые крейсерують и какъ чутъ увидятъ лодку съ хлѣбомъ провомали бы въ Санть-кроцу, и нигдѣ не позволяли бы имъ остановливать ся.

Присланной раненной и еще три болоныхъ я стараюсь отправить въ Кастеліо, но и чуть исполню мою должность тоть часъ явлюсь къ услугамъ Вашимъ.

Съ истиннымъ почтеніемъ и преданостію есть и буду на всегда

Кравченковъ.

Я стараось отправлять барки въ Кастеліо-Ново за хлѣбомъ, да хозяевъ барокъ не могу найти". —

m.

Lettre de M. Cravtchenko, Capitaine du port de Srebarno à M. Dométian, Secrétaire de l'Evêque du Monténegro.

„Le fais partir pour Gravosa cinq barques chargées de pain; vous avez trois mille rations, et peut être davantage. L'ai été obligé de puniz les Bocchars qui en sont les conducteurs, et j'espère que vous ne les ecoutez pas s'ils vienneut se plaindre.

Le fais partis pour Castel-Nuovo les quatres malades que Vous m'aver envoyés, et j'espère Vous envoger demain du pain en abondance.

L'ai l'honneur d'être" etc.

III.

У Archives nationales, AF IV. 1689. p. 40 и 102, налазе се два писма Кара-Ђорђа Петровића и Правителствующег Совѣта Наполеону I. Једно је од 16. Августа 1809, а друго од 10. Јануара 1810, оба из Београда. Писма су писана српским језиком на великом табаку. Уза свако на другом је листу добар превод латински истом руком. Прво је снабдевено печатом Кара-Ђорђевим и Совѣтским у црвеном воску, а на другом су ударени исти печати црнилом намазани.

До сад је се знало да постоји само једно, и то оно прво. Превод француски тог писма, учињен с његовог латинског превода[18], штампао је 1865 г. пок. барон de

[18] Види се по томе: што код Тесте нема совѣтског потписа — а тако је у латинском преводу.

Testa у свом делу: Recueil des traités de la Porte ottomane avce les puissances étrangères, Tome II. p. 331; а латински превод штампао је Saint-René Taillandier у свом делу: La Serbie etc. Paris 1872. p. 117 — не преписав га баш у свему тачно.

О томе Кара-Ђорђевом кораку у опште, о течају и исходу преговора, говорићу другом приликом и опширно. Сад објављујем, ево, преписе са оригинала тих писама.

а.

„Ваше Императорское Величество!

Слава оружія и подвигов Вашего Величества разсѣяла се по цѣлому свѣту. Народи налазе у Августѣйшей особи Вашей избавителя и законодателя свог. Сербскій род жели те сретье удостоити се. Монарх! обрати взор Твой и на Славено-Сербов, у коима тьеш натьи мужество, и вѣрность ко Благодѣтелю; време и случай оправдатье ову истину, и то да су достойни Покровителства великога народа.

В надежди, что Ваше Императорское Величество всевысочийшим отвѣтом ущастовите

Вашего Императорскога Величества

всенижайшега и покорнѣйшега слугу
Кара Георгія Петровича
верх. Предводителя народа Сербскога
Правителствующіы Совѣт
народный Сербскій«.

В Белградѣ 16° Августа
809.

---

b.

„Августѣйшій Монарх!

Еще пред заключеніем мира в Віеннѣ с Аустріом послали смо мы депутата нашег Г. капетана Радо Вученића са изясненіем единодушне волѣ народа Сербскога к Вашему императорскому и королевскому величеству; кое смо и по другій пут потврдили пославши нарочитога Ніколу Шкулѣвича 13° Декемврія 1809 лѣта. За доказателство да е то наше намѣренѣ тврдо и непоколебимо, тако и ради тога да бы се дѣло што скорѣ к концу привело, отправлямо повторително са полномощіем и наставленіем реченога депутата нашег за изяснити све што благостояніе народа нашег изискуе, пред престолом Вашего императорскаго и королевскаго Величества, ако и то всевисочайше соизволите. Монарх! Вы сте праведно названи великим, ибо многіи народи Вама имаю благодарити свое садашнѣ существованѣ и благоденствіе, а особито нововоскресша Иллирія, у коеи живе наши соплеменици. Подобну Милость соизволите по природной щедроти и благоутробію Вашему всемилостивѣйше излити и на наш Сербскій народ, а мы от наше стране усиловаѣмо се вѣрностію, покорностию и привязаностію к Вашему всевысочайшему лицу удостоити се такове милости.

Пролеће приближава се, у случаю новога нападенія от непріятеля, наша обстоятелства изискую предосторожности, и сваку скорость у дѣлу; тога ради колѣнопреклонно молимо Ваше Императорско и короловско Величество не оставите прошенѣ наше без уваженія; будући да е бог у Ваше руке положіо власть преодолѣ-

вати свакому препятствію, и ништа Вашему Величеству ни е невозможно.

Препоручая с' Монаршей Милости с глубочайшим страхопочитаніем и преданостію изумираем

Вашего императорскаго Величества

всенижайшій, всепокорнѣйшій слуга
Кара Георгіе Петрович
верх. предв. нар. Серб.
Правителствующій Совѣт
народній Сербскій«.

У Београду 10° Јануарія
1810.

---

*

Држим да нема више српских писама у овдашњим архивама, но толико колико, ето, изнесох. То толико изнашао сам утрошивши доста времена и посла; јер нема тако израђених каталога, из којих би се могло видети шта по именце има у којој партији архива. Тражио сам по свима партијама, у којима би — ако што има — требало да буде. Често ми се дешавало у том послу, да на таким местима, после дугог тражења, нисам ништа нашао, а и да сам по нешто нашао онде где му никако место није!

Париз 1880.

Ив. Павловић.

НЕКОЛИКО НОВИХ ИНТЕГРАЛНИХ ОБРАЗАЦА

од

Дим. Нешића

ПРОФЕСОРА ВЕЛ. ШКОЛЕ.

I.

Међу познатим интегралним обрасцима налазе се обрасци:

$$\int \frac{x^n dx}{X^m} = \frac{-x^{n-1}}{c(2m-n-1)X^{m-1}} - \frac{b(m-n)}{c(2m-n-1)} \times$$

$$\times \int \frac{x^{n-1}dx}{X^m} + \frac{a(n-1)}{c(2m-n-1)} \int \frac{x^{n-2}dx}{X^m} \quad \ldots . \; 1).$$

$$\int \frac{dx}{X^m} = \frac{b+2cx}{(m-1)(4ac-b^2)} + \frac{2c(2m-3)}{(m-1)(4ac-b^2)} \times$$

$$\times \int \frac{dx}{X^{m-1}} \quad \ldots . \; 2).$$

$$\int \frac{dx}{x^n X^m} = \frac{-1}{a(n-1)x^{n-1}X^{m-1}} - \frac{b(m+n-2)}{a(n-1)} \times$$

$$\times \int \frac{dx}{x^{n-1} X^m} - \frac{c(2m+n-3)}{a(n-1} \int \frac{dx}{x^{n-2} X^m} \ldots\ldots 3).$$

где је $X = a + bx + cx^2$.

Образац под 3). издаје у случају, кад је $n = 1$. Онда, веле писци (види Oscar Schlömilch: Höhere Analysis страна 321 и т. д.; Goseph Herr: Höhere Mathematik страна 316 и т. д.), треба ставити $x = \frac{1}{y}$, па се добија:

$$\int \frac{dx}{x(a+bx+cx^2)^m} = -\int \frac{y^{2m-1}\,dy}{(c+by+ay^2)^m} \ldots\ldots 4).$$

Десни интеграл може се, веле они, изнаћи помоћу образаца 1). и 2).; и кад се то учини, онда само још остаје, да се y замени са $\frac{1}{x}$, па је нађен и леви интеграл. Међутим на десни интеграл под 4). неможе се приметити образац под 1).; јер кад се то учини, онда се вредност тога интеграла јавља у облику апсолутно-бесконачне количине. Тврђење дакле писаца, да се десни интеграл под 4). може наћи помоћу образаца под 1). и 2). јесте погрешно.

Ја сам се потрудио, да ту празнину попуним помоћу нових образаца, које сам пронашао и које сада друштву подносим. Те нове обрасце добијам на следећи начин:

$$d.\frac{1}{xX^{m-1}} = -\left\{\frac{X^{m-1} + (m-1)\,xX^{m-2}(b+2cx)}{x^2X^{2m-2}}\right\} dx$$

$$= -\left\{\frac{dx}{x^2X^{m-1}} + \frac{b(m-1)\,dx}{xX^m} + \frac{2c(m-1)\,dx}{X^m}\right\}.$$

Одавде интегралећи лево и десно добијам даље:

$$\frac{1}{xX^{m-1}} = -\left\{\int \frac{dx}{x^2X^{m-1}} + b(m-1)\int \frac{dx}{xX^m} + \right.$$

$$\left. + 2c(m-1)\int \frac{dx}{X^m}\right\} \quad \ldots\ldots 5).$$

За први интеграл у заградама добијам помоћу обрасца под 3). следећу вредност:

$$\int \frac{dx}{x^2X^{m-1}} = \frac{-1}{axX^{m-2}} - \frac{b(m-1)}{a}\int \frac{dx}{xX^{m-1}} -$$

$$- \frac{(2m-3)c}{a}\int \frac{dx}{X^{m-1}}.$$

Замењујући ово у 5). добијам:

$$\frac{1}{xX^{m-1}} = \frac{1}{axX^{m-2}} + \frac{b(m-1)}{a}\int \frac{dx}{xX^{m-1}} +$$

$$+ \frac{c(2m-3)}{a}\int \frac{dx}{X^{m-1}} - b(m-1)\int \frac{dx}{xX^m} -$$

$$- 2c(m-1)\int \frac{dx}{X^m}.$$

Из ове једначине добијам на врло прост начин:

$$\int \frac{dx}{xX^m} = \frac{X-a}{(m-1)abxX^{m-1}} + \frac{(2m-3)c}{(m-1)ab}\int \frac{dx}{X^{m-1}} -$$

$$- \frac{2c}{b}\int \frac{dx}{X^m} + \frac{1}{a}\int \frac{dx}{xX^{m-1}} \quad \ldots\ldots 6).$$

Ово је образац, који стоји на услузи онда, кад издаје образац под 3). Образац 6). своди $\int \frac{dx}{xX^m}$ најзад на $\int \frac{dx}{xX}$, који се последњи може наћи; јер треба само ставити у њему $x = \frac{1}{y}$, па се он своди на $-\int \frac{ydy}{c + by + ay^2}$, а овај се опет налази помоћу познатог обрасца:

$$\int \frac{x.dx}{a + bx + cx^2} = \frac{1}{2c}\, l\,(a + bx + cx^2) -$$

$$- \frac{b}{2c} \int \frac{dx}{a + bx + cx^2} \quad \ldots . \; 7).$$

Образац под 6). може се и овако представити:

$$\int \frac{dx}{xX^m} = \frac{2ac - b\,(b + cx)}{(m - 1)\,a\,(4ac - b^2)\,X^{m-1}} -$$

$$- \frac{(2m - 3)\,bc}{(m - 1)\,a\,(4ac - b^2} \int \frac{dx}{X^{m-1}} + \frac{1}{a} \int \frac{dx}{xX^{m-1}} \quad \ldots . \; 8).$$

Радећи по обрасцу 6). или 8). налазим, да је:

$$\int \frac{dx}{x\,(1 + x - x^2)^2} = \frac{3 - x}{5\,(1 + x - x^2)} +$$

$$+ l\left(\frac{x}{\sqrt{1 + x + x^2}}\right) - \frac{7}{10\sqrt{5}}\, l\left(\frac{1 - 2x - \sqrt{5}}{1 - 2x + \sqrt{5}}\right.$$

II.

Међу интегралним обрасцима налазе се следећи:

$$\int \frac{dx}{X^p\sqrt{X}} = \frac{2(b+2cx)\sqrt{X}}{(2p-1)(4ac-b^2)X^p} \times$$

$$\times \frac{8c(p-1)}{(2p-1)(4ac-b^2)} \int \frac{dx}{X^{p-1}\sqrt{X}} \quad \ldots 9).$$

$$\int \frac{x^n dx}{X^p\sqrt{X}} = \frac{-x^{n-1}\sqrt{X}}{c(2p-n)X^p} - \frac{b(2p-2n+1)}{2c(2p-n)} \times$$

$$\times \int \frac{x^{n-1}dx}{X^p\sqrt{X}} + \frac{a(n-1)}{c(2p-n)} \int \frac{x^{n-2}dx}{X^p\sqrt{X}} \quad \ldots\ldots 10).$$

$$\int \frac{dx}{x^n X^p\sqrt{X}} = \frac{-\sqrt{X}}{a(n-1)x^{n-1}X^p} - \frac{b(2p+2n-3)}{2a(n-1)} \times$$

$$\times \int \frac{dx}{x^{n-1}X^p\sqrt{X}} - \frac{c(2p+2n-3)}{a(n-1)} \int \frac{dx}{x^{n-2}X^p\sqrt{X}} \ldots 11).$$

Образац под 11). издаје у случају, кад је $n = 1$. Писци и тада веле, да треба ставити $x = \frac{1}{y}$, па ће се добити:

$$\int \frac{dx}{xX^p\sqrt{X}} = -\int \frac{y^{2p}dy}{(c+by+ay^2)^p\sqrt{c+by+ay^2}} \ldots 12).$$

Десни интеграл у 12). може се, по тим писцима, наћи помоћу обрасца под 10). Међутим кад се на поменути интеграл примени образац под 10), онда се његова

вредност јавља у облику апсолутно-бесконачне количине, што сведочи, да је њихово тврђење и овде погрешно. Обрасце и за тај случај ја сам извео, а добијам их, кад у обрасцу 6). или 8). метнем $m = p + \frac{1}{2}$. Ти су обрасци:

$$\int \frac{dx}{xX^p\sqrt{X}} = \frac{2(X-a)\sqrt{X}}{(2p-1)abxX^p} + \frac{4(p-1)c}{(2p-1)ab} \times$$

$$\times \int \frac{dx}{X^{p-1}\sqrt{X}} - \frac{2c}{b}\int \frac{dx}{X^p\sqrt{X}} + \frac{1}{a}\int \frac{dx}{xX^{p-1}\sqrt{X}} \ldots 13).$$

$$\int \frac{dx}{xX^p\sqrt{X}} = \frac{2\{2ac - b(b+cx)\}}{(2p-1)a(4ac-b^2)X^p\sqrt{X}} -$$

$$- \frac{4(p-1)bc}{(2p-1)a(4ac-b^2)}\int \frac{dx}{X^{p-1}\sqrt{X}} +$$

$$+ \frac{1}{a}\int \frac{dx}{xX^{p-1}\sqrt{X}} \ldots\ldots 14).$$

III.

Образац под 1). издаје, кад је $2m - n - 1 = 0$, дакле кад се тражи:

$$\int \frac{x^{2m-1}\,dx}{(a+bx+cx^2)^m}.$$

Да би овај интеграл нашао, ставићу у њему $x = \frac{1}{y}$, па ћу добити:

$$\int \frac{x^{2m-1}\,dx}{(a+bx+cx^2)^m} = -\int \frac{dy}{y\,(c+by+ay^2)^m}.$$

Десни интеграл може се сада израчунати помоћу образаца под 6). или 8). Последњи интеграл, на који ћу, примењујући поменуте обрасце, наићи, биће:

$$\int \frac{dy}{y\,(c+by+ay^2)}.$$

Овај се интеграл за $y = \frac{1}{z}$ претвара у:

$$-\int \frac{z\,dz}{a+bz+cz^2},$$

који се интеграл помоћу горњег обрасца под 7). налази.

IV.

Горњи образац под 10). издаје, кад је $2p - n = 0$, дакле кад је интеграл, који се тражи

$$\int \frac{x^{2p}\,dx}{X^p\sqrt{X}}.$$

Да би овај интеграл израчунао, ја ћу опет ставити $x = \frac{1}{y}$, па ћу наћи:

$$\int \frac{x^{2p}\,dx}{X^p\sqrt{X}} = -\int \frac{dy}{y\,(c+by+ay^2)^p\sqrt{c+by+ay^2}}.$$

На десни интеграл може се сад применити образац 13). или 14). Последњи интеграл, на који се налази, јесте:

$$\int \frac{dy}{y\sqrt{c+by+ay^2}},$$

а овај се налази помоћу једног од познатих образаца:

$$\int \frac{dx}{x\sqrt{a+bx+cx^2}} = \frac{1}{a} l \left\{ \frac{2\sqrt{a}\sqrt{a+bx+cx^2}-(bx+2a)}{x} \right\}$$

$$\int \frac{dx}{x\sqrt{-a+bx+cx^2}} = \frac{1}{\sqrt{a}} arc\ sin \frac{bx-2a}{x\sqrt{4ac+b2^2}}.$$

Доказ, да је ред интеграленња код двојних одређених интеграла произвољан.

Ако је $f(x, y)$ непрекидна функција између граница $x = a$ и $x = b$, као и између граница $y = \alpha$ и $y = \beta$, и ако су границе интеграленња независне од променљивих x и y, онда, као што је познато, вреди једначина:

$$\int_a^b dx \int_\alpha^\beta dy.\, f(x, y) = \int_\alpha^\beta dy \int_a^b dx.\, f(x, y).$$

При извођењу овог обрасца полази се или од обрасца:

$$\int_a^b dx.\, f(x, y) = lim \{f(a, y)\, dx + f(a + dx, y)\, dx + - \\ - + f(b - dx, y)\, dx\}$$

или пак од обрасца:

$$\int_{\alpha}^{\beta} dy.\, f(x, y) = lim \{f(x, \alpha)\, dy + f(x, \alpha + dy)\, dy + -$$
$$- + f(x, \beta - dy)\, dy\},$$

дакле се при извођењу горњег обрасца одређени интеграл сматра као граница збиру бесконачно многих и бесконачно малих вредности диференцијалног израза. Ја ћу покушати, да докажем горњи образац, али узимајући као дефиницију одређеног интеграла то, да је он разлика двеју вредности, које неодређени интеграл добија, кад се у њему променљива количина замени најпре са горњом а после са доњом границом.

У науци о неодређеним интегралима доказује се, врло просто образац:

$$\int dy \int dx.\, f(x, y) = \int dx \int dy.\, f(x, y).$$

Ја ћу предпоставити, да је:

$$\int dx.\, f(x, y) = F(x, y) \text{ а } \int dy.\, f(x, y) = F_1(x, y),$$

и онда је:

$$\int F(x, y)\, dy = \int F_1(x, y)\, dx.$$

Одавде пак сљедује:

$$\int_{\alpha}^{\beta} dy.\, F(x, y) = \int dx \{F_1(x, \beta) - F_1(x, \alpha)\},$$

или:

$$\int_{\alpha}^{\beta} dy.\ F(x, y) = \int dx \int_{\alpha}^{\beta} dy.\ f(x, y),$$

а одавде опет:

$$\int_{a}^{b} dx \int_{\alpha}^{\beta} f(x, y)\, dy = \int_{\alpha}^{\beta} dy \left\{F(b, y) - F(a, y)\right\}$$

или на послетку:

$$\int_{a}^{b} dx \int_{\alpha}^{\beta} f(x, y)\, dy = \int_{\alpha}^{\beta} dy \int_{a}^{b} f(x, y)\, dx,$$

и тако сам овај образац доказао, сматрајући притом, као што рекох, одређени интеграл као разлику двеју особених вредности неодређеног интеграла.

О ДЕЈСТВУ СУМПОР-УГЉЕНИКА НА P-НИТРАНИЛИН.

ОД

С. М. Лозанића.

Ја сам саопштио моја опажања о дејству сумпор-угљеника на m-нитранилин[1] (топи се на 112°); том сам приликом показао, да m-нитранилин и сумпор-угљеник, кувани у алкохолном раствору, дају m-динитро-дифенилтијоуре. Ова се реакција убрзава знатно, кад се реакционој смеши дода нешто мало калијум-хидрата. Аналого овој реакцији m-нитранилина, било је од извесног интереса опробати и понашање p-нитранилина, према том истом реагенсу, а под истим наведеним приликама. На тај опит навела ме је нарочито та околност, што сам приметио, да су различите реакционе моћи m- и p-нитранилина, и то реакциона моћ првога далеко је јача но другога. Тако ја сам саопштио, да се m-нитранилин једини са фенил-сенфуљем и на обичној температури, кад су у алкохолном раствору; p-нитранилин пак не једини се са фенил-сенфуљем ни при јачем грејању.

p-Нитранилин (топи се на 147°) не мења се никако, кад сам га више дана кувао са сумпор-угљеником у ал-

---

[1] Гласник XLV. 170.

кохолном раствору. Кад сам пак тој смеши додао нешто мало калијум-хидрата, и кување продужио, почела је наступати реакција међ растворeним састојцима, али веома спора беше. Пошто сам кувао ову смешу осам дана, највећи део нитранилина беше остао непромењен, а само мали део његов беше се модификовао у неко дуго једињење. Ово ново једињење одвоио сам од нерастављеног нитранилина на овај начин: Из реакционе смеше предестилисао сам вишак сумпор-угљеника; остатак алкохолног раствора закиселио сам хлоро-водоничном киселином, и додао сам му мало воде, како ће се сав нитранилин одржати у раствору, и пошто се раствор олади, а да из њега само ново једињене кристалише. Из овог раствора, кад се оладио, одвојили су се жути игласти кристали овог новог једињења. Да би га од нитранилина савршено очистио, кувао сам га у води (оно се не раствара у врелој води, а нитранилин се раствара), па сам га из алкохола прекристалисао. На овај начин добио сам ово једињење савршено чисто.

Елементарна анализа показала је, да је ово једињење један дериват тијоуретанов (ксантоген-амид), и то

р-Нитрофенил-ксантогенамид (тијоуретан)

$$CS<^{NH.C_6H_4.NO_2}_{O.C_2H_5}$$

		Теорија %	Анализа %
C_9	= 108	47·79	47·57
H_{10}	= 10	4 42	4·71
N_2	= 28	12·39	12·69
S	= 32	14·16	—
O_3	= 48	21·24	—
$C_9H_{10}N_2SO_3$	= 226	100·00	—

Ово једињење кристалише из алкохола у отворено-жутим игластим кристалима. У води се не раствара, а у алкохолу је лако растворно. Раствара се у воденим алкалијама и амонијаку. Топи се око 175°—176°.

Овде пада у очи то, што р-нитранилин не прелази у одговарајуће тијоуре под утицајем сумпор-угљеника, као што то чини m-нитранилин, већ реакција иде даље до постанка одговарајућег тијоуретана. У осталом ја сам приметио, да и многи други амини, кувајући их дуже са сумпор-угљеником у алкалном алкохолном раствору, дају поред одговарајућег тијоурета још и одговарајући тијоуретан. Тако анилин даје под тим приликама тијокарбанилид и фенил-тијоуретан; р-толуидин даје дитолил-тијоуре, и толил-тијоуретан (топи се на 84°); р-хлоранилин даје дихлор-дифенил-тијоуре и хлорфенил-тијоуретан (топи се на 102°).

Ова студија биће довршена кад се учине опажања о дејству сумпор-угљеника на о-нитранилин.

Септембар 1881. год. Из хемијске лабораторије на вел. школи.

ДЕЈСТВО АЗОТНЕ КИСЕЛИНЕ НА ТРИБРОМ-АНИЛИН (ОБИЧАН).

од

С. М. Лозанића.

У колико ми је била приступна литература хемијска, нисам могао наћи, да је ко дубље опажао дејство азотне киселине на трибром-анилин (обичан). Ја сам се од неког времена бавио тим питањем, и резултате мојих опажања подносим овде.

Обична метода добијања трибром-анилина, преливајући анилин бромном водом, даје продукт, који је увек, више или мање, обојен црвено, а тог црвенила не може се ослободити ни вишегубим прекристалисавањем. Ја сам добио савршено бео трибром-анилин, преливајући анилин, у води размућен, раствором брома у алкохол-воденој смеши (равне запремине). Добивени продукт савршено је бео, кад се само једном из алкохола прекристалише; топи се на 119°. Ова метода даје сразмерно највише трибром-анилина.

I. Дејство азотне киселине на трибром-анилин. Врела концентрисана азотна киселина дејствује снажно на трибром-анилин; у сљед те реакције цео раствор од себе кључа, развијајући доста црвене

паре. Процес, који бива између трибром-анилина и азотне киселине, доста је компликован; при томе се један део трибром-анилина распада дубље, прелазећи у деривате засићених карбонида, а бром, који се у сљед тога ослобађа, изазива секундерне реакције на нерастављеном трибром-анилину. Из ове реакционе смеше ја сам одвојио ова једињења:

Дибром-динитро-метан.

Тетрабром-бензол.

Броманил.

Пикринску киселину.

Оксалну киселину.

Једну мрко-црвену масу.

Начин, како сам руководио тај процес, и како сам одвојио поменуте продукте један од другога, био је овај: У једној флаши, спојена са кондензатором, грејао сам трибром-анилин у конц. азотној киселини дотле, док није међ њима реакција наступила; у сљед тога раствор је од себе кључао, развијајући доста црвене паре. С почетка се јавише у кондензатору неколико капи брома, а за тим је дестилисала азотна киселина са једном зејтињавом течности; то беше дибром-динитро-метан $CBr_2(NO_2)_2$. Пошто се реакција у флаши утишала, грејао сам је до кључања, док се црвена пара развијаше, и за цело то време прелазило је по мало од оне зејтињаве течности. Ова зејтињава течност остаје од чести растворена у азотној киселини, али је вода таложи одатле. — Кад је престало развијање црвене паре из реакционе смеше, тада сам продужио дестилисање у струји водене паре; од сада се ватао у кондензатору тетрабром-бензол $C_6H_2Br_4$, као бела кристална маса. Њега има по мало и у оној зејтињавој течности. — Пошто је предестилисао тетрабром-бензол, остаје у флаши жута теч-

ност и једна мрко-црвена кристална маса. — Ову жуту течност укувао сам до некле, па је из ње кристалисала прво оксална, а за тим пикринска киселина. — Ону црвену масу искувао сам у алкохолу: остаје нерастворен броманил $C_6Br_4O_2$ у отворено-жутим сјајним листићима, и добија се мрко-црвен алкохолни раствор. Овај раствор алкохолни, кад се укува, одваја мрко-црвену катрањиву масу: њу нисам даље испитивао.

Из 100 грама трибром-анилина добио сам:

30 грама дибром-динитро-метана.
5 „ тетрабром-бензола.
10 „ броманила.
24 „ мрко-црвене масе.

Остали део трибром-анилина прелази у пикринску и оксалну киселину и угљен-диоксид.

Према овим добивеним продуктима, можемо овако схватити процес хемијски који бива између трибром-анилина и азотне киселине: При томе азотна киселина растављa дубље један део трибром-анилина оксидишући распаднуте делове његове до $CBr_2(NO_2)_2$, $C_2H_2O_4$ и CO_2; један део трибром-анилина пак, задржавајући свој ароматичан карактер, прелази под утицајем азотне киселине у $C_6H_2(NO_2)_3.OH$. Како се при овом распадању трибром-анилина ослобађа бром, то овај, поред оксида азотових, изазива секундарне реакције у нерастављеном трибром-анилину; продукти тог дејства јесу $C_6H_2Br_4$ и $C_6Br_4O_2$, а вероватно и она црвена маса.

Ја ћу да опишем овде добивене продукте.

Дибром-динитро-метан $CBr_2(NO_2)_2$ На поменути начин не добија се ово једињење савршено чисто; прво добивени продукт садржи по мало и тетрабром-бензола, јер и овај, при првој дестилацији, испарава

по мало. Ако га предестилишемо у струји водене паре, и уватимо за се прву половину дестилата, биће довољно чист. Савршено чисто једињење добио сам из његовог калијумовог деривата, растављајући га у воденом раствору разблаженом сумпорном киселином и дестилишући одвојену зејтињаву течност у струји водене паре. Анализе овог једињења тврде постављену формулу:

		Теорија	Опит
C . . .	12	4·55	4·56
Br_2 . .	160	60·61	60·36
N_2. . .	28	10·61	10·50
O_4. . .	64	24·23	—
$CBr_2(NO_2)_2$ . .	264	100·00	

Дибром-динитро-метан је житка течност, врло слабе зеленкасто жуте боје; има непријатан загушљив мирис, а пара његова уједа за очи; на неколико степени изнад нуле мрзне се у белу кристалну масу; на ваздуху не може се запалити. Око 50° почиње да се распада одпуштајући гасовите продукте и слободан бром; у струји водене паре дестилише без промене. У води тоне, растварајући се врло мало, од чега вода пожути; меша се и са воденим алкохолом. Једини се са базама измењујући један бромни атом са металом и градећи једињења подобна солима $CMBr(NO_2)_2$. Ове су соли жуте и експлозивне.

Калијумова со $CKBr(NO_2)_2$. Алкохолни раствор дибром-динитро-метана пожути кад му се дода калијумхидрата; из овог раствора, кад постоји дуже, одваја се ова со у отворено-жутим сјајним кристалима, љубичастог рефлекса. Раствара се лако у врелој води, а у алкохолу мало. Водени раствор распада се од чести при дужем

кувању, одајући загушљив мирис дибром-динитро-метана. Киселине растављају ову со регенеришући дибром-динитро-метан. Ова се со распада експлозивно под ударом или при грејању. Анализе ове соли тврде постављену формулу:

		Теорија	Опит
C . . .	12	5·38	5·18
B_r . . .	80	35·87	35·62
N_2 . . .	28	12.56	12·70
K . . .	39	17·47	17·61
O_4 . . .	64	28.70	—
$CKB_r(NO_2)_2$ . .	223	100·00	

Натријумова и амонијумова со подобне су калијумовој соли, само се растварају лако и у води и у алкохолу; амон со кристалише у потпуно развијеним кристалима. Тетраметил-амон-со кристалише у отворено-жутим сјајним иглицама, које су чијасто поређане.

Овај исти дибром-динитро-метан постаје и из дибром-р-толуидина или бром-фенола, кад сам их у азотној киселини кувао.

Тетрабром-бензол $C_6H_2B_{r_4}$. Кристалише из алкохола у танким иглицама; топи се око 95—96°. Нађено је B_r 80·70, израчунато 81·22. Овај тетрабром-бензол идентичан је са Meyer-овим, и Körner-овим, који се топи на 98·5°[1]. Куван у смеши азотне и сумпорне киселине даје познати тетрабром-динитро-бензол $C_6B_{r_4}(NO_2)_2$ (топи се на 227°).

Броманил $C_6B_{r_4}O_2$. Кристалише из сирћетне киселине (што се мрзне) у отворено-жутим сјајним ромби-

[1] Annalen der Chemie 137 — 218 и 227.

ским листићима, а из бензола у компактним плочицама; сублимише преко 250°. По свима особинама, нарочито по свом понашању према калијум-хидрату, (даје К-со броманилне киселине), подудара се са познатим броманилом. Нађено је Br 75·30, 75·45; израчунато 75·47. По овој методи лако се добија савршено чист броманил.

Пикринска и оксална киселина, што се граде при овој реакцији, доказане су по њиховим особинама; прва се гради у омањој, а друга у већој количи.

II. Дејство азотне киселине на трибром-анилин растворен у сирћетној кис. (што се мрзне). Да би ублажио дејство азотне киселине на трибром-анилин, ја сам их грејао растворене у сирћетној киселини. И у овом случају распада се трибром-анилин на онај исти начин, као и мало час, кад је на њ сама азотна киселина дејствовала, само што овом приликом већи део трибром-анилина сагорева тотално. Али кад сам ову смешу пажљиво само дотле грејао док се црвена пара из ње јавила (ако се реакција не утиша кад суд с ватре скинемо ваља га у ладну воду метути), тада се из тог раствора, кад се олади, одвајају жути игласти кристали. — Анализе казују да је то једињење дибром-нитранилин. $C_6H_2Br_2NO_2NH_2$.

	Теорија	Опит
N	9·45	9·61
Br	54·05	54·10

Дибром-нитранилин раствара се у врелом алкохолу или сирћетној киселини (што се мрзне) и одатле кристалише у отворено жутим сјајним игластим кристалима; топи се на 206°—207° у отворено-жуту течност. Ако би при овој реакцији употребили црвено обојени трибром-

анилин, добивени продукт има у рефлектованој светлости веома лепу љубичасту боју. — Овај дибром-нитранилин идентичан је по свој прилици са Körner-овим, који се топи на 202·5°. — По овој методи лако се добија савршено чист продукт, само је тешко ту потрефити моменат, када треба реакцију уставити, те да се задржи на овом продукту; ако би реакција само нешто мало дуже трајала, добили би крајње продукте распадања трибром-анилина.

III. Дејство азотне кис. на трибром-анилин у раствору сирћетне кис. поред алкохола. Реакциону смешу грејао сам у једној флаши, која је била спојена са кондензатором. У овом случају, поред наведених продукта, постаје у преваги трибром-бензол $C_6H_3Br_3$ и сублимише у кондензатор у веома лепе беле иглице; топи се на 119—120°. (Нађено је Br 75·90, израчунато Br 76·19). Овај трибром-бензол идентичан је са Meyer-Stüber-овим, који се топи на 119·6°[1].

На св. Саву 1882 год. Из хемијске лабораторије вел. школе.

---

[1] Annalen der Chemie 165 173.

СТАТИСТИЧАН ПРЕГЛЕД.

НАШЕГ ПРИВРЕДНОГ И ДРУШТВЕНОГ СТАЊА, СА ОБЗИРОМ НА ПРИВРЕДНО И ДРУШТВЕНО СТАЊЕ ДРУГИХ ДРЖАВА.

(У МЕСТО СВРШЕТКА НАСТАВАК).

V.

Цена домаћих производа у Србији.

Статистична дата о цени домаћих производа наших почела су се редовно прикупљати тек од 1862 г. У „Државопису Србије“ цена та изложена је само у месечним прегледима, а није срачуњена и на средњу годишњу меру. Ми ћемо сада да изложимо и средњу годишњу цену домаћих производа, и то у новом, динарском, течају.

Средња годишња цена домаћих производа у Србији од 1862 до 1874 год.

1.) Храна.

а.) Храна од биља.

А.) ЖИТО.

Средња цена товару (100 ока или 128 килограма):

ГОДИНЕ:	ПШЕНИЦЕ	КУКУРУЗА	РАЖИ
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1862	16.88	13.43	—
1863	14.36	11.16	8.81
1864	14.30	13.50	9.57
1865	12.48	9.59	8.29

ГОДИНЕ:	ПШЕНИЦЕ	КУКУРУЗА	РАЖИ
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1866	16.04	11.70	10.31
1867	18.71	15.43	12.19
1868	16.21	11.38	9.41
1869	13.47	8.93	7.88
1870	16.23	11.73	9.23
1871	20.94	14.52	11.73
1872	28.05	20.09	15.08
1873	27.42	19.25	14.77
1874	21.92	18.57	14.68
Од 1862 до 1874 у средњу руку.	18.23	13.79	10.15

Средња цена товару:

ГОДИНЕ:	ЈЕЧМА	ОВСА	КРУПНИКА
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1862	10.75	—	—
1863	9.78	8.26	8.41
1864	10.38	9.64	9.10
1865	9.08	7.59	7.93
1866	10.66	9.12	8.51
1867	14.66	11.14	11.39
1868	10.03	8.97	9.11
1869	9.36	8.06	8.21
1870	12.55	10.58	9.89
1871	15.78	17.34	11.84
1872	16.65	13.67	13.79
1873	15.11	13.02	22.31
1874	15.20	12.91	12.80
Од 1862 до 1874 у средњу руку.	12.30	10.85	11.09

Б.) СЕНО И СЛАМА.

Средња цена товару:

ГОДИНЕ:	СЕНА	СЛАМЕ
	ИЗНОСИ ДИНАРА	
1862	—	—
1863	7.36	3.87

ГОДИНЕ:	СЕНА	СЛАМЕ
	ИЗНОСИ ДИНАРА	
1864	4.69	3.18
1865	5.14	2.63
1866	7.01	4.27
1867	7.52	4.61
1868	5.24	2.82
1869	4.92	2.62
1870	5.91	2.94
1871	6.85	3.72
1872	7.27	4.97
1873	6.16	3.74
1874	5.58	2.78
Од 1862 до 1874 г. у средњу руку.	6.14	3.51

в) БРАШНО И ХЛЕБ.

Средња цена:

ГОДИНЕ:	ТОВАРУ БРАШНА ПШЕНИЧНОГ	ТОВАРУ БРАШНА КУКУРУЗНОГ	ЈЕДНОЈ ОЦИ ХЛЕБА
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1862	19.51	16.89	0.24
1863	17.51	12.56	0.20
1864	17.02	15.38	0.15
1865	15.03	11.14	0.18
1866	18.46	13.33	0.20
1867	21.90	16.61	0.24
1868	19.48	13.11	0.22
1869	17.27	10.18	0.20
1870	20.68	13.37	0.24
1871	25.73	18.76	0.27
1872	32.61	23.84	0.35
1873	32.27	22.23	0.34
1874	25.81	20.39	0.28
Од 1862 до 1874 у средњу руку.	21.79	15.98	0.24

Г.) ВАРИВО И ПОВРЋЕ.

Средња цена товару:

ГОДИНЕ:	ПАСУЉА	КРОМПИРА	КУПУСА
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1862	24.32	—	—
1863	28.32	12.37	—
1864	36.08	12.54	—
1865	27.44	9.25	—
1866	31.11	12.14	—
1867	41.88	14.59	10.75
1868	35.30	13.87	13.57
1869	17.45	22.42	15.79
1870	17.81	13.91	9.93
1871	21.35	13.74	10.15
1872	27.25	16.98	13.32
1873	29.94	13.70	12.54
1874	45.59	15.51	11.51
Од 1862 до 1874 у средњу руку.	29.52	14.25	12.19

Средња цена:

ГОДИНЕ:	ЈЕДНОЈ ОЦИ ЛУКА ЦРНОГ	ЈЕДНОЈ ОЦИ ЛУКА БЕЛОГ	100 ГЛАВИЦА ПРАЗИЛУКА
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1862	—	—	—
1863	0.14	—	—
1864	0.17	—	—
1865	0.14	—	—
1866	0.15	—	—
1867	0.17	0.57	1.89
1868	0.13	0.55	0.82
1869	0.17	0.56	0.88
1870	0.30	0.65	1.26
1871	0.30	0.80	1.50
1872	0.36	0.55	1.29
1873	0.25	0.50	1.14
1874	0.19	0.32	1.16
Од 1862 до 1874 у средњу руку.	0.20	0.56	1.24

д.) ВОЋЕ.

Средња цена товару:

ГОДИНЕ:	ЈАБУКА	ОРАХА	СУВИХ ШЉИВА
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1870	19.33	28.12	40.10
1871	17.71	35.61	50.34
1872	28.25	36.04	51.92
1873	29.01	43.80	57.02
1874	27.50	52.86	71.23
Од 1870 до 1874 у средњу руку.	24.36	39.28	54.12

б.) Храна од животиње и животињских производа.

а.) МЕД И МЛЕКО.

Средња цена:

ГОДИНЕ:	100 ОКА МЕДА	ЈЕДНЕ ОКЕ МЛЕКА
	ИЗНОСИ ДИНАРА	
1863	90.63	0.28
1864	100.20	0.31
1865	88.85	0.31
1866	84.24	0.28
1867	89.01	0.31
1868	87.29	0.31
1869	90.10	0.32
1870	97.73	0.32
1871	160.86	0.27
1872	100.33	0.36
1873	104.10	0.35
1874	107.12	0.35
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	95.54	0.31

Б.) БЕЛИ СМОК И ЈАЈЦА.

Средња цена:

ГОДИНЕ:	СТО ОКА СИРА	СКОРУПА	МАСЛА	ЈЕДНОГ ПАРА ЈАЈЦА
	ИЗНОСИ ДИНАРА			
1863	60.41	97.28	158.34	0.11
1864	73.26	123.04	177.51	0.07
1865	64.78	111.53	175.58	0.05
1866	60.81	99.35	155.96	0.05
1867	70.77	106.72	157.87	0.06
1868	73.36	113.41	169.18	0 07
1869	70.88	108.76	174.14	0.06
1870	75.97	110.04	168.00	0.07
1871	74.66	128.46	188.68	0.08
1872	89.83	137.08	190.72	0.05
1873	87.55	139.08	189.14	0.05
1874	82.34	138.36	182.98	0.05
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	73.72	117.76	174.01	0.06

В.) МРС.

Средња цена једне оке:

ГОДИНЕ:	МЕСА ГОВЕЂЕГ	ОВЧИЈЕГ	СВИЊСКОГ
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1862	0.41	0.43	0.63
1863	0.36	0.42	0.48
1864	0.45	0.49	0.64
1865	0.42	0.47	0.54
1866	0.38	0.43	0.48
1867	0.44	0.45	0.57
1868	0.48	0.48	0.63
1869	0.58	0.52	0.64
1870	0.60	0.56	0.65
1871	0.49	0.52	0.65
1872	0.59	0.54	0.74

ГОДИНЕ:	МЕСА ГОВЕЂЕГ	ОВЧИЈЕГ	СВИЊСКОГ
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1873	0.63	0.56	0.84
1874	0.63	0.61	0.89
Од 1862 до 1874 у средњу руку.	0.50	0.50	0.65

Средња цена 100 ока:

ГОДИНЕ:	СЛАНИНЕ	МАСТИ
	ИЗНОСИ ДИНАРА	
1863	68.41	121.54
1864	129.07	154.67
1865	125.85	136.66
1866	120.02	130.35
1867	134.27	146.88
1868	139.54	147.44
1869	137.91	141.83
1870	132.56	136.84
1871	120.70	147.91
1872	161.37	189.19
1873	174.28	199.79
1874	189.32	207.33
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	136.11	155.06

г.) РИБА.

Средња цена једне оке:

ГОДИНЕ:	ШАРАНА
	износи динара
1863	1.28
1864	1.32
1865	1.14
1866	1.11
1867	1.43
1868	1.18

ГОДИНЕ:	ШАРАНА износи динара
1869	1.27
1870	1.52
1871	1.33
1872	1.11
1873	1.14
1874	1.33
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	1.26

2.) Домаћа животиња.

а.) Стока.

А.) КРУПНА СТОКА.

Средња цена једног:

ГОДИНЕ:	КОЊА	ВОЛА	КРАВЕ
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1862	—	80.01	43.38
1863	107.80	74.28	40.03
1864	102.02	83.97	44.87
1865	110.76	81.26	43.94
1866	96.96	67.71	39.69
1867	77.22	63.50	34.71
1868	138.66	113.23	63.91
1869	151.53	130.00	75.29
1870	175.80	138.76	80.86
1871	166.67	128.90	75.56
1872	165.98	131.87	75.16
1873	155.27	135.66	78.79
1874	148.67	135.24	81.39
Од 1862 до 1874 у средњу руку.	133.11	104.95	59.81

Б.) СИТНА СТОКА.

Средња цена једне:

ГОДИНЕ:	ОВЦЕ	КОЗЕ	СВИЊЕ
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1862	6.99	—	18.44
1863	7.61	6.25	21.91
1864	8.95	7.26	26.69
1865	9.04	7 08	24.31
1866	7.50	6.22	20.08
1867	6.26	5.04	15.00
1868	9.16	6.64	27.26
1869	9.16	7.01	29.60
1870	8.39	6.65	26.28
1871	8.36	6.23	24.55
1872	8.77	5.24	28.46
1873	10.01	7.99	35.81
1874	10.94	8.51	36.14
Од 1862 до 1874 у средњу руку.	8.55	6.68	25.73

б.) Перна живина.

Средња цена једне:

ГОДИНЕ:	КОКОШИ	ЋУРКЕ	ГУСКЕ	ПАТКЕ
	ИЗНОСИ ДИНАРА			
1863.	0.40	1.36	1.06	0.64
1864.	0.49	1.67	1.31	0.69
1865.	0.48	1.54	1 25	0.68
1866.	0.45	1.30	1.04	0.67
1867.	0.43	1.33	1.01	0.58
1868.	0.60	2.12	1.57	0.87
1869.	0.61	2.26	1.68	0.86
1870.	0.62	2.28	1.63	0.85
1871.	0.66	2.19	1.71	0.92
1872.	0.72	2.33	1.80	0.92

ГОДИНЕ:	КОКОШИ	ЋУРКЕ	ГУСКЕ	ПАТКЕ
	ИЗНОСИ ДИНАРА			
1873.	0.72	2.33	1.83	0.90
1874.	0.78	2.42	1.95	0.95
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	0.58	1.92	1.49	0.79

в.) Пчеле.

Средња цена једне:

ГОДИНЕ:	КОШНИЦЕ износи динара
1867	8.39
1868	9.32
1869	9.62
1870	9.04
1871	8.84
1872	8.76
1873	10.04
1874	9.95
Од 1867 до 1874 у средњу руку.	9.24

3.) Пиће и зачини.

а.) Пиће.

Средња цена 100 ока:

ГОДИНЕ:	ВИНА	РАКИЈЕ ШЉИВОВИЦЕ	РАКИЈЕ КОМОВИЦЕ	ПИВА
	ИЗНОСИ ДИНАРА			
1863.	17.67	19.87	24.46	—
1864.	25.07	13.16	38.27	—
1865.	31.11	37.88	43.94	—
1866.	25.47	33.80	44.09	—
1867.	21.66	35.45	44.96	32.52
1868.	21.29	29 29	36.20	32.58
1869.	23.61	31.17	39.11	32.08
1870.	28.20	38.96	46.53	31.13

ГОДИНЕ:	ВИНА	РАКИЈЕ ШЉИВОВИЦЕ	РАКИЈЕ КОМОВИЦЕ	ПИВА
	ИЗНОСИ ДИНАРА			
1871.	25.28	32.50	43.54	30.42
1872.	29.71	32.44	44.59	31.72
1873.	41.82	36.68	50.74	33.89
1874.	28.61	42.67	52.15	35.06
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	26.46	33.65	44.38	32.42

б.) Зачини.

Средња цена 100 ока:

ГОДИНЕ:	ВИНСКОГ СИРЋЕТА износи динара
1867	23.64
1868	22.97
1869	23.90
1870	25.97
1871	28.14
1872	30.80
1873	33.39
1874	33.09
Од 1867 до 1874 у средњу руку.	27.74

4.) Осветлење и огрев.

а.) Осветлење.

Средња цена:

ГОДИНЕ:	ЈЕДНЕ ОКЕ СВЕЋА	ЈЕДНОГ ТОВАРА ЛУЧА
	ИЗНОСИ ДИНАРА	
1870	2.18	8.52
1871	2.00	10.15
1872	1.96	10.70
1873	1.92	10.75
1874	2.38	11.23
Од 1870 до 1874 у средњу руку.	2.09	10.27

б.) Огрев.

Средња цена:

ГОДИНЕ:	ЈЕДНИХ КОЛА ДРВА	ЈЕДНОГ ТОВАРА ЋУМУРА
	ИЗНОСИ ДИНАРА	
1863	1.97	—
1864	2.28	—
1865	2.37	—
1866	2.06	—
1867	2.61	—
1868	3.43	—
1869	3.60	—
1870	4.13	7.67
1871	4.17	7.83
1872	3.71	7.88
1873	3.26	7.11
1874	3.36	7.11
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	3.58	7.52

5.) Предиво.

Средња цена:

ГОДИНЕ:	СТО ОКА ВУНЕ	ЈЕДНЕ ОКЕ КОНОПЉЕ	ЈЕДНЕ ОКЕ ЋЕТЕНА
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1863	250.53	1.27	—
1864	309.23	1.35	—
1865	306.32	1.56	—
1866	285.50	1.22	—
1867	291.32	1.08	0.82
1868	270.93	0.93	0.94
1869	242.05	0.86	1.01
1870	248.70	0.80	0.80
1871	265.53	0.93	0.95
1872	289.22	0.94	0.97
1873	28[illegible].14	0.92	0.90
1874	281.18	1.01	1.09
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	277.14	1.07	0.94

6.) Разни производи и сировине.

а.) Биље и биљни производи.

Средња цена:

ГОДИНЕ:	ЈЕДНЕ ОКЕ ДУВАНА	ЈЕДНЕ ОКЕ ШИШАРКЕ	100 ОКА КАТРАНА
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1863	1.31	0.21	—
1864	1.65	0.22	—
1865	1.49	0.25	—
1866	1.37	0.28	—
1867	1.58	0.31	—
1868	1.53	0.39	—
1869	1.43	0.37	—
1870	1.48	0.24	34.70
1871	1.82	0.27	34.13
1872	1.93	0.30	34.84
1873	1.72	0.30	35.63
1874	1.90	0.42	35.43
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	1.60	0.30	34.94

б.) Сировине од животиња.

а.) КОЖЕ ОД ДОМАЋЕ ЖИВОТИЊЕ.

Средња цена једног пара кожа:

ГОДИНЕ:	ВОЛОВСКИХ	КРАВЉИХ	ОВЧИЈИХ	ЈАГЊЕЋИХ
	ИЗНОСИ ДИНАРА			
1870	68.96	45.32	4.17	3.18
1871	67.46	45.83	4.32	3.91
1872	65.31	43.02	4.79	3.99
1873	63.02	42.81	4.37	3.56
1874	63.06	42.59	4.55	3.77
Од 1870 до 1874 у средњу руку.	65.56	43.91	4.44	3.68

Средња цена једног пара кожа:

ГОДИНЕ:	КОЗИЈИХ	ЈАРЕЋИХ	СВИЊСКИХ
	ИЗНОСИ ДИНАРА		
1870	4.67	2.76	7.50
1871	4.38	3.08	7.33
1872	2.90	3.96	6.76
1873	4.55	3.40	7.01
1874	4.72	3.70	7.43
Од 1870 до 1874 у средњу руку.	4.52	3.38	7.21

Б.) КОЖЕ ОД ДИВЉАЧИ.

Средња цена једног пара кожа:

ГОДИНЕ:	ЛИСИЧИЈИХ	ЗЕЧИЈИХ
	ИЗНОСИ ДИНАРА	
1870	9.54	1.06
1871	9.06	0.81
1872	8.69	0.99
1873	9.32	1.13
1874	8.63	1.01
Од 1870 до 1874 у средњу руку.	9.06	1.00

в.) Лој и восак.

Средња цена 100 ока:

ГОДИНЕ:	ЛОЈА	ВОСКА
	ИЗНОСИ ДИНАРА	
1863	125.97	622.16
1864	133.28	662.52
1865	136.04	550.05
1866	128.25	487.39
1867	133.03	512.10
1868	152.95	510.84
1869	151.01	526.68
1870	150.82	501.11

ГОДИНЕ:	ЛОЈА	ВОСКА
	ИЗНОСИ ДИНАРА	
1871	149.70	502.83
1872	147.30	492.79
1873	147.45	475.78
1874	179.98	470.17
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	144.65	526.20

г.) Копови.

Уз цену домаћих производа излаже се овде и цена соли, због раширене употребе њене.

Средња цена 100 ока:

ГОДИНЕ:	соли	КРЕЧА (негашена).
	ИЗНОСИ ДИНАРА	
1863	25.48	—
1864	23.17	—
1865	24.49	—
1866	22.71	—
1867	21.83	—
1868	22.57	—
1869	23.74	—
1870	23.31	4.72
1871	23.65	4.17
1872	24.52	3.96
1873	23.99	3.67
1874	22.97	3.33
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	23.54	3.97

д.) Занатски производи.

Средња цене једне оке:

ГОДИНЕ:	САПУНА
	износи динара
1870	1.26
1871	1.30

ГОДИНЕ:	САПУНА износи динара
1872	1.28
1873	1.31
1874	1.53
Од 1870 до 1874 у средњу руку.	1.34

7.) Радничка награда.

Средња дневна награда:

ГОДИНЕ:	ОРАЧА	КОПАЧА И НАДНИЧАРА	КОСАЧА	ЗИДАРА
	ИЗНОСИ	ДИНАРА		
1863	6.57	1.07	1.52	1.75
1864	6.79	1.10	4.24	1.76
1865	6.74	1.14	1.89	1.62
1866	7.02	1.13	1.51	2.04
1867	7.43	1.35	1.91	2.17
1868	8.45	1.54	2.21	2.31
1869	9.06	1.61	2.48	2.45
1870	9.03	1.70	2.21	2.61
1871	7.49	1.75	2.27	2.70
1872	9.74	1.63	2.19	2.68
1873	9.23	1.59	2.23	2.50
1874	8.71	1.53	2.13	2.45
Од 1863 до 1874 у средњу руку.	8.02	1.43	2.23	2.25

Преглед средње мере цена од 1862 до 1874 год.

Од 1862 до 1874 г. у средњу руку износи цена:

1.) Храни:

а.) Храни од биља.

А.) ЖИТУ:

	динара
Пшеници (од 1862 до 1874) (100 ока) . . .	18.23
Кукурузу (од „ „ „) („ „) . . .	13.79

	динара
Ражи (од 1862 до 1874) (100 ока)	10.15
Јечму („ „ „ „) („ „)	12.30
Овсу („ „ „ „) („ „)	10.85
Крупнику (од 1862 до 1874) (100 ока) . . .	11.09

Б.) СЕНУ И СЛАМИ:

Сену (од 1862 до 1874) (100 ока)	6.14
Слами (од „ „ „) („ „)	3.51

В.) БРАШНУ И ХЛЕБУ:

Брашну	пшеничном (од 1862 до 1874) (100 ока) .	21.79
	кукурузном (од „ „ „) („ „) .	15.98
Хлебу (1 ока)		0.24

Г.) ВАРИВУ И ПОВРЋУ:

Пасуљу (од 1862 до 1874) (100 ока)	29.52
Кромпиру (од 1863 „ „) („ „)	14.25
Купусу (од 1867 до 1874) („ „)	12.19
Луку црном (од 1863 до 1874) (1 ока) . . .	0.20
„ белом („ 1867 „ „) (1 „) . . .	0.56
Празилуку (од 1867 до 1874) (100 главица) .	1.24

Д.) ВОЋУ:

Јабукама (од 1870 до 1874) (100 ока) . . .	24.36
Орасима („ „ „ „) („ „) . . .	39.28
Сув. шљивама (од 1870 до 1874) (100 ока) . .	54.12

б.) Храни од животиње и животињских производа.

А.) МЕДУ И МЛЕКУ:

	динара
Меду (од 1863 до 1874) (100 ока)	95.54
Млеку (од „ „ „) (1 ока)	0.31

Б.) ВЕЛОМ СМОКУ И ЈАЈЦИМА:

	динара
Сиру (од 1863 до 1874) (100 ока)	73.72
Скорупу (од „ „ „) („ „)	117.76
Маслу („ „ „ „) („ „)	174.01
Јајцима („ „ „ „) (један пâр)	0.06

В.) МРСУ:

Месу говеђем (од 1862 до 1874) (1 ока) . .	0.50
„ овчијем („ „ „ „) (1 „) . .	0.50
„ свињском (од „ „ „) (1 „) . .	0.65
Сланини (од 1863 до 1874) (100 ока)	136.11
Масти („ „ „ „) („ „)	155.06

Г.) РИБИ:

Шарану (од 1863 до 1874) (1 ока)	1.26

2.) Домаћој животињи:

а.) Стоци.

А.) КРУПНОЈ СТОЦИ:

	динара
Коњима (од 1863 до 1874) (једно грло) . .	133.11
Воловима (од 1862 „ „) („ „) . .	104.95
Кравама („ „ „ „) („ „) . .	59.81

Б.) СИТНОЈ СТОЦИ:

Овцама (од 1862 до 1874) (једно грло) . . .	8.55
Козама („ 1863 „ „) („ „) . . .	6.68
Свињама (од 1862 „ „) („ „) . . .	25.73

Б.) Перној животињи:

Кокошима (од 1863 до 1874) (једно грло) . .	0.58
Ћуркама („ „ „ „) („ „) . .	1.92
Гускама („ „ „ „) („ „) . .	1.49
Паткама („ „ „ „) („ „) . .	0.79

в.) Пчелама:

	динара
Кошницама (од 1867 до 1874) (1 комад) . .	9.24

3.) Пићу и зачинима:

а.) Пићу:

	динара
Вину (од 1863 до 1874) (100 ока)	26.46
Ракији { шљивовици (од 1863 до 1874) (100 ока) .	33.65
Ракији { комовици („ „ „ „) („ „) .	44.38
Пиву (од 1867 до 1874) (100 ока)	32.42

б.) Зачинима:

Сирћету винском (од 1867 до 1874) (100 ока).	27.74

4.) Осветлењу и огреву:

а.) Осветлењу:

	динара
Свећама (од 1870 до 1874) (1 ока).	2.09
Лучу („ „ „ „) (100 ока). . . .	10.27

б.) Огреву:

Дрвима (од 1863 до 1874) (1 кола)	3.58
Ћумуру („ 1870 „ „) (100 ока)	7.52

5.) Предиву:

Вуни (од 1863 до 1874) (100 ока)	277.14
Конопљи (од 1863 до 1874) (1 ока)	1.07
Ћетену („ 1867 „ „) (1 „)	0.94

6.) Разним производима и сировинама:

а.) Биљу и биљним производима:

	динара
Дувану (од 1863 до 1874) (1 ока)	1.60
Шишарки (од „ „ „) (1 „)	0.30
Катрану („ 1870 „ „) (100 ока). . . .	34.94

б.) Сировинама од животиње.

а.) КОЖАМА ОД ДОМАЋЕ ЖИВОТИЊЕ:

		динара
Воловским	(од 1870 до 1874) (1 пâр) . . .	65.56
Крављим	(„ „ „ „) (1 „) . . .	43.91
Овчијим	(„ „ „ „) (1 „) . . .	4.44
Јагњећим	(„ „ „ „) (1 „) . . .	3.68
Козијим	(„ „ „ „) (1 „) . . .	4.52
Јарећ м	(„ „ „ „) (1 „) . . .	3.38
Свињским	(„ „ „ „) (1 „) . . .	7.21

б.) КОЖАМА ОД ДИВЉАЧИ:

Лисичијим	(од 1870 до 1874) (1 пâр) . . .	9.06
Зечијим	(„ „ „ „) (1 „) . . .	1.00

в.) Лоју и воску:

Лоју	(од 1863 до 1874) (100 ока)	144.65
Воску	(од „ „ „) („ „)	526.20

г.) Коповима:

Соли	(од 1863 до 1874) (100 ока)	23.54
Кречу	(од 1870 „ „) („ „)	3.97

д.) Занатским производима:

Сапуну	(од 1870 до 1874) (1 ока)	1.34

7.) Радничка награда:

Средња мера награде:

		динара
Орачу	(од 1863 до 1874) (на дан)	8.02
Копачу и Надничару	(од 1863 до 1874) (на дан) . .	1.43
Косачу	(од 1863 до 1874) (на дан)	2.13
Зидару	(„ „ „ „) („ „)	2.25

За оцену привредног и друштвеног стања треба да се упореде средње цене наших домаћих производа из разних

времена. Пошто званична дата овим ценама не допиру у прошлости даље од 1862 г., не остаје ништа друго, него да се узму краће периоде за упоређење. С тога и ми делимо та дата на ове две периоде: 1.) на периоду од 1863 до 1868 г.; и 2.) на периоду од 1869 до 1874. Како су цене нашим домаћим производима у тим кратким периодама скакале или падале, види се из следећих прегледа:

Упоредан преглед средње цене домаћих производа у Србији.

Средња цена износила је:

1.) Храни.

а.) Храни од биља:

	од 1863 до 1868	од 1869 до 1874	У ПОСЛЕДЊОЈ ПЕРИОДИ ОД 1869 ДО 1874 ВИШЕ	МАЊЕ
	Д	И Н	А Р	А
Пшеници (100 ока). . .	15.35	21.34	39%	—
Кукурузу („ „). . .	12.13	15.52	28%	—
Ражи („ „). . .	9.76	12.23	25%	—
Крупнику („ „) . .	9.06	13.14	45%	—
Јечму („ „). .	10.76	14.11	31%	—
Овсу („ „). . .	9.12	12.60	38%	—
Сену („ „). . .	6.16	6.12	—	0.64%
Слами („ „). . .	3.56	3.46	—	3%
Брашну:				
пшеничном (100 ока). .	18.23	25.73	41%	—
кукурузном (100 ока) .	13.69	18.13	32%	—
Хлебу (1 ока)	20.00	28.00	41%	—
Пасуљу (100 ока) . . .	33.36	26.57	—	26%
Кромпиру (100 ока) . .	12.46	16.04	17%	—
Луку (црном) (1 ока) . .	0.15	0.26	77%	—

б.) Храни од животиње:

Меду (100 ока).	90.04	101.06	12%	—
Млеку (1 ока)	0.30	0.33	10%	—

	од 1863 до 1868	од 1869 до 1874	У ПОСЛЕДЊОЈ ПЕРИОДИ од 1869 до 1874 ВИШЕ	МАЊЕ
	Д И Н		А Р	А
Сиру (100 ока)	67.23	80.21	14%	—
Скорупу (100 ока) . . .	108.56	126.96	17%	—
Маслу („ „) . . .	165.74	182.28	19%	—
Јајцима (1 пар)	0.07	0.06	28%	—
Говеђини (1 ока)	0.49	0.59	40%	—
Овчевини (1 „)	0.46	0.55	21%	—
Свињетини (1 „)	0.56	0.74	26%	—
Сланини (100 ока) . . .	119.53	152.69	28%	—
Масти („ „) . . .	139.72	170.53	19%	—
Риби (1 ока)	1.24	1.29	4%	—
2.) Домаћој животињи:				
Коњима (1 грло)	105.42	160.65	52%	—
Воловима (1 грло) . .	80.67	133.61	66%	—
Кравама (1 „) . . .	44.53	78.84	77%	—
Овцама (1 „) . . .	8.09	9.27	15%	—
Козама (1 „) . . .	6.42	6.94	8%	—
Свињама (1 „) . . .	22.54	30.14	34%	—
Кокошима (1 „) . . .	0.48	0.69	40%	—
Ћуркама (1 „) . . .	1.55	2.30	50%	—
Паткама (1 „) . . .	0.69	0.90	31%	—
Гускама (1 „) . . .	1.21	1.77	47%	—
3.) Пићу:				
Вину (100 ока)	23.71	29.54	24%	—
Ракији:				
шљивовици (100 ока) .	31.58	35.74	65%	—
комовици („ „) .	38.65	46.11	19%	—
4.) Огреву:				
Дрвима (1 кола)	2.45	3.71	53%	—
5.) Предиву:				
Конопљи (1 ока)	1.24	0.91	—	23%

6.) Разни производи и сировине:

	од 1863 до 1868	од 1869 до 1874	У последњој периоди од 1869 до 1874 више	мање
	Д И Н А Р А			
Вуни (100 ока).	285.$_{64}$	268.$_{64}$	—	6%
Дувану (1 „).	1.$_{49}$	1.$_{74}$	11%	—
Шишарки (1 ока). . . .	0.$_{28}$	0.$_{32}$	14%	—
Лоју (100 ока).	134.$_{92}$	154.$_{38}$	14%	—
Воску (100 „).	557.$_{51}$	494.$_{89}$	—	11%
Соли („ „).	23.$_{38}$	23.$_{70}$	1%	—

7.) Радничка награда:

Орачу (1 дан)	7.$_{16}$	8.$_{88}$	24%	—
Копачу и надничару уопште } (1 дан).	1.$_{22}$	1.$_{63}$	0.$_{33}$%	—
Косачу (1 дан)	2.$_{21}$	2.$_{25}$	2%	—
Зидару (1 „)	1.$_{94}$	2.$_{57}$	32%	—

По овоме, цена је нашим домаћим производима од 1869 до 1874 год. већином скочила, а само неколиким (пасуљу, конопљи, вуни и воску), пала. Што више расти број људи на једној истој просторији, тим више ће и цена сретствима за живот: храни, огреву и оделу скакати, ако и у колико множење ових сретстава не би држало равнотежу растућем броју људи. Према томе и скакање цене сретствима за живот у Србији може значити не само да се народ плодно множи, него уједно и да се сретства за живот не множе у оној мери, која би одговарала множењу народа и његових потреба. Мора се признати, међутим, да су периоде које се за упоређење цена нашим производима за сад имају, тако кратке, да се из њих још не може извести стална и поуздана одлука о правцу и мери нашег привредног и друштвеног развитка. Оне вреде само као грађа за даље изучавање наше статистике.

VI.

Вредност имаовине у Србији.

У Србији пописана је и процењена у 1863 г. непокретна имаовина. У овом попису није се разбирало, каква је непокретна имаовина, него само колико она вреди. Па и ова вредност само је уопште процењена и означена.

Резултат пописа и процене непокретне имаовине од 1863 г. своди се у главноме на ово:

По вредности непокретна имаовина износи:

У ОКРУГУ:	ДИНАРА
Смедеревском	27,829,217
Крагујевачком	25,829,132
Пожаревачком	24,522,250
Београду (вароши)	16,868,088
Књажевачком	15,785,702
Крајинском	14,766,671
Ваљевском	13,439,862
Београдском	11,847,889
Јагодинском	11,772,619
Ћупријском	10,794,878
Црноречком	9,319,442
Шабачком	9,140,172
Крушевачком	9,137,552
Чачанском	6,381,907
Ужичком	6,275,193
Алексиначком	5,607,124
Рудничком	5,562,591
Подринском	4,429,762
СКУПА	229,310,051
У варошима	47,520,666
У селима	181,789,385
У целој Србији	229,310,051

Од целокупне вредности непокретне имаовине у Србији износи вредност непокретне имаовине:

У ОКРУГУ:	
Смедеревском	12%
Крагујевачком	11%
Пожаревачком	11%
Београду (вароши)	8%
Књажевачком	7%
Крајинском	6%
Ваљевском	6%
Београдском	5%
Јагодинском	5%
Ћупријском	5%
Црноречком	4%
Шабачком	4%
Крушевачком	4%
Чачанском	3%
Ужичком	3%
Алексиначком	2%
Рудничком	2%
Подринском	2%
СКУПА	100
У варошима	21%
У селима	79%
СКУПА	100

Од вредности непокретне имаовине долази на сваког становника:

У Београду по	1,143	динара.
У ОКРУГУ:		
Смедеревском по	528	динара.
Књажевачком „	309	„
Крагујевачком „	291	„
Крајинском „	225	„
Ћупријском „	210	„

У ОКРУГУ:

Београдском	по	203	динара.
Јагодинском	„	201	„
Пожаревачком	„	189	„
Ваљевском	„	187	„
Црноречком	„	183	„
Крушевачком	„	149	„
Шабачком	„	139	„
Алексиначком	„	128	„
Рудничком	„	125	„
Чачанском	„	117	„
Подринском	„	95	„
Ужичком	„	63	„
У варошима	по	485	„
У селима	„	177	„
У Србији уопште		207	„

Непокретна имаовина, износи дакле, по укупној вредности, највише у окрузима: смедеревском (12%), крагујевачком и пожаревачком (у сваком по 11%); па онда, у Београду (8%), у окр. књажевачком (7%), крајинском и ваљевском (у сваком по 6%); затим, београдском, јагодинском и ћупријском (у сваком по 5%); црноречком, шабачком и крушевачком (у сваком по 4%); најпосле, чачанском, ужичком (у сваком по 3%); а најмање, у алексиначком, рудничком и подринском (у сваком по 2%) од целокупне вредности непокретне имаовине у Србији).

А од вредности непокретне имаовине долази на сваког становника највише у Београду; па онда, у окр. смедеревском; затим: књажевачком, крагујевачком, крајинском, ћупријском, београдском и јагодинском; после: пожаревачком, ваљевском, црноречком, крушевачком, шабачком, алексиначком, рудничком и чачанском; а најмање, у окр. ужичком и подринском.

По укупној вредности непокретна имаовина износи у селима три пут више, него у варошима. Али у варошима долази на сваког становника скоро три пута више од вредности те имаовине, него у селима.

Пошто у попису од 1863 г. није означавано, и какве је врсте која непокретна имаовина, него је ова сва укупно процењена, није могућно ни да се вредност разних врста непокретне имаовине посебице изложи.

У „Државопису Србије“ рачуна се уопште вредност зграда 20%, а вредност разних добара 80% од целокупне вредности непокретне имаовине.

По овоме долази на сваког становника:

по 41 дин. од вредности грађевина; а
„ 205½ „ „ „ других добара.

Пре 1863 г. непокретна имаовина у Србији није тачније пописивана и процењивана, па нема могућности, ни да се вредност имаовине од 1863 упореди са ранијом вредности њеном, те да се види, дали смо и колико данас у том погледу напреднији него што смо некад били.

Међутим, вођен је и у ранија времена код судова рачун о вредности пупилских добара, па из оног што је о вредности ових добара познато, „Државопис Србије“ изводи по вероватности, колико су могла вредити и остала добра, те упоредно излаже вредност свеколике имаовине у Србији у 1847 и 1863 год.

По овоме рачуну износи вредност имаовине, на сваких 100 породица:

	1847	1863
	ДИНАРА	
У готовини	7,673	6,557
„ обвезницама	66,999	55,930
„ покретности	8,648	44,498
СКУПА . . .	132,282	11 ,432

Од вредности имаовине у 1847 г., вредност имаовине у 1863 износи:

	ВИШЕ	МАЊЕ
У готовини	—	14%
„ обвезницама.	—	17%
„ покретности.	9%	—
„ непокретности.	—	9%
СКУПА . . .	—	12%

По „Државопису Србије“, на сваких 100 породица долази:

ГОДИНЕ:	ДИНАРА
1843—1845	135,936
1846—1848	128,310
1849—1851	111,508
1852—1854	113,153
1855—1857	123,610
1858—1860	111,841
1861—1863	103,718

За двадесет година, од 1843 до 1863 вредност имаовине у Србији смањена је, дакле, по „Државопису Србије“, са 23%. Напротив, број становника увећан је за исто време (од 1843 до 1863 год.) са 32%! Свакојако је неповољан знак привредног и друштвеног стања, кад вредност имаовине не само не расте напоредо са бројем становника, него још иде на мање, докле се овај напредно множи.

Смањивању вредности имаовине одговора и растење дугова у земљи во се огледа и у стању наших јавних фондова.

Фондови ови

ГОДИНЕ:	ИЗДАЛИ СУ У ЗАЈАМ	ПРИМИЛИ СУ ИНТЕРЕСА НА ПОЗАЈМЉЕНЕ КАПИТАЛЕ
	ДИНАРА	
1846	2,615,762	231,252
1862	12,643,893	1,175,118
1874	20,612.945	1,236,777

Кад се зајмови из јавних фондова и интерес који је плаћан на те зајмове, размере на цео народ, онда долази на сваког становника:

године:	дуга динара	интереса динара
1846	2.90	0.26
1862	11.50	1.07
1874	15.23	0.91

У 1874 г., дакле, на сваког становника пада по 5 пута више дуга, и на овај дуг плаћа се 3 пута више интереса, него у 1846 год.

Мера интереса износи на годину: у 1846 г. 8.84%; у 1862 г. 9.92%; а у 1874 г. 6%. —

Кад се, према размерама вредности на које се своди попис и процена непокретне имаовине у Србији од 1863 г.. и према размерама вредности пупилске имаовине, као што се оне изводе из судских рачуна, срачуни вредност имаовине у Србији уопште, добија се овај преглед:

У 1880 год. вредност имаовине у Србији износи:

	у старим границама динара	са ослобођеним предјелима динара
У капиталу	320,000,000	384,000,000
„ покретности . . .	64,700,000	77,640,000
„ непокретности . .	264,394,488	317,273,400
скупа . . .	694,094,488	778,913,400

Наравно, овај рачун далеко је од математичке извесности. Он је, као што и напред напоменусмо, изведен из пописа непокретне имаовине од 1863 г. и размера вредности пунилских добара, по судским рачунима, само као вероватан; па као такав служи он и за упоређење ималачког стања Србије са стањем других држава, што у следећем прегледу излажемо:

У 1880 год. рачунало се капитала:

	милиона динара
У В. Британској	213,120
„ Француској	176,016
„ Сев. Америци	152,616
„ Немачкој	106,608
„ Русији	72,576
„ Аустро-Угарској	66,720
„ Холандији	53,520
„ Италији	39,480
„ Шпанији и Португалији	36,600
„ Србији	400

На сваког становника долази капитала:

	динара
У В. Британској по	6,240
„ Холандији „	5,592
„ Француској „	4,848
„ Сев. Америци „	2,688
„ Немачкој „	2,592
„ Аустро-Угарској по	1,920
„ Шпанији и Португалији по	1,824
„ Италији по	1,296
„ Русији „	912
„ Србији „	250

Тако је В. Британска капиталом најјача; а Србија, на жалост, најслабија међу државама које су напред споменуте. Наша оскудост у капиталу огледа се и у слабом развитку наше производње и привредне радиности, као што смо напред видели.

У 1880 износио је дуг на залогу непокретне имаовине:

У В. Британској	58%	од вредности непокр. имаовине.
„ Италији	43%	„ „ „ „
„ Шпанији и Португалији	38%	„ „ „ „
„ Данској	35%	„ „ „ „

У Шведској	30%	од вредности непокр. имаовине.
„ Немачкој	21%	„ „ „ „
„ Русији	15%	„ „ „ „
„ Холандији.	9%	„ „ „ „
„ Француској	8%	„ „ „ „
„ Аустро-Угарској .	7%	„ „ „ „
„ Србији	9%	„ „ „ „

По овоме, Аустро-Угарска, Француска, Холандија, Србија и Русија најмање су; а В. Британска, Италија, Шпанија и Португалија најтеже оптерећене дугом на залогу непокретне имаовине. Међутим, у В. Британској терет заложног дуга олакшава се мером интереса која се на заложне зајмове плаћа, и која ту износи мање него и у којој другој од споменутих држава. Мера интереса на заложне зајмове износи:

У В. Британској	4%
„ Холандији	4½%
„ Француској	5%
„ Данској	5%
„ Шведској	5½
„ Русији	6%
„ Немачкој	6%
„ Аустро-Угарској	7%
„ Шпанији и Португалији	8%
„ Италији.	9%
„ Србији (на зајмове из јавних фондова).	6%

За оцену терета којим заложни дуг притискује непокретност, треба да се зна, и колико се у којој земљи плаћа интереса и отплате тог дуга.

Интерес и отплата заложног дуга износе на годину:

У	ОД ВРЕДНОСТИ ЗАЛОЖЕНЕ ИМАОВИНЕ
Италији.	39 на 1000
Шпанији и Португалији.	30 „ „

У	ОД ВРЕДНОСТИ ЗАЛОЖЕНЕ ИМАОВИНЕ
В. Британској	23 на 1000
Данској	17 „ „
Шведској	16 „ „
Немачкој	13 „ „
Русији	9 „ „
Аустро-Угарској	5 „ „
Холандији	4 „ „
Француској	4 „ „
Србији	5 „ „

Терет интереса и отплате што се на годину плаћају на заложни дуг најзнатнији је, дакле, у Италији, Шпанији и Португалији; а најнезнатнији у Француској и Холандији.

(СВРШИЋЕ СЕ У ИДУЋОЈ СВЕСЦИ »ГЛАСНИКА«).

Вл. Јовановић.

Погрешке.

У 50-ој свесци „Гласника“, у чланку: „Статистичан преглед нашег привредног и друштвеног стања“ поткрало се више погрешака, од којих неке овде исправљамо. Тако:

на страни	*врсти*	*штампано је:*	*а треба:*
170	последњој	у средњу руку са $0._{45}$ на 100.	у средњу руку са $0._{45}$ на 1 кв. километар.
178	8-ој озго	1,352,890	1,353,890
179	5-ој оздо	1,355,890	1,353,890
220	8-ој оздо	колачарска радња	коларска радња
425	13-ој оздо	у 1846 години	у 1862 години
443	4-ој озго	77%	80%
443	6-ој озго	30%	33%
446	14-ој озго	1,041,591	1,038,020
517	11-ој оздо	пиво, ракију	пиво, ликер.

ПЛАНША I.

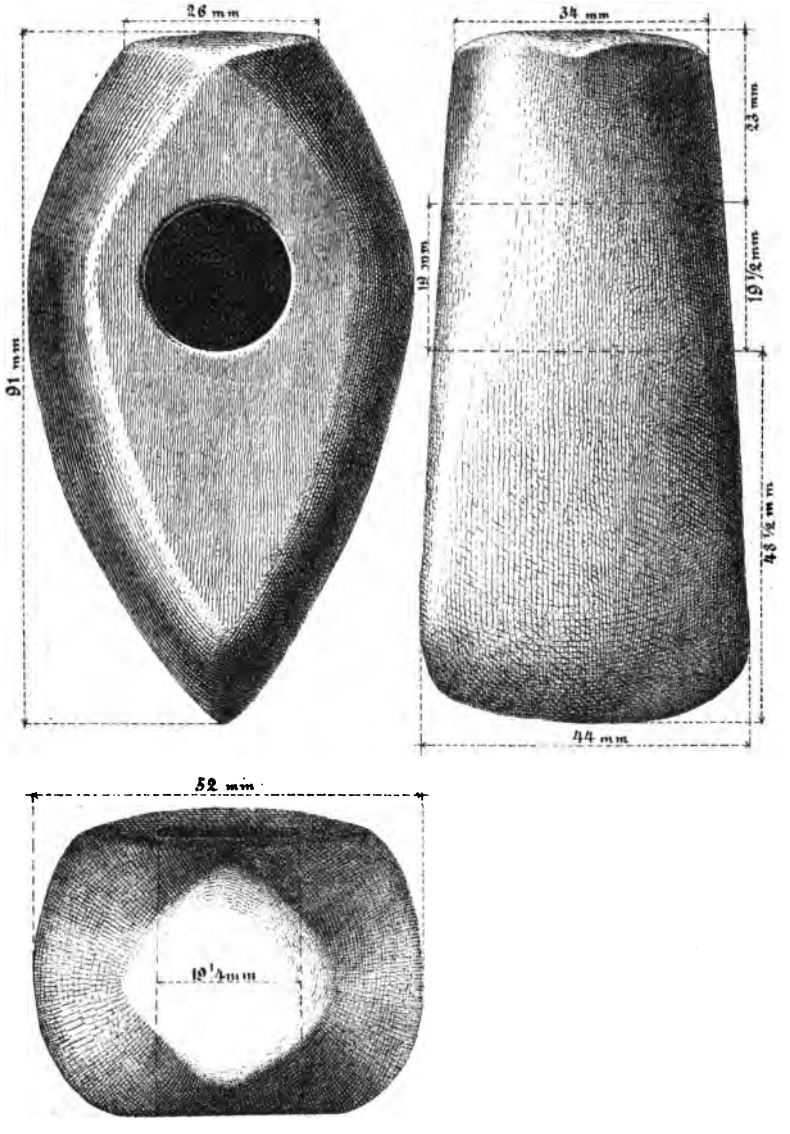

Келт (Kelt)
из корита реке Ресаве код с. Милисе.

ЧРТЕЖ III.

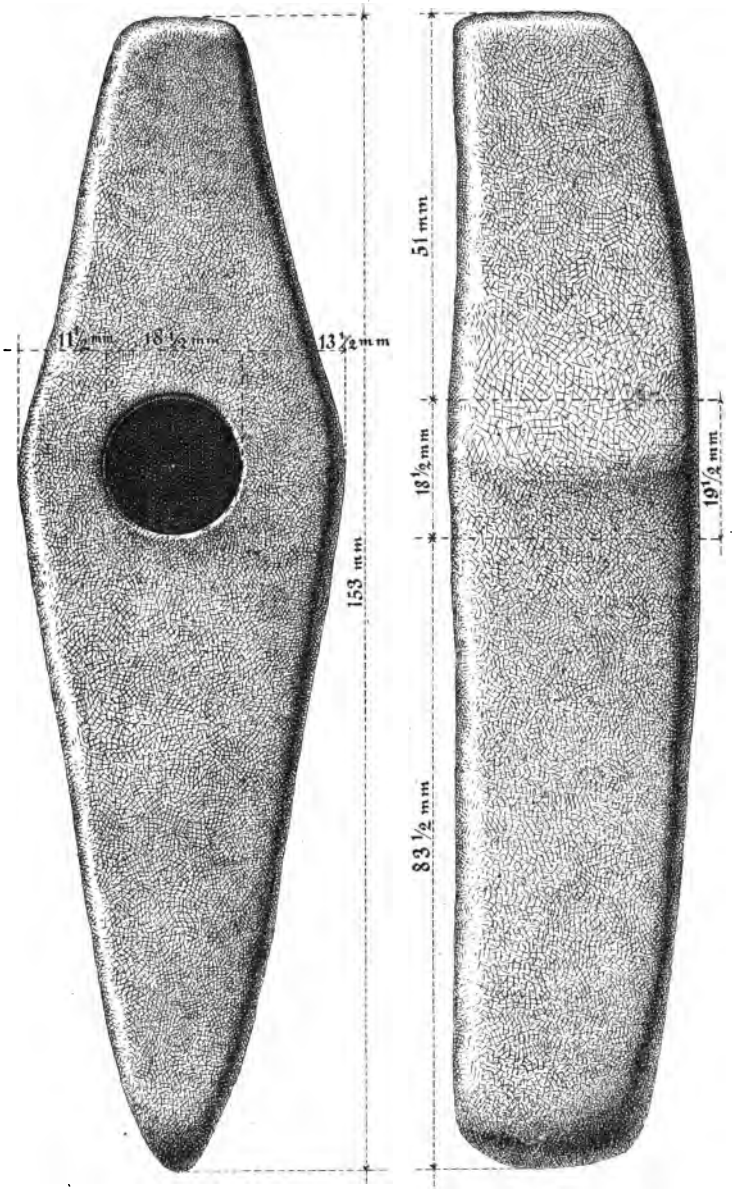

Камени чук
из нишавскоі корита
у Нишу.

del. Ivn

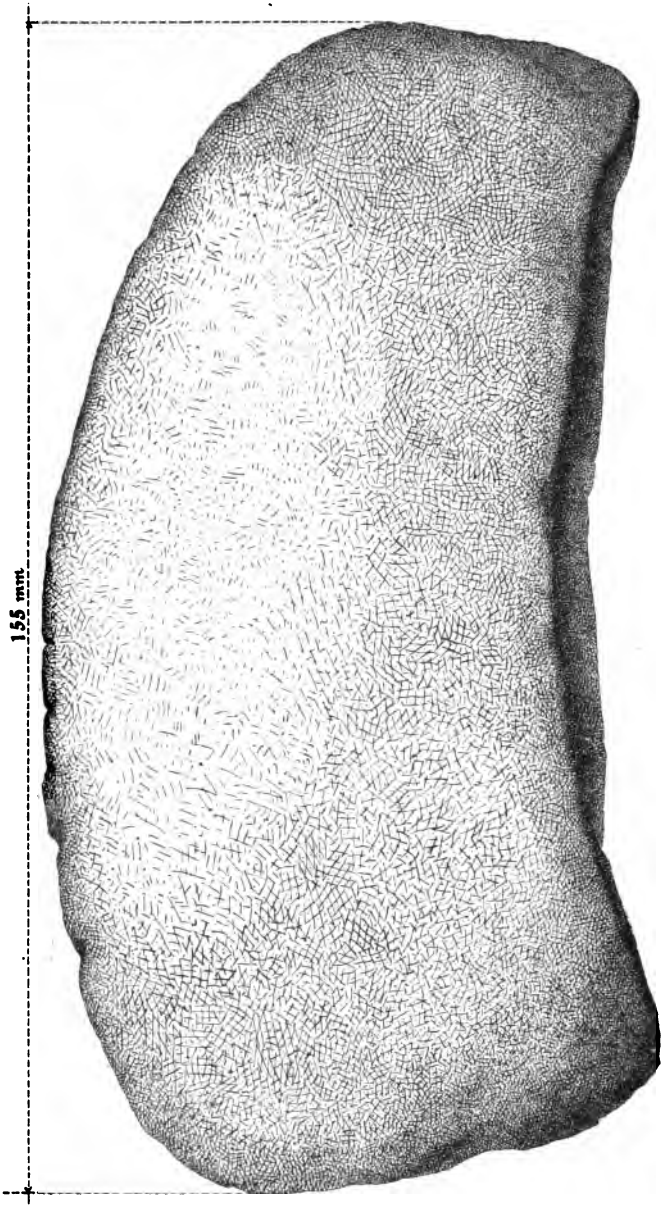

Сикирица (?)
из Нишаве код
г. врежинског
брода.

тѣлѣ и҆ жєпр
ковоюблгодѣ!